

«Σχολή Κοινωνικών Επιστημών»

«Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών»

«Εγκληματολογικές και ποινικές προσεγγίσεις της διαφθοράς,
του οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος»

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

«Διαδικασίες εγκληματοποίησης και ποινικές ανισότητες.

**Τα εγκλήματα των ισχυρών και η επιλεκτικότητα του
ποινικοκατασταλτικού συστήματος»**

Μαρκάκης Βασίλειος

A.M. 525665

Επιβλέπων Καθηγητής:

Χρήστος Κουρούτζας

Μέλος ΣΕΠ-ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Νικόλαος Κουλούρης

Μέλος ΣΕΠ-ΕΑΠ

Ηράκλειο, Ιούλιος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή Μαρκάκη Βασίλειου που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο Μαρκάκης Βασίλειος εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής ισχύς τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δε σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του Μαρκάκη Βασίλειου ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του Μαρκάκη Βασίλειου. Ο Μαρκάκης Βασίλειος διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

*«Στη σύζυγό μου Μαρία, την κόρη μου Κάτια και όλους όσους
μου συμπαραστάθηκαν σε αυτό το απαιτητικό ταξίδι γνώσης»*

Ευχαριστίες

*Ευχαριστώ θερμά τους επιβλέποντες καθηγητές κύριο Κουρούτζα Χρήστο και κύριο
Κουλούρη Νικόλαο για την πολύτιμη επιστημονική συνεισφορά τους, τη συνεχή
προτροπή και την ηθική συμπαράσταση κατά την συγγραφή της μεταπτυχιακής
διπλωματικής μου εργασίας.*

Περίληψη

Το έγκλημα αποτελεί ένα κοινωνικά κατασκευασμένο «προϊόν» που οριοθετεί τη σύννομη από την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά των φυσικών και νομικών προσώπων παγκοσμίως.

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία πραγματεύεται τις διαδικασίες εγκληματοποίησης, τις ποινικές ανισότητες, την ποινική επιλεκτικότητα και τα εγκλήματα των ισχυρών, ενώ πραγματοποιείται σύνδεση της εγκληματολογικής θεωρίας με το εμπειρικό παράδειγμα της λίστας «Φαλσιανί».

Στο πρώτο μέρος της εργασίας ερμηνεύεται το έγκλημα και ο κοινωνικός έλεγχος, καθώς πρόκειται για θεμελιώδεις όρους, οι οποίοι θα χρησιμεύσουν στην κατανόηση των διαδικασιών εγκληματοποίησης. Εν συνεχεία, ακολουθεί ο διαχωρισμός των εγκληματολογικών θεωριών που αναλύουν την εγκληματογένεση από αυτές που εστιάζουν στην εγκληματοποίηση. Ειδικότερα, θα εξεταστούν η θεωρία της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης και του αρνητικού χαρακτηρισμού, οι οποίες αναδεικνύουν τη συγκρουσιακή προσέγγιση και την κοινωνική αντίδραση κατά τη διαδικασία εγκληματοποίησης και φυσικά θα αναφερθούμε στην προσέγγιση της θεωρίας της Κριτικής Εγκληματολογίας, η οποία αποτελεί την σύγχρονη εξέλιξη της εγκληματολογικής επιστήμης.

Στο δεύτερο μέρος θα αναλυθούν οι ποινικές ανισότητες και ο ρόλος που διαδραματίζουν οι κοινωνικές ανισότητες και ο κοινωνικός έλεγχος στον τομέα αυτό. Επιπρόσθετα θα αναφερθούμε στην επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος, η οποία εμφανίζεται λόγω αθέμιτης επιρροής εξω-θεσμικών κέντρων εξουσίας κυρίως με τη μορφή της διακριτικής ευχέρειας.

Το τρίτο μέρος της εργασίας πραγματεύεται τα εγκλήματα των ισχυρών, μέσω της ανάλυσης της θεωρίας της Κριτικής Σχολής που αποτελεί τη μήτρα του όρου. Τα ζητήματα που θα απασχολήσουν είναι η ανάδυση του όρου, η ιστορική εξέλιξή του και η τυπολογική ταξινόμηση του. Προς επίρρωση της εγκληματολογικής θεωρίας και ειδικότερα της κριτικής σκέψης θα πραγματοποιηθεί σύνδεση της θεωρίας με την υπόθεση της λίστας «Φαλσιανί», η οποία αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της παγκόσμιας εμβέλειας και της δυναμικής των συγκεκριμένων εγκλημάτων. Πιο αναλυτικά θα αναφερθούμε στην πολιτική και ποινική αντιμετώπιση τριών

διαφορετικών κρατών (Η.Π.Α., Ιταλία, Ελλάδα). Στο τέλος ακολουθούν τα συμπεράσματα και η γνώμη του γράφοντος.

Λέξεις-Κλειδιά

Διαδικασίες εγκληματοποίησης, ποινική επιλεκτικότητα και ανισότητες, εγκλήματα των ισχυρών, Κριτική Εγκληματολογία, λίστα Falciani.

"Criminalization processes and criminal inequalities.

The crimes of the powerful and the selectivity of the penal system"

Abstract

Crime is a socially constructed "product" that demarcates lawful from deviant behaviour of individuals and legal entities worldwide.

This Master's thesis discusses criminalization processes, criminal inequalities, criminal selectivity and crimes of the powerful, and makes a connection between criminological theory and the empirical example of the «Falciani» list.

The first part of the paper interprets crime and social control, as these are fundamental terms that will serve to understand the processes of criminalization. This is followed by the separation of the criminological theories that analyze criminogenesis from those that focus on criminalization. In particular, the theory of Symbolic Interaction and Negative Attribution, which highlight the conflictual approach and social reaction in the process of criminalization, will be examined and of course the approach of Critical Criminology theory, which is the modern development of criminological science, will be discussed.

The second part will analyze criminal inequalities and the role played by social inequalities and social control in this area. In addition, we will refer to the selectivity of the penal system, which occurs due to undue influence of extra-institutional power centers mainly in the form of discretionary powers.

The third part of the paper deals with the crimes of the powerful, through the analysis of the Critical School theory that is the matrix of the term. The issues to be addressed are the emergence of the term, its historical development and its typological classification. In support of criminological theory and critical thinking in particular, a connection will be made between the theory and the case of the «Falciani» list, which is a prime example of the global scope and dynamics of specific crimes. In more detail, we will refer to the political and penal treatment of three different states (USA, Italy, Greece). At the end, the conclusions and the author's opinion follow.

Key words

Criminalization processes, criminal selectivity and inequalities, crimes of the powerful,
Critical Criminology, Falciani list.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract	7
Περιεχόμενα.....	9
Πίνακας Συντομογραφιών & Ακρωνυμίων	10
Εισαγωγή	11
Α΄ Μέρος	12
Εγκληματολογικές θεωρίες και διαδικασίες εγκληματοποίησης.....	12
1. Εννοιολογική προσέγγιση του εγκλήματος	12
1.2. Ο κοινωνικός έλεγχος	14
1.3. Οι υποδείξεις των εγκληματολογικών θεωριών για την εγκληματογένεση	17
1.4. Διαδικασίες εγκληματοποίησης: η συγκρουσιακή προσέγγιση και η κοινωνική αντίδραση.....	20
1.5. Οι διαδικασίες εγκληματοποίησης υπό το πρίσμα της Κριτικής Εγκληματολογίας.....	27
Β΄ Μέρος.....	31
Ποινικές ανισότητες και επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος.....	31
2. Περί ανισοτήτων	31
2.1. Κοινωνικός έλεγχος, ανισότητες και οι σχέσεις τους με το έγκλημα.....	33
2.2. Έγκλημα και ανισότητες στην Ελλάδα.....	36
2.2.1. Η σχέση των ανισοτήτων και του εγκλήματος με την ανεργία	37
2.2.2. Ανισότητες και μετανάστες	38
2.2.3. Οι ανισότητες στον χώρο των ναρκωτικών	38
2.3. Η επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος.....	39
2.3.1. Το αστυνομικό σώμα	41
2.3.2. Η επιλεκτικότητα της δικαιοσύνης	43
2.3.3. Το αίτημα εκσυγχρονισμού του ποινικού δικαίου.....	47
2.3.4. Η επιλεκτικότητα του σωφρονιστικού συστήματος	48
Γ΄ Μέρος.....	50
Εγκλήματα των ισχυρών.....	50
3.1. Τα εγκλήματα των ισχυρών: Θεωρητική προσέγγιση	50
3.2. Η ανάδυση της θεωρίας των εγκλημάτων των ισχυρών	53
3.3. Η εξελικτική πορεία της θεωρίας των εγκλημάτων των ισχυρών	55
3.4. Η τυπολογική ταξινόμηση των εγκλημάτων των ισχυρών	59
3.4.1. Το εταιρικό έγκλημα.....	60

3.4.2. Το κρατικό έγκλημα.....	60
3.4.3. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα.....	62
3.4.3. Τα εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης	63
3.4.5. Το οργανωμένο έγκλημα	64
3.5. Η λίστα Φαλσιανί.....	65
Συμπεράσματα	74
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	78

Πίνακας Συντομογραφιών & Ακρωνυμίων

Β'Π.Π.	Β' Παγκόσμιος Πόλεμος
Δ.Ν.Τ.	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Ε.Δ.Δ.Α.	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΛ.ΑΣ.	Ελληνική Αστυνομία
ΕΛΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Αρχή
Ε.Σ.Δ.Α.	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Ε.Υ.Π.	Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών
Η.Ε.	Ηνωμένα Έθνη
Μ.Μ.Ε.	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
Π.Κ.	Ποινικός Κώδικας
Σ	Σύνταγμα
Σ.Δ.Ο.Ε.	Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
F.A.T.F.	Financial Action Task Force
H.S.B.C.	Hong Kong & Shanghai Corporation

Εισαγωγή

Οι αποκλίνουσες συμπεριφορές εντός ενός δεδομένου χωροχρονικά κοινωνικού ιστού αποτελούν τα αίτια δημιουργίας του εγκλήματος, καθώς το έγκλημα δεν είναι μία αυθύπαρκτη οντολογική ιδιότητα αλλά μία «κοινωνική κατασκευή». Η ποινική τυποποίηση μίας πράξης θεμελιώνεται από τη νόμιμη κρατική καταναγκαστική βία με πρόσχημα τη διευθέτηση της ομαλής συμβίωσης των υποκειμένων του κοινωνικού ιστού.

Στο πρώτο μέρος της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας παρατίθεται η εννοιολογική ερμηνεία του εγκλήματος και οι επιμέρους διακρίσεις του. Εν συνεχεία πραγματοποιείται αναφορά στον κοινωνικό έλεγχο, του οποίου οι θεσμικοί φορείς έχουν κομβικό ρόλο στις διαδικασίες εγκληματοποίησης μη αποδεκτών συμπεριφορών, καθώς και στο κυρίαρχο ιδεολογικό πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής, το οποίο προσανατολίζει το σύστημα απονομής δικαιοσύνης κατά την εφαρμογή των μέτρων πρόληψης, καταστολής και επιβολής ποινής εγκληματικών πράξεων. Ακολουθεί αναφορά στον τρόπο που εγκληματοποιούνται οι συμπεριφορές σε συνάρτηση με τις εγκληματολογικές θεωρίες, από τις οποίες αναλύονται εκτενέστερα η Σχολή της Συμβολικής αλληλεπίδρασης, οι Συγκρουσιακές θεωρίες και η Σχολή της Κριτικής Εγκληματολογίας, καθώς αποτελούν τις θεωρίες που ερευνούν την κοινωνική κατασκευή του εγκλήματος. Συγχρόνως πραγματοποιείται επιδερμική αναφορά στην Κλασική και Θετικιστική εγκληματολογική θεωρία, ώστε να αναδειχθεί το γεγονός ότι οι πρώιμες εγκληματολογικές σκέψεις εστίαζαν στο γεγονός της εγκληματογένεσης και όχι στον λόγο τέλεσης.

Το δεύτερο μέρος εστιάζει στις υφιστάμενες ανισότητες της κοινωνίας, καθώς οι κοινωνικές ανισότητες αποτελούν τον προθάλαμο εκδήλωσης των ποινικών ανισοτήτων. Η επιβεβαίωση της σχέσης των ανισοτήτων με το έγκλημα αποτυπώνεται στην ανάλυση τριών κοινωνικών ομάδων, των άνεργων, των χρηστών εξαρτησιογόνων ουσιών και των μεταναστών. Επιπλέον εξετάζονται οι ανισότητες που επιβάλλει ο νόμος σε επίπεδο αστυνόμευσης, δικαιοσύνης και σωφρονισμού.

Στο τρίτο μέρος ακολουθεί η παράθεση των εγκλημάτων των ισχυρών και η περαιτέρω κατηγοριοποίησή τους, μέσω του τρόπου με τον οποίο αναδείχθηκαν από την εγκληματολογική θεωρία. Ενώ στο τέλος αναλύεται το εμπειρικό παράδειγμα της

λίστας Φαλσιανί, το οποίο συντάραξε το παγκόσμιο οικονομικό στερέωμα στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Πρόκειται για μία υπόθεση που επιφανειακά έχει τα χαρακτηριστικά του οικονομικού εγκλήματος, καθώς αφορά υποθέσεις φοροδιαφυγής και νομιμοποίησης εσόδων που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες, αλλά από την ανάλυση των υποθέσεων τριών επιλεγθέντων κρατών (Η.Π.Α., Ιταλίας, Ελλάδας) προκύπτει η σύνδεση με την εγκληματολογική θεωρία των εγκλημάτων των ισχυρών και σε επιμέρους επίπεδα. Ειδικότερα, αναδεικνύεται η σχέση της οικονομικής και πολιτικής ελίτ με τους θεσμικούς φορείς των διαδικασιών εγκληματοποίησης, την επιλεκτική λειτουργία του συστήματος απονομής δικαιοσύνης και την αναπαραγωγή των ανισοτήτων επιρρώνοντας τη θεωρία της συμβιωτικής σχέσης μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας.

Α' Μέρος

Εγκληματολογικές θεωρίες και διαδικασίες εγκληματοποίησης

1. Εννοιολογική προσέγγιση του εγκλήματος

Θεμελιώδης όρος της επιστήμης της Εγκληματολογίας είναι το έγκλημα. Το έγκλημα, όμως, δεν είναι μια αυθύπαρκτη πράξη, με αποτέλεσμα η έννοια του να είναι πολυδιάστατη και να μην είναι αυτονόητη. Η εννοιολόγηση του όρου διακρίνεται σε δύο προσεγγίσεις, την ποινική και την εγκληματολογική.

Σύμφωνα με τον ποινικό ορισμό της Ελλάδας, ο οποίος παρουσιάζει λιτότητα και απλοποιημένη μορφή, ώστε να παράγει το ζητούμενο αποτέλεσμα, ως έγκλημα ορίζεται *«πράξη άδικη και καταλογιστή στον δράστη της, η οποία τιμωρείται από τον νόμο»*, τυποποιημένος στο άρθρο 14 του Π.Κ. Ως εκ τούτου γίνεται αντιληπτό ότι σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση δεν υπάρχει έγκλημα, ούτε ποινή, αν η εξεταζόμενη πράξη δεν τυποποιείται από νόμο και δεν δύναται να καταλογιστεί σε δράστη.

Η παραβίαση ενός τέτοιου νόμου συνιστά την αντικειμενική υπόσταση του «νομικού εγκλήματος», όμως το πεδίο εφαρμογής του ποινικού δικαίου δεν περιλαμβάνει όλες τις ενέργειες, φυσικών και νομικών προσώπων, που προκαλούν βλάβη ή όχληση σε κάποιο άτομο ή ζημιά σε κάποιο αντικείμενο. Τα όρια ύπαρξης «νομικού εγκλήματος»

διαταράσσουν εγκληματολογικές διαπιστώσεις όπως ότι: α) ο όρος έγκλημα χρησιμοποιείται μόνο για συγκεκριμένες πράξεις και καθόλου εκτός του οριοθετημένου πλαισίου, β) το έγκλημα δεν συνιστά μία οντολογική πραγματικότητα, καθώς δεν έχει οντολογικό χαρακτήρα, γ) η Εγκληματολογία τείνει να αποδεχθεί τον προβληματικό ορισμό του εγκλήματος, δ) μία πράξη δεν γίνεται να αποτελεί έγκλημα από μόνη της, ε) το έγκλημα προκύπτει από τη σύνδεση πολλών επιμέρους γεγονότων, στ) το έγκλημα δεν εμπεριέχει πολλές σημαντικές απειλές, ζ) η πλειονότητα των εγκλημάτων έχουν μικρή απαξία και συχνά δεν υπάρχουν θύματα και η) υπάρχουν υφιστάμενες πρακτικές ή φαινόμενα που δεν τυποποιούνται ποινικά (Βιδάλη, 2013, σσ. 14-16).

Η Βιδάλη αναφέρει ως «πραγματικό έγκλημα» τις παραβιάσεις μη ποινικών κανόνων, όπως είναι οι παραβιάσεις του αστικού δικαίου, και τις παραβιάσεις των άτυπων κανόνων και των πράξεων που έχουν ως αποτέλεσμα την πρόκληση βλάβης ή ζημιάς σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο και δεν επιφέρουν ποινικές κυρώσεις (Βιδάλη, 2013, σ. 14). Οι τυπικοί και άτυποι κανόνες δημιουργούν τα όρια διάκρισης ανάμεσα στο νομικό και το πραγματικό έγκλημα, τα οποία έχουν σημεία επικάλυψης αλλά και σημεία τα οποία δεν εφάπτονται.

Κομβικό ρόλο στην προσέγγιση του εγκλήματος διαδραματίζουν οι επικρατούσες εγκληματολογικές θεωρίες, οι βασικές επιστημολογικές προσεγγίσεις διακρίνονται στο ρεύμα της «παραδοσιακής» Εγκληματολογίας, της Κριτικής Εγκληματολογίας και της Εγκληματολογίας της Κοινωνικής Αντίδρασης. Τα αξιώματα που τροφοδοτούν τις θεωρίες προέρχονται από τέσσερις βασικές σχολές σκέψης: α) της *Κλασικής*, η οποία ανάγεται στην περίοδο του Διαφωτισμού και συνδέεται με τη φιλοσοφία του ορθολογικού ηδονισμού, τον ωφελιμισμό και την ελεύθερη βούληση, β) της *Θετικιστικής*, που αναζητεί την εγκληματογένεση σε ατομικούς/κοινωνικούς παράγοντες βιολογικής, ψυχιατρικής και κοινωνικής προέλευσης σε συνάρτηση με την οργάνωση, τη δομή και τη σύγκρουση, γ) της *Συμβολικής Αλληλεπίδρασης και της θεωρίας του (αρνητικού) χαρακτηρισμού*, η οποία αμφισβητεί την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος θεωρώντας το έγκλημα αποτέλεσμα κοινωνικής κατασκευής και δ) της *Κριτικής*, η οποία εξετάζει το έγκλημα σε σχέση με το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο που επικρατεί και ερευνά τον ρόλο που διαδραματίζει η

ταξική σύγκρουση και η εξουσία κατά τις διαδικασίες δημιουργίας του. Οι διαφοροποιήσεις που αναφέρθηκαν κατακερματίζουν την Εγκληματολογία, αναδεικνύοντας προβλήματα συνοχής, καθώς κατά μία άποψη εμφανίζονται παράλληλες Εγκληματολογίες, ενώ σύμφωνα με έτερη δημιουργείται μία Συνθετική Εγκληματολογία (Κουλούρης, 2019, σσ. 17,18). Κοινό τους χαρακτηριστικό, όμως, αποτελεί η πεποίθηση ότι το έγκλημα είναι δυνατόν να εξαλειφθεί.

Η ποινικοποίηση μιας πράξης ως έγκλημα εγείρεται από την έναρξη των διαδικασιών εγκληματοποίησης που διεξάγονται με τον τυπικό και άτυπο κοινωνικό έλεγχο, καθώς χωρίς αυτές δεν τυποποιείται ποινικά μια πράξη ως έγκλημα (Μαγγάνας, 2018, σσ. 267,268).

1.2. Ο κοινωνικός έλεγχος

Ο όρος του «κοινωνικού ελέγχου» εισήχθη στην ιδιόλεκτο των κοινωνικών επιστημών από τον Ross, στην αρχή του 20^{ου} αιώνα (Καρύδης, 2010, σ. 31). Η επιστήμη της κοινωνιολογίας, μέσω του Durkheim, διατύπωσε ως κοινωνικό έλεγχο την ικανότητα αυτορρύθμισης της κοινωνίας βάσει των αρχών και αξιών που την διέπουν. Εν συνεχεία, ο Janowitz, διατύπωσε ότι τον κοινωνικό έλεγχο συνιστούν οι πολιτικές και κοινωνικές διαδικασίες που ρυθμίζουν την ομαδική και ατομική συμπεριφορά με στόχο τη συμμόρφωση με τους κανόνες από τα μέλη της κοινωνίας (Janowitz, 1975, pp. 82-108).

Από τους πρώτους εγκληματολόγους που αναφέρθηκαν στο θέμα ήταν ο Sutherland και ο Cressey εστιάζοντας στον έλεγχο του εγκλήματος (Sutherland & Cressey, 1978, p. 397), δηλαδή τους θεσμούς, τις στρατηγικές και τις κυρώσεις από τις οποίες προκύπτει η σύννομη συμπεριφορά (Kaiser, 1988, p. 224).

Αποτελεί γεγονός ότι ο κοινωνικός έλεγχος αλλάζει περιεχόμενο ανάλογα με την ιδεολογική-φιλοσοφική προέλευση και ένταξη, την πολιτική και την Σχολή εγκληματολογικής σκέψης που ενστερνίζεται ο εκάστοτε αναλυτής (Καρύδης, 2010, σ. 30). Για παράδειγμα η προσέγγιση του Ross βασιζόταν στη «λειτουργιστική» έννοια της κοινωνικής συμμόρφωσης, την οποία θεωρεί κοινωνικά επιβεβλημένη,

καλοδεχούμενη, χρήσιμη και αυτόνομη διαδικασία από την κρατική διακυβέρνηση. Η «λειτουργιστική» προσέγγιση θεωρεί ότι η κοινωνία αποτελεί μία οργανωτική ενότητα λειτουργεί κατ' αντιστοιχία με το ανθρώπινο σώμα, καθώς προϋποθέτει την κοινωνική συναίνεση των κυρίαρχων αξιών. Πιο απλά ο κοινωνικός έλεγχος αποτελεί το εργαλείο άμβλυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων και τον θεματοφύλακα της κοινωνικής ειρήνης και συνοχής, μέσω της εφαρμογής των κοινά αποδεκτών αξιών από άτομα ή ομάδες ατόμων που δρουν με παθολογικό ή κοινωνικά δυσλειτουργικό τρόπο (Καρύδης, 2010, σ. 32). Χαρακτηριστικά αναφέρει ο Merton ότι *«η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά αναφέρεται στη συμπεριφορά που αποκλίνει σημαντικά από τις νόρμες που θεσπίζονται για τους ανθρώπους στο κοινωνικό τους πλαίσιο...»* (Thio, 2008, σ. 26).

Η εμφάνιση των συγκρουσιακών θεωριών και της Κριτικής Σχολής σκέψης, όμως τη δεκαετία του '60, κλόνισαν τα θεμέλια του οικοδομήματος της συναίνεσης, αναγκαιότητας και ωφελιμότητας της δράσης των φορέων κοινωνικού ελέγχου, καθώς οι θεωρίες της «ετικέτας» και της «κοινωνικής αντίδρασης» και εν συνεχεία η διαφορετική οπτική της Ριζοσπαστικής Εγκληματολογίας, αμφισβήτησαν τη στερεοτυπική έννοια της παρέκκλισης και της παραβατικότητας. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριζαν ότι η παραβατικότητα είναι απόρροια του κοινωνικού ελέγχου, ο οποίος «κατασκευάζει» τις νόρμες. Μέσω της αμφισβήτησης, η προσοχή επικεντρώθηκε στον ρόλο που διαδραματίζουν οι καταναγκαστικοί κρατικοί μηχανισμοί και η συμβολή τους στην επικράτηση των ιδεολογικών προτύπων της ηγεμονίας των ισχυρών. Συνεπώς, θεωρείται ότι οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές ελίτ εργαλειοποιούν τον κοινωνικό έλεγχο μετατρέποντάς τον σε μία διαδικασία κοινωνικού αποκλεισμού, νομιμοποίησης της επιλεκτικής καταστολής και δημιουργίας αποδιοπομπαίων τράγων (Καρύδης, 2010, σ. 34).

Ο κοινωνικός έλεγχος είναι βασική έννοια, η οποία συνδράμει στην υπέρβαση των σταθερών ορίων ανθρωποκεντρικής τάσης για το έγκλημα, και θέτει στο επίκεντρο της ανάλυσης τον κρατικό μηχανισμό και τον ρόλο που διαδραματίζει στην εμφάνιση ανισοτήτων μέσω του ελέγχου του εγκλήματος. Η έννοια του κοινωνικού ελέγχου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το έγκλημα, την εγκληματικότητα, την κοινωνική πολιτική και την ποινικοκατασταλτική πολιτική (Βιδάλη, 2017, σ. 61). Στη σύγχρονη εποχή ο κοινωνικός έλεγχος ταυτίζεται με όλες τις διαδικασίες των κυρίαρχων κοινωνικών

σχέσεων και τις εξαναγκαστικές κρατικές πολιτικές, μέσω των οποίων πραγματοποιείται η οργάνωση της κοινωνίας, με στόχο την κοινωνική προσαρμογή και αφομοίωση των μελών της κοινωνίας και την υπαγωγή τους στο γράμμα και πνεύμα του νόμου, ώστε να επιτευχθεί ένας συγκεκριμένος τύπος κοινωνικής τάξης που θα βασίζεται στο κοινό συμφέρον. Ο κοινωνικός έλεγχος διακρίνεται στον *άτυπο και τυπικό*, βάσει των διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα (Λαμπροπούλου, 1994, σσ. 75-165). Αναλυτικότερα, ο *άτυπος κοινωνικός έλεγχος* αφορά τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται, είτε προσχεδιασμένα είτε αυθόρμητα, εντός της κοινωνίας, οι οποίες παγιώνουν κάποιες συνήθειες προσδίδοντάς τους το ανάλογο κύρος. Τέτοιες συνήθειες αποτελούν τα ήθη και έθιμα, η επικρατούσα θρησκεία, η εθνική ταυτότητα, η κοινωνικοποίηση, η εκπαίδευση, η διασφάλιση των εθνικών συνόρων κ.ά. Καθοδηγητικό ρόλο στον άτυπο κοινωνικό έλεγχο έχουν, κατά κανόνα, η οικογένεια, η θρησκεία, ο στρατός, στο σχολείο, τα Μ.Μ.Ε. (Λαμπροπούλου, 2018, σ. 742) και στις μέρες μας, φυσικά, το διαδίκτυο. Νομικά ο κοινωνικός έλεγχος βασίζεται στην τυπική του μορφή, που δεν είναι άλλη από τους εξαναγκαστικούς μηχανισμούς του κράτους, μέσω της άσκησης ορθολογικής βίας, η οποία χαίρει της συναίνεσης των πολιτών. Πρόκειται για την προστασία εννόμων αγαθών, όπως η ζωή, η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η δημόσια τάξη και η κρατική ασφάλεια, τα οποία προστατεύονται από τους νόμους, καθώς αποτελούν θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Επομένως, ως *τυπικός κοινωνικός έλεγχος* ορίζεται η υποχρεωτική υπαγωγή στους νόμους του κράτους με στόχο την κοινωνική αφομοίωση των κανόνων που έχουν κυρίαρχη σημασία για το ίδιο το κράτος. Οι θεσμικοί φορείς άσκησης του τυπικού κοινωνικού ελέγχου είναι η ποινική δικαιοσύνη, η αστυνομία και το σωφρονιστικό σύστημα (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012, σ. 153).

Οι ζυμώσεις που διεξάγονται κατά την εφαρμογή του κοινωνικού ελέγχου αναφέρονται στην εγκληματογένεση, δηλαδή τον λόγο που ορίζεται ένα έγκλημα, και την εγκληματοποίηση, δηλαδή τον τρόπο που ορίζεται μια πράξη εγκληματική. Πρόκειται για την εισαγωγή στην ουσιαστική πτυχή του εγκλήματος και τη μεταφορά της ανάλυσης από την περιοχή του κοινωνικά επικίνδυνου στην περιοχή της αντιπαράθεσης εξουσίας και δράστη. Με αυτόν τον τρόπο εξουσία και έγκλημα αποτελούν το ίδιο φαινόμενο σημασμένο με διαφορετικό πρόσημο, με αποτέλεσμα η εξουσία να έχει προλάβει το προνόμιο της θετικής σήμανσης (Σοφιανός, 1990, σσ. 21-

29). Η αντιπαράθεση που δημιουργείται εξηγεί ποια είναι η κυρίαρχη βούληση που επικρατεί και ποια υποχωρεί και καθίσταται εγκληματική (Κουλούρης, 2019, σ. 20).

Ο τομέας των Δημόσιων πολιτικών που κατατάσσει η Εγκληματολογία στα μέσα κοινωνικού ελέγχου είναι η αντεγκληματική πολιτική, η οποία εμπεριέχει τις πολιτικές και τα μέτρα για την προληπτική, αποτρεπτική και κατασταλτική αντιμετώπιση του εγκλήματος (Βιδάλη, 2017, σ. 13). Στο σημείο αυτό οφείλουμε να αναφέρουμε ότι το κυρίαρχο ιδεολογικό πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής από το τέλος του 18^{ου} αιώνα είναι η *Άμυνα της κοινωνίας από το έγκλημα*. Κεντρική ιδέα του είναι είτε το ωφελμιστικό κριτήριο τέλεσης του εγκλήματος και η θεώρηση ότι το άτομο που διαπράττει μία εγκληματική πράξη έχει ελεύθερη βούληση (Κλασική Σχολή) είτε η οντολογική παθογένεια του εγκληματία (Θετικιστική Σχολή). Συνάμα, επικρατεί η άποψη ότι ο κοινωνικός έλεγχος μέσω της αντεγκληματικής πολιτικής έχει τη δυνατότητα να εξαλείψει το έγκλημα (Θετικιστική Σχολή) (Βιδάλη, 2017, σ. 18). Σύμφωνα με τον Baratta πρόκειται για ένα μείγμα της Κλασικής και Θετικιστικής Σχολής που βασίζεται στις αρχές της νομιμότητας, του καλού και του κακού, της πρόληψης, της ενοχής, του κοινωνικού συμφέροντος, της ισότητας και του φυσικού εγκλήματος. (Βιδάλη, 2017, σ. 21)

Για το λόγο αυτό στο επίκεντρο του ζητήματος τίθενται οι θεσμικοί φορείς και ο ρόλος που διαδραματίζουν στην παραγωγή κοινωνικών ανισοτήτων μέσω του τυπικού ελέγχου (Βιδάλη, 2017, σ. 61). Οι ανισότητες αυτές γίνονται εμφανείς κατά την ανάλυση των διαδικασιών εγκληματοποίησης, οι οποίες θα αναλυθούν στη συνέχεια.

1.3. Οι υποδείξεις των εγκληματολογικών θεωριών για την εγκληματογένεση

Οι εγκληματολογικές θεωρίες που ταυτίζονται με την έρευνα και ανάλυση της εγκληματογένεσης είναι η Κλασική και η Θετικιστική. Η Κλασική Σχολή προσπάθησε να μεταρρυθμίσει και να εξορθολογήσει το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης, μέσω της συρρίκνωσης των εξουσιών του απολυταρχικού κράτους και της κατοχύρωσης ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τους πολίτες. Δικαιώματα όπως η ιδιοκτησία, η μίσθωση εργαζομένων και η συσσώρευση πλούτου ασκούνταν μέσα σε πλαίσιο τυπικής νομικής ισότητας που αναπόφευκτα οδηγούσε σε κοινωνικές και

οικονομικές ανισότητες (Κουλούρης, 2019, σ. 21). Η απειλή για τους φορείς αυτών των δικαιωμάτων και για την κοινωνία εν γένει θεωρούνταν οι άκληροι, οι φτωχοί και οι περιθωριακοί. Η κοινωνική αταξία, αναταραχή και η εγκληματογένεση αποδιδόταν αποκλειστικά σε αυτές τις κοινωνικές ομάδες αποκλείοντάς τις από την κοινωνία των πολιτών.

Συνοψίζοντας οι αρχές του Κλασικισμού είναι οι εξής: α) η ελεύθερη ανθρώπινη βούληση, είτε νόμιμη είτε αποκλίνουσα, β) η ορθολογική συμπεριφορά των ατόμων, γ) ο υπολογισμός της ευχαρίστησης βάσει της ανάλυσης κόστους-οφέλους, δ) η επιλογή για την τέλεση μιας πράξης βάσει του ωφελμιστικού κριτηρίου, ε) η προσπάθεια για μεγιστοποίηση του ατομικού οφέλους, στ) η αποτροπή τέλεσης εγκληματικών πράξεων μέσα από την κατανόηση της τιμωρίας που θα υποστεί ο δράστης, ζ) η εξουσία που διαθέτει το κράτος για τη διατήρηση της ασφάλειας και η) η σοβαρότητα, η βεβαιότητα και η άμεση επιβολή ποινής που αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά ελέγχου της ανθρώπινης συμπεριφοράς από τον νόμο (Βιδάλη, 2013, σ. 64).

Η κριτική που ασκήθηκε στην Κλασική Σχολή επικεντρώθηκε στη διατήρηση της άνισης κατανομής ιδιοκτησίας, στη θεώρηση ότι ο εγκληματίας είτε είναι παθολογικά ανεπαρκής είτε δρα μη ορθολογικά, στην υιοθέτηση του ωφελμιστικού κριτηρίου ως προς την απόφαση του ορθολογικού χαρακτήρα των ατόμων, στην απουσία εξατομίκευσης των χαρακτηριστικών των ατόμων, στη συγκέντρωση της εξουσίας στις κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες και στην επικράτηση της αντίληψης ότι η ανορθολογικότητα αποτελεί χαρακτηριστικό των επικίνδυνων τάξεων (Βιδάλη, 2013, σσ. 65,66).

Η μετάβαση από την Κλασική Σχολή και τη δικαιοκρατική και αφηρημένη ποινικοποίηση, στον Θετικισμό και την επιμελή μελέτη του «εγκληματία ανθρώπου», μέσω της ιχνηλάτησης της πρότερης βιογραφίας του (Foucault, 1989, σσ. 329-332), προήλθε από τις κοινωνικοπολιτικές ζυμώσεις που έλαβαν χώρα δημιουργώντας νέα κοινωνικά ζητήματα (Γασπαρινάτου, 2016, σ. 213). Συγχρόνως, καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε και η ανάπτυξη της ψυχιατρικής, που σύνδεσε την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά με την ψυχική ασθένεια (Foucault, 2011, σσ. 305-313), και της στατιστικής, που χρησιμοποίησε την έννοια του μέσου όρου ως ένα δεοντικό κριτήριο

με αποτέλεσμα η απόκλιση, από αυτήν την τιμή, να αποκτά μία ηθική απαξία (Canguilhem, 2007, σ. 161).

Στο πλαίσιο αυτό, η θεωρία επιβεβαίωνε την αναγκαιότητα ελέγχου των κατώτερων τάξεων προς όφελος του αναδυόμενου καπιταλισμού. Η διάκριση των κοινωνικών τάξεων καλλιέργησε παρεμβάσεις της ευγονικής, τον κοινωνικό ρατσισμό και καταστολή αντίστοιχου μεγέθους των αυταρχικών καθεστώτων, με αποτέλεσμα την εγκληματοποίηση της φτώχειας, του φρονήματος και της κοινωνικής πολιτικής (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012).

Παρότι ανήκει στην εποχή του Θετικισμού ο Willem Bonger μέσα από το έργο του «Criminality and Economic Conditions» γίνεται ο βασικός εκφραστής των πρώιμων μαρξιστικών αντιλήψεων. Σύμφωνα με τη θεωρία του, το έγκλημα είναι παράγωγο των εγωιστικών εγκληματικών σκέψεων που έχει ενεργοποιήσει ο καπιταλισμός υπονομεύοντας την ηθική υπόσταση των ανθρώπων (Bonger, 1916). Τα κατώτερα στρώματα είναι περισσότερο ευάλωτα εξαιτίας της ένδειας και της απουσίας ηθικής εκπαίδευσης, ενώ οι ισχυροί προφυλάσσονται από τον νόμο καθώς δεν ορίζονται ποινικά τα εγκλήματα που διαπράττουν.

Στην μετατόπιση του ενδιαφέροντος της εγκληματολογικής σκέψης συνέβαλε και ο Robert Merton με τη διατύπωση της θεωρία της ανομίας που αναδεικνύει τη διάσταση που υφίσταται ανάμεσα στους πολιτισμικούς στόχους μίας κοινωνίας και στα μέσα που διαθέτουν τα μέλη της στην προσπάθεια επίτευξής τους και την ασυμφωνία που εμφανίζεται μεταξύ της πολιτισμικής δομής (culture structure) και κοινωνικής (social structure), η οποία προκαλεί ένταση στον κοινωνικό ιστό, που οδηγεί στην εγκληματοποίηση των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων λόγω των ανισοτήτων στην ευκαιρία απόκτησης υλικών αγαθών (Merton, 1938, pp. 672-682).

Η σημαντικότερη συνεισφορά στην υπέρβαση του Θετικισμού, όμως, προήλθε από τον Edwin Sutherland και τη *θεωρία των διαφορικών συναναστροφών*. Βασική θέση της θεωρίας είναι ότι τα άτομα επηρεάζονται από τις ιδέες και αντιλήψεις ατόμων που συναναστρέφονται, οπότε αν ένα άτομο έρχεται σε επαφή περισσότερο με άτομα που εγκληματούν από ότι με άτομα που ενστερνίζονται το νόμο, υπάρχει σοβαρό ενδεχόμενο το άτομο να εκδηλώσει εγκληματική συμπεριφορά (Βιδάλη, 2013, σ. 120).

Η εμπλοκή με το έγκλημα μαθαίνεται και από την αλληλεπίδραση κοινωνιών, των μελών των κοινωνικών τάξεων, με διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, λόγω των προσωπικών τους δεσμών (Δημόπουλος, 2008, σσ. 261-263). Η συσχέτιση των διαφοροποιημένων επαφών με τα κοινωνικά αίτια του εγκλήματος χαρακτήρισε το έγκλημα ως ένα διαταξικό φαινόμενο (Βιδάλη, 2013, σ. 120). Επίσης, ιδιαίτερα κομβική ήταν η αναγνώριση του εγκληματία του «λευκού κολάρου», η οποία διεύρυνε το φάσμα των ανθρώπων που μπορούν να εμπλακούν με το έγκλημα ακόμα και σε άτομα που κατέχουν υψηλές κοινωνικές θέσεις και έχουν το ανάλογο κύρος λόγω της επαγγελματικής τους δραστηριότητας (Sutherland, 1940). Η κοινωνική και πολιτική δυναμική των οποίων εξασφαλίζει την παραμονή τους στον σκοτεινό αριθμό εγκληματικότητας, καθώς ο Sutherland θεωρεί ότι τυγχάνουν ευνοϊκής και μη στιγματιστικής αντιμετώπισης από το ποινικοκατασταλτικό σύστημα, το οποίο λειτουργεί μεροληπτικά υπέρ τους (Κουλούρης, 2019, σ. 25).

Από την ανάλυση, που προηγήθηκε, εξάγεται το συμπέρασμα ότι μέχρι αυτή την περίοδο η εγκληματολογική σκέψη εστιάζει αποκλειστικά στους ατομικούς/κοινωνικούς παράγοντες της εγκληματογένεσης που στρέφουν το ενδιαφέρον κυρίως στις υποβαθμισμένες περιοχές και στα άτομα των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, τα οποία στην ιστορική συνέχεια των γεγονότων θα αμφισβητηθούν από την Εγκληματολογία και τα νέα θεωρητικά ρεύματα κατά κόρον (Κουλούρης, 2019, σ. 27).

1.4. Διαδικασίες εγκληματοποίησης: η συγκρουσιακή προσέγγιση και η κοινωνική αντίδραση

Οι ιδιότητες και οι πράξεις των ατόμων διαφοροποιούνται, ως προς τον προσδιορισμό τους, ανάλογα με τον τόπο, τον χρόνο και τις καταστάσεις που επιδρούν σε έναν συγκεκριμένο κοινωνικό ιστό. Βάσει αυτών των κριτηρίων άλλες πράξεις και ιδιότητες αξιολογούνται θετικά και άλλες αποτελούν αποκλίνουσες συμπεριφορές. Η αποκλίνουσα συμπεριφορά δεν γίνεται κατανοητή αν δεν ενταχθεί και εξεταστεί εντός του συνολικού κοινωνικού πλαισίου, διότι μόνο με τον τρόπο αυτό γίνεται σαφές ότι αποτελεί κοινωνική κατασκευή που αφορά συγκεκριμένες πράξεις και άτομα (Βιδάλη

& Κουλούρης, 2012, σ. 8). Η Εγκληματολογία ερευνά με διαφορετική προσέγγιση τη συμπεριφορά και τις πρακτικές που εφαρμόζει ένα άτομο για να διαπράξει ένα έγκλημα, την υιοθέτηση εγκληματικών πράξεων για βιοπορισμό και τον χαρακτηρισμό κάποιου ως εγκληματία. Στην τελευταία περίπτωση η ανάλυση εστιάζει στις διαδικασίες βάσει των οποίων μία πράξη χαρακτηρίζεται εγκληματική, μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον στον κοινωνικό ιστό, τις κοινωνικές σχέσεις και τον κοινωνικό έλεγχο (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012, σ. 243).

Είναι ευρέως γνωστό ότι η Εγκληματολογία έχει αντικείμενο ανάλυσης τη δημιουργία και θεσμοθέτηση των νόμων, την παραβίασή τους και την κοινωνική αντίδραση (Κουλούρης, 2019, σ. 15). Οι ζυμώσεις που διεξάγονται στο εσωτερικό της κοινωνίας για να τυποποιηθεί νομικά μια πράξη ως εγκληματική αποτελούν τις διαδικασίες εγκληματοποίησης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν ο Cressey και ο Sutherland η Εγκληματολογία μελετά τη διαδικασία δημιουργίας κανόνων δικαίου (lawmaking), την παραβίαση τους (law breaking) και την αντίδραση, στην παραβίαση των τυπικών κανόνων, από την κοινωνία (reaction to law breaking) (Σπινέλλη, 2014, σσ. 3,4).

Θεμελιώδης συνεισφορά στην αμφισβήτηση της προκαθορισμένης αντίληψης για τον εγκληματία, βάσει της οντολογικής διαφορετικότητάς του από τους άλλους κοινωνούς, έχει η θεωρία του George Vold, που ανήκει στην *συγκρουσιακή προσέγγιση* και αναλύει τους όρους που αποδίδουν την ιδιότητα του εγκληματία σε ένα άτομο, καθώς εισάγει για πρώτη φορά το 1958 τον όρο εγκληματοποίηση (Vold, et. al., 2015). Αποδέχεται ως δομικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας την κοινωνική σύγκρουση και θεωρεί ότι η κοινωνική ευταξία παράγεται μέσω της διευθέτησης και του συμβιβασμού των διαφορών που ανακύπτουν από τα αντιτιθέμενα συμφέροντα διαφορετικών κοινωνικών ομάδων (Κουλούρης, 2019, σ. 30). Διαπιστώνει ότι η ιδιότητα του εγκληματία δεν αποδίδεται σε τέσσερις κατηγορίες συγκρούσεων, οι οποίες αφορούν εγκλήματα σχετικά με πολιτικές διαμαρτυρίες, εργασιακές διαφορές, φυλετικές και εθνικές συγκρούσεις και αντιμαχόμενων ενώσεων (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012, σσ. 244,245). Επομένως συμπεραίνει ότι η ιδιότητα του εγκληματία απονέμεται και κατανέμεται με άνισο τρόπο στην κοινωνία και είναι σχετική με τις διαφορές που υφίστανται στην κατανομή εξουσίας. Συνεπώς θεωρεί ότι οι σχέσεις εξουσίας συνιστούν τον βασικό παράγοντα που διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην άνιση,

εντός της κοινωνίας, απόδοση της ιδιότητας του εγκληματία και στις διαδικασίες εγκληματοποίησης (Κουλούρης, 2019, σ. 31). Ο Vold θεωρεί φυσιολογική και μέρος της λειτουργίας της κοινωνίας τη σύγκρουση που προκύπτει μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, λόγω των διαφορετικών συμφερόντων που εξυπηρετούν. Το πρόβλημα που αναδεικνύει, όμως, η ανάλυσή του επικεντρώνεται στο γεγονός ότι οι ισχυρότερες ομάδες συμφερόντων επιτυγχάνουν την εγκληματοποίηση ή όχι συγκεκριμένων πράξεων προς όφελος των συμφερόντων τους, οξύνοντας τις κοινωνικές και πολιτικές ανισότητες. Η θεωρία του, επισημαίνει για πρώτη φορά την προβληματική των διαδικασιών εγκληματοποίησης, λόγω της επίδρασης που ασκούν οι σχέσεις εξουσίας στην κατασκευή του ποινικού νόμου (Βιδάλη, 2013, σ. 173). Ενδεικτικό είναι το σχόλιο του, στο έργο «Theoretical Criminology»: *«η απόλυτη εξουσία μπορεί να διαφθείρει απολύτως αλλά οι άνθρωποι με απόλυτη εξουσία ποτέ δεν χαρακτηρίζονται επίσημα ως εγκληματίες»* (Vold, et. al., 2015, p. 247).

Στην ίδια βάση ο Turk διατύπωσε ότι το ποινικοκατασταλτικό σύστημα μεροληπτεί υπέρ συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων και εις βάρος άλλων. Άξιο αναφοράς είναι ότι, τη χρονική περίοδο που διατυπώνει τη θεωρία για την εγκληματοποίηση ο Turk, στις Η.Π.Α. μαίνονται εκτεταμένες βίαιες πολιτικές συγκρούσεις, λόγω του κινήματος για τα πολιτικά δικαιώματα και των αντιπολεμικών διαδηλώσεων για τον πόλεμο στο Βιετνάμ (Βιδάλη, 2013, σ. 174). Αναλύοντας τους όρους με τους οποίους μια σύγκρουση οδηγεί στην εγκληματοποίηση έκανε τη σύνδεση με τρεις παράγοντες: α) πρωταρχικό ρόλο διαδραματίζει το νόημα που έχει η απαγορευμένη πράξη που εξετάζεται από τους προστάτες του νόμου, β) την εξουσιαστική ισχύ που έχουν οι θεσμικοί φορείς του κράτους αλλά και τα υποκείμενα εναντίον των οποίων στρέφεται ο νόμος και γ) τον ρεαλιστικό χαρακτήρα των κινήτρων της σύγκρουσης που θα οδηγήσουν στην εγκληματοποίηση, δηλαδή την πιθανότητα επίτευξης των μέτρων που θα αποφασιστούν (Βιδάλη, 2013, σ. 174). Ειδική αναφορά χρήζει η θέση του Turk ότι η απόδοση της ιδιότητας του εγκληματία ενδέχεται να είναι απόρροια πραγματικών ή υποθετικών ατομικών χαρακτηριστικών, κοινωνικών ή όχι, συνεπώς η υπόσταση του ατόμου μπορεί να είναι πιο καθοριστική από την πράξη που τέλεσε (Turk, 1968).

Σημαντική συμβολή, προερχόμενη από την αμερικανική ριζοσπαστική θεωρία για την κοινωνική σύγκρουση ήταν και αυτή του Richard Quinney, ο οποίος εξέφρασε απόψεις

προερχόμενες από τις θεωρίες σύγκρουσης και την μαρξιστική προσέγγιση καταλήγοντας να γίνει ένας από τους κύριους εκπροσώπους του ρεύματος της Ειρηνοποιού Εγκληματολογίας, η οποία μελετά τις διαδικασίες του «σχετίζεσθαι» (Σπινέλλη, 2014, σ. 63) και αναφέρεται στη θεωρία της «κοινωνικής πραγματικότητας του εγκλήματος» (Quinney, 1970). Αποδεχόμενος ότι η τυποποίηση των ποινικών νόμων και η εφαρμογή τους λαμβάνει χώρα σε ένα πολιτικό πλαίσιο που υπάρχουν αντικρουόμενα συμφέροντα, διατύπωσε την άποψη ότι η επικράτηση έχει άμεση συνάρτηση με την ισχύ και την οργάνωση των ομάδων που συγκρούονται (Κουλούρης, 2019, σ. 31). Διέκρινε την κοινωνία σε ομοιογενή (singular) και ετερογενή (segmental) και διατύπωσε ότι στο τμήμα της ετερογενούς κοινωνίας τα «μερίσματα της κοινωνίας» (segments of society) οδηγούνται σε συγκρούσεις (Βιδάλη, 2013, σ. 175). Χρησιμοποιώντας τον συγκεκριμένο όρο ανέδειξε τη σύγκλιση σε συναίνεση, καθώς αναφερόταν σε ομάδες που δεν έχουν τις ίδιες ηθικές αξίες, ιδεολογικούς προσανατολισμούς, κανόνες και ενδέχεται να μην είναι οργανωμένες για την διεκδίκηση κοινών ζητημάτων. Συμπερασματικά ο νόμος και η τήρησή του αποτελούν προϊόν της κοινωνικής σύγκρουσης (Burke-Hopkins, 2009, p. 171).

Στο έργο του «The Social Reality of Crime», συνδέει τους άδικους νόμους με το κεφαλαιοκρατικό σύστημα (Quinney, 1970). Η καπιταλιστική κοινωνία εργαλειοποιεί το ποινικοκατασταλτικό σύστημα με στόχο τη διατήρηση της εσωτερικής τάξης, η οποία απειλείται από τις ίδιες τις αντιφάσεις της. Οι παράγοντες που προκαλούν την εγκληματικότητα και κατ' επέκταση εδραιώνουν τη νομική και κοινωνική τάξη είναι οι: α) η επιλογή των πράξεων που θα εγκληματοποιηθούν, από την κυρίαρχη τάξη προς προάσπιση των συμφερόντων της, β) η εφαρμογή του νόμου που θα θεσπιστεί από το ποινικοκατασταλτικό σύστημα διασφαλίζοντας τα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης, γ) η τέλεση εγκλημάτων από την υποδεέστερη κοινωνική τάξη, εξαιτίας των δυσμενών συνθηκών ζωής και δ) η αξιοποίηση των εγκληματοποιημένων πράξεων για την κατασκευή και διάδοση της ιδεολογίας της κυρίαρχης τάξης, βάσει της οποίας η πλειονότητα των εγκληματικών και επικίνδυνων στοιχείων ανήκουν στην υποδεέστερη κοινωνική τάξη (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012, σσ. 69,70).

Η σύγκρουση των κοινωνικών τάξεων απασχόλησε και το έργο του William Chambliss. Σύμφωνα με αυτόν, η σύγκρουση αποτελεί μια βασική διαδικασία της

καπιταλιστικής κοινωνίας, η οποία μέσω της κοινωνικής κατασκευής των τυπικών κανόνων οριοθετεί τη λειτουργία του ποινικοκατασταλτικού συστήματος (Chambliss, 1964, pp. 67-77). Η σχέση που δημιουργείται, κατά τη διαδικασία αυτή, μεταξύ εξουσίας, πολιτικών και εγκληματιών οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η νομιμότητα έχει μια αρμονική συμβίωση με την παρανομία (Chambliss, 2004, pp. 241-255). Ο Chambliss θεωρεί ότι οι δομικές αντιφάσεις που υφίστανται ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες οδηγούν σε συγκρούσεις, τις οποίες καλείται να περιορίσει η πολιτική ελίτ με την εργαλειοποίηση του νόμου, ώστε να διατηρήσει τα προνόμια της (Chambliss, 1993, pp. 03-35). Κατά τη μελέτη του πεδίου εφαρμογής του νόμου διέκρινε ότι ο νόμος εφαρμόζεται για διαφορετικό λόγο ανάλογα με τις συγκυρίες και η δικαστική κρίση αποτελεί τον ρυθμιστικό παράγοντα στον τομέα εφαρμογής ή όχι ενός νόμου, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι τα όρια του νόμου είναι «εύπλαστα», ότι οι νόμοι ενδέχεται να αχρηστευθούν σε περίπτωση που μεταβληθούν οι κοινωνικές συνθήκες, ότι το περιεχόμενο του νομού δεν εξυπηρετεί τον σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκε και ότι υπάρχει δυνατότητα επανενεργοποίησης και επαναρρύθμισης με αναίρεση των προηγούμενων διατάξεων, εφόσον εμφανιστούν νέες συνθήκες (Βιδάλη, 2018).

Με τη λήξη του Β'Π.Π. ξεκινάει μια περίοδος ειρήνης για την Ευρώπη και τις Η.Π.Α. που χαρακτηρίζεται από την τεχνολογική ανάπτυξη και την επίδρασή της στην οικονομία. Η παγκοσμιοποίηση και η οικονομία της ελεύθερης αγοράς οδήγησαν στην αναπροσαρμογή των παραγωγικών δυνάμεων, όπως η συρρίκνωση της εξουσιαστικής ικανότητας της αγροτικής τάξης και η ενίσχυση της εργατικής τάξης λόγω των προτύπων παραγωγής που επέτασσε το συμφέρον του καπιταλισμού.

Οι θεωρίες της *κοινωνικής αλληλεπίδρασης* βασίζονται στο έργο του George Herbert Mead και έχουν ως κεντρικό ζήτημα ανάλυσης τον τρόπο που εκδηλώνεται η ανθρώπινη συμπεριφορά και τους παράγοντες που την επηρεάζουν. Ο Mead με τη θέση περί «διαδικαστικού εαυτού» (procedural self) ανέδειξε την επίδραση του κοινωνικού περιβάλλοντος που επηρεάζει τον σχηματισμό της αυτο-εικόνας του ατόμου. Το πολιτισμικό σύστημα και η ιστορική συγκυρία μπορούν να επηρεάσουν τα άτομα διαφορετικά με αποτέλεσμα μια συμπεριφορά να γίνεται διαφορετικά αντιληπτή από διαφορετικούς ανθρώπους (Newburn, 2007, p. 210).

Υπό αυτό το πρίσμα οι κανόνες, οι νόμοι και οι συμπεριφορές που χαρακτηρίζονται ως εγκληματικές είναι προϊόντα κοινωνικά κατασκευασμένα, δηλαδή οι διαδικασίες εγκληματοποίησης κατασκευάζουν την κοινωνική πραγματικότητα δημιουργώντας αυτό που ονομάζουμε κοινωνικό «κονστρουκτιβισμό» (Βιδάλη, 2013, σ. 162).

Από τον κοινωνικό «κονστρουκτιβισμό» προέκυψαν οι θεωρίες της ετικέτας (labelling theory), οι οποίες διατύπωσαν ότι το έγκλημα δεν αποτελεί μια οντολογική ιδιότητα συγκεκριμένων συμπεριφορών αλλά αποδίδεται σε ορισμένους τύπους συμπεριφοράς. Με την παρατήρηση αυτή το ενδιαφέρον της Εγκληματολογίας μετατέθηκε από τα χαρακτηριστικά του ατόμου στην αντίδραση της κοινωνίας σε μια πράξη που θεωρείται ανήθικη, δηλαδή στην τυποποίηση της ως έγκλημα και κατ' επέκταση στην αντίδραση της κοινωνίας στην παράβαση (Βιδάλη, 2013, σ. 163).

Εμβληματική συμβολή σε αυτήν την κατεύθυνση είχε η θεωρία του Howard Becker που διατύπωσε στο έργο του «The outsiders». Η προσέγγιση της παραβατικής συμπεριφοράς και των διαδικασιών εγκληματοποίησης συστηματοποιήθηκαν ως εξής: α) η αποκλίνουσα συμπεριφορά είναι δημιούργημα των κοινωνικών ομάδων, που λαμβάνει υπόσταση μέσω της εφαρμογής κανόνων σε συγκεκριμένες κατηγορίες ανθρώπων που ονομάζονται περιθωριοποιημένοι, β) οι κανόνες και κατ' επέκταση ο ποινικός νόμος είναι κατασκευάσματα ατόμων που έχουν την εξουσία και επιβάλλονται σε άτομα κατώτερων κοινωνικών τάξεων, γ) οι νόμοι επιβάλλονται σε άτομα κατώτερων κοινωνικών τάξεων παρά τη θέλησή τους και χωρίς να διαφυλάσσουν τα συμφέροντά τους, εξαιτίας της νομιμοποίησης που αποκτούν από την ιδεολογία που μεταβιβάζεται στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα μέσω της πρωτογενούς και δευτερογενούς κοινωνικοποίησης, δ) η προάσπιση της κοινωνικής ηθικής και του γενικού συμφέροντος, προβάλλεται από τους «εργολάβους ηθικής», ως η αναγκαιότητα δημιουργίας κανόνα που διατηρεί τους λιγότερο ισχυρούς στη θέση τους ή αποσκοπεί στο καλό τους και ε) η διαδικασία εγκληματοποίησης περιλαμβάνει μια ηθική σταυροφορία που έχει ως στόχο τη δημιουργία νέων τάξεων περιθωριοποιημένων, μέσω της ανάθεσης επιβολής του κανόνα στους φορείς κοινωνικού ελέγχου (Becker, 1963).

Η προβληματική που παρουσιάζει ο Becker αφορά τις διαδικασίες κατασκευής των ποινικών νόμων. Ειδικότερα, υποστηρίζει ότι μια τολμηρή κοινωνική ομάδα

πραγματοποιεί μια «σταυροφορία» ηθικής (moral entrepreneurship) επιδιώκοντας να προωθήσει τα ζωτικά της συμφέροντα και επικαλούμενη μια γενικά αποδεκτή ηθική αξία. Με τον τρόπο αυτό προβάλλει τις ιδέες της με στόχο να πείσει την κοινωνία ότι θα επιλύσει και τα δικά τους προβλήματα. Στην προσπάθεια θέσπισης του κανόνα, που επιδιώκει, και ενίσχυσης της επιχειρηματολογίας της επικαλείται απόψεις «ειδικών», συνεργάζεται με άλλες κοινωνικές ομάδες που έχουν κοινό συμφέρον και εργαλείοποιεί τα Μ.Μ.Ε. (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012, σσ. 247,248). Συγχρόνως, επικαλούμενη τις ανώτερες αξίες που θα υπερασπίζει η θέσπιση του κανόνα ασκεί πιέσεις στο κυβερνών κόμμα για άμεση παρέμβαση. Με την πολιτική ομολογία και την μιντιακή επιβεβαίωση οι κοινωνικές αντιδράσεις στρέφονται κατά των «άτακτων παιδιών», που τους ταυτίζουν με το πρόσωπο των «βάρβαρων-άλλων», αγνοώντας την προβληματική των δομών εγκληματοποίησης ή τουλάχιστον των εκφραστών της (Βασιλαντωνοπούλου, 2015, σ. 79). Οπότε, οι ηθικοί πανικοί όπως αναφέρει και ο Jock Young, ισοδυναμούν με διαδικασίες που *«μεταφράζουν τη φαντασία σε πραγματικότητα»* (Young, 2011, p. 7) στο πλαίσιο μίας αυτοεκπληρούμενης προφητείας (Merton, 1968, p. 477). Οι εφαρμοστές του Δικαίου έχουν συμφέρον από την θέσπιση κανόνων, καθώς η αναγκαιότητα εφαρμογής του επιβεβαιώνει τον λόγο ύπαρξής τους. Το ζήτημα που προκύπτει κατά την εφαρμογή του κανόνα είναι ότι οι θεσμικοί φορείς στρέφουν το ενδιαφέρον τους στον έλεγχο των «ερασιτεχνών» παραβατών, που δεν έχουν την κοινωνική ισχύ να επηρεάσουν την υπόθεση (Κουλούρης, 2019, σ. 29). Επίσης, ο τεράστιος όγκος υποθέσεων που καλούνται να διαχειριστούν τους ωθεί να θέσουν προτεραιότητες, οι οποίες είναι σε άμεση συνάρτηση με έξω-νομικούς παράγοντες, όπως η δωροδοκία και η επιρροή της επικρατούσας κοινωνικής τάξης. Σύμφωνα με την άποψη του Becker η ύπαρξη ενός νόμου δεν παρέχει την εγγύηση ομοιόμορφης επιβολής του, από τους θεσμικούς φορείς, καθώς ο μεγάλος φόρτος εργασίας και οι πρωτοβουλίες για εγκληματοποίηση από διάφορες ομάδες του κοινωνικού ιστού (Λαμπροπούλου, 1999, σ. 61) αποδυναμώνουν την ισονομία ενισχύοντας την επιλεκτικότητα.

1.5. Οι διαδικασίες εγκληματοποίησης υπό το πρίσμα της Κριτικής Εγκληματολογίας

Κατά τη δεκαετία του '70 το εγκληματικό ζήτημα θα υπερβεί τις έως τώρα προσεγγίσεις, που εστίαζαν στο έγκλημα και την ταξική σύνδεση, και θα περάσει σε νέα πεδία έρευνας που θα ανοίξουν τον δρόμο για την εμφάνιση της Κριτικής Εγκληματολογίας (Βιδάλη, 2013, σ. 185). Η Σχολή της Κριτικής Εγκληματολογίας εφαρμόζει την κριτική ανάλυση στον τομέα της εγκληματικότητας και της απονομής ποινικής δικαιοσύνης, αναδεικνύοντας τη σπουδαιότητα της τοποθέτησης του εγκληματικού φαινομένου εντός του κοινωνικού ιστού. Με τον τρόπο αυτό απαλλάσσεται από την εμμονή της αιτιότητας και τοποθετεί την αποκλίνουσα συμπεριφορά, την κοινωνική σύγκρουση και το έγκλημα εντός του κοινωνικοοικονομικού πλαισίου της εποχής. Ως αποτέλεσμα, καθιερώνεται και αναδεικνύεται η θεωρητική διασύνδεση μεταξύ του κράτους, των νομικών και πολιτικών σχέσεων, του Δικαίου και των λειτουργιών του εγκλήματος (Βιδάλη, 2013, σ. 202).

Η θεωρία της Κριτικής Εγκληματολογίας αναδεικνύει τους καθοδηγητικούς άξονες κατά την ανάλυση των διαδικασιών εγκληματοποίησης, σε αυτούς εντάσσονται η σχετικότητα που διέπει το σύστημα αξιών και κανόνων της κοινωνίας, ο ρόλος του κράτους, η ταξική σύνθεση, που απαρτίζεται από το μωσαϊκό της κοινωνίας, οι κοινωνικές σχέσεις που δημιουργούνται και ο ρόλος του δικαίου σε αυτές και ο προσδιορισμός της εγκληματικής πράξης σε συνάρτηση με το ποινικό δίκαιο, όλοι οι προαναφερθέντες παράγοντες αναλύονται σε συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο (Βιδάλη, 2013, σ. 203).

Το ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάζει στις πολιτικές δομές του καπιταλισμού και προβάλλει την επιλεκτική ταξική λειτουργία του ποινικοκατασταλτικού συστήματος σε όλα τα στάδια απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Η διατήρηση της δυναμικής της οικονομικής και κοινωνικής τάξης, η διαίωνιση της ηγεμονίας των ισχυρών ελίτ και ο κρατικός καταναγκασμός, εντάσσουν το ζήτημα των εγκληματικών πράξεων σε όλο το φάσμα των κοινωνικών του διαστάσεων, αναδεικνύουν τον ρόλο που διαδραματίζουν τα μέσα που κατασκευάζουν το έγκλημα και την πολιτική του προέκταση,

μετατρέποντας την Εγκληματολογία από επιστήμη του κοινωνικού ελέγχου σε επιστήμη της κοινωνικής δικαιοσύνης (Καρύδης, 2010, σσ. 15,16). Υπό αυτό το πρίσμα απορρίπτεται η παραδοσιακή σύνδεση του εγκλήματος και της αναπαράστασής του ως απειλή για την κοινωνία αποκλειστικά από τις χαμηλότερες κοινωνικά τάξεις (Reiman & Leighton, 2016) και παρέχεται προτεραιότητα στην ανάλυση της πολιτικοοικονομικής διάστασης της τάξης (order) και των ταξικών σχέσεων (Βιδάλη, 2013, σ. 185).

Αναλύοντας τις διαδικασίες εγκληματοποίησης, η θεωρία της Κριτικής Εγκληματολογίας εντάσσει το έγκλημα εντός του κοινωνικοοικονομικού πλαισίου αναδεικνύοντας τη σχετικότητα του εγκλήματος με το σύστημα ηθικών αξιών και κοινωνικών κανόνων. Η σχέση τους αναλύεται σε συνάρτηση με την ανάπτυξη της κοινωνίας, των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής και του ανταγωνισμού των κοινωνικών ομάδων. Η κοινωνική δομή συνδιαμορφώνει το σύστημα αξιών και κανόνων που επικρατούν αντανakλώντας το κυρίαρχο πρότυπο κοινωνίας των επιμέρους φορέων της, οι κοινωνικές σχέσεις παραγωγής αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων και κοινωνικών ομάδων στο πλαίσιο των οικονομικών συνδιαλλαγών σε συνάρτηση με τους όρους και τις συνθήκες υπό τις οποίες οι κοινωνικές ομάδες διεκδικούν την προώθηση των συμφερόντων τους, χαρακτηριστικά που υποδεικνύουν την επιλεκτικότητα των αξιών και αρχών που προστατεύονται από το ποινικό δίκαιο (Βιδάλη, 2013, σσ. 203,204).

Η ανάλυση της ταξικής σύνθεσης της κοινωνίας οδήγησε την Κριτική Εγκληματολογία στην αμφισβήτηση των όρων υπό τους οποίους μια πράξη εγκληματοποιείται και την εισαγωγή της παραμέτρου των σχέσεων της πολιτικής και της εξουσίας με τις διαδικασίες εγκληματοποίησης. Υπό τη θεώρηση αυτή εισάγεται ο όρος των κοινωνικών ανισοτήτων, ο οποίος αποτελεί το κεντρικό ζήτημα ανάλυσης για την επιρροή του στην ανάπτυξη της εγκληματικότητας. Η συσχέτιση της εγκληματικότητας με την ταξική διαστρωμάτωση είναι η ίδια με την προσέγγιση της σχέσης μεταξύ εγκληματικότητας και μηχανισμών κατανομής του πλούτου και των κοινωνικών ευκαιριών. Ο πλούτος και οι κοινωνικές ευκαιρίες δεν κατανέμονται αυθόρμητα αλλά μέσω συγκεκριμένης κοινωνικής διαδικασίας στο σημείο που αυτή συναντά την οικονομική παραγωγή, την αξιοποίηση των κεφαλαίων και την πολιτική

διακυβέρνηση, μέσω της οποίας το κράτος αποτελεί τον ρυθμιστή των σχέσεων ηγεμονίας των ομάδων του κοινωνικού ιστού. Οι διαδικασίες εγκληματοποίησης, με την τυποποίηση νέων ποινικών νόμων και την αυστηριοποίηση των ήδη υπαρχόντων διαιωνίζουν τα ιδεολογικά στερεότυπα συμβάλλοντας στη διατήρηση των ανισοτήτων στις σχέσεις των κοινωνικών ομάδων (Βιδάλη, 2013, σσ. 204,205).

Το δίκαιο, ως ιδεολογία, λειτουργεί σε συνάρτηση με το κυρίαρχο σύστημα παραγωγής, δηλαδή τον καπιταλισμό. Κοινώς αποδεκτό αποτέλεσμα, από όλους τους θεωρητικούς της Κριτικής Εγκληματολογίας, είναι η επιλεκτική λειτουργία του ποινικού δικαίου, δηλαδή, σε όλα τα στάδια των διαδικασιών εγκληματοποίησης (τυποποίηση-εφαρμογή) και η βαρύτητα που δίνεται στις κοινωνικές ομάδες με τη μεγαλύτερη δυναμική. Υπό το πρίσμα αυτό υιοθετούνται αξίες που εξυπηρετούν συγκεκριμένες ομάδες (Βιδάλη, 2013, σ. 205).

Σε αυτή την κατεύθυνση, οι Ian Taylor, Paul Walton και Jock Young εισήγαγαν μια θεωρία, από την οποία απουσίαζαν οι βιολογικές και ψυχολογικές αναλύσεις εξήγησης των πράξεων που τυποποιούνται ως εγκλήματα. Η διατύπωση της «πλήρως κοινωνικής θεωρίας της αποκλίνουσας συμπεριφοράς» αναπτύσσεται στα επιστημονικά πεδία της κοινωνικής ψυχολογίας του εγκλήματος, της κοινωνιολογίας της κοινωνικής δυναμικής, της κοινωνικής ψυχολογίας και αντίδρασης και της πολιτικής οικονομίας του εγκλήματος σε συνάρτηση με την κοινωνική αντίδραση. Αναλυτικότερα, μελετάται η άμεση και ευρύτερη προέλευση της ίδιας της πράξης, της κοινωνικής αντίδρασης, του αποτελέσματος της εγκληματοποίησης και γενικότερα της συνολικής διαδικασίας που αφορά την αποκλίνουσα συμπεριφορά (Λάζος, 2011, σσ. 133,134).

Στις διαδικασίες εγκληματοποίησης, οι οποίες είναι ενταγμένες σε συγκεκριμένο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, και στα αρνητικά στερεότυπα για τις αποκλίνουσες συμπεριφορές επικέντρωσε την ανάλυσή του και ο Alessandro Baratta (Baratta, 1982). Εξετάζοντας κοινωνιολογικά το ζήτημα υποστήριξε ότι: α) ο πλουραλισμός του κοινωνικού ιστού έχει ενισχύσει τις συγκρούσεις εντός της κοινωνίας, καθώς ανακύπτουν αξίες και κανόνες που άλλοτε είναι κοινά αποδεκτοί και άλλοτε ανταγωνιστικοί, β) οι κανόνες και οι αξίες του ποινικού δικαίου είναι κοινά αποδεκτοί, είτε εθελοντικά είτε καταναγκαστικά, κατά τη διαδικασία όμως της επιλογής υπάρχει η διακριτική ευχέρεια ανάμεσα σε εναλλακτικούς κανόνες και αξίες, η οποία

λειτουργεί υπέρ των κοινωνικών ομάδων με τη μεγαλύτερη ισχύ, γ) οι αξίες και οι κανόνες που τροποποιούνται από το ποινικό σύστημα έχουν άλλοτε ευρεία αποδοχή και άλλοτε αναγνωρίζονται μόνο από συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, συγχρόνως διατηρούνται τυποποιημένες πράξεις, οι οποίες δεν έχουν αρνητική σήμανση από την κοινωνία, και άλλες επιβάλλονται στο πλαίσιο της κοινωνικής πραγματικότητας, και δ) αν η ιστορική προσέγγιση των ηθικών αξιών που προστατεύονται από το ποινικό σύστημα, αναλύσει τις κοινωνικές σχέσεις σε αναλογία με την κοινωνική διάρθρωση, τότε θα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι ηθικές αξίες που προστατεύονται είναι σχετικές (Κουλούρης, 2019, σ. 34).

Ειδικότερα, η Εγκληματολογία διευρύνει τα όρια του τυπικού νομικού εγκλήματος εξετάζοντας την έννοια της βλάβης, προτάσσοντας την κοινωνική έναντι της ποινικής δικαιοσύνης προσεγγίζοντας το ζήτημα από την πλευρά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αντί της οπτικής της προστασίας της κοινωνίας από το έγκλημα (Βασιλαντωνοπούλου, 2014, σ. 354). Η προσέγγιση των θεωριών της Κριτικής Εγκληματολογίας σε άλλες περιπτώσεις δίνει έμφαση στην ταξική σύνθεση της κοινωνίας, ενώ σε άλλες στον τρόπο επιβολής του κράτους και της εκμετάλλευσης της κοινωνίας, κατηγοριοποιώντας τις βάσει της λειτουργίας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος, της εθνότητας, της κοινωνικής προέλευσης κ.ά.

Παρόλο που οι γενικές θεωρίες της Εγκληματολογίας υιοθέτησαν μια ολιστική προσέγγιση του εγκλήματος, διαπιστώθηκε ότι η ποινική δικαιοσύνη δεν τις έλαβε υπόψη της, τουλάχιστον στο σύνολό τους, τουναντίον διεύρυνε τον κύκλο ρυθμιστικής παρέμβασης στην κοινωνία και συνέχισε την επιλεκτική τιμωρία εγκληματιών των χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων (Λαμπροπούλου, 1999, σ. 92).

Ειδικότερα, παρότι το ρεύμα της Κριτικής Εγκληματολογίας ανέδειξε το ρόλο του κράτους, του ποινικοκατασταλτικού συστήματος και των ισχυρών κατά τις διαδικασίες εγκληματοποίησης, την επιλεκτικότητα που διακατέχει την ποινική δικαιοσύνη, στην απόδοση εγκληματικών ταυτοτήτων, και την κοινωνικά βλαβερή δραστηριότητα των θεσμικών φορέων του κράτους και της ελίτ των οικονομικών λόμπι, οι παράγοντες αυτοί, παρότι διαθέτουν όλα τα χαρακτηριστικά ενός εγκλήματος, δεν επιδέχονται ποινικοοικονομική διαχείριση, άρα δεν αντιμετωπίζουν και τις συνέπειες του τυπικού νόμου, ειδικά σε όσες περιπτώσεις ο κρατικός παρεμβατισμός επιβάλλεται να

επιληφθεί σε τομείς δράσης ισχυρών επιχειρηματικών κύκλων και οικονομικών συμφερόντων (Box, 1983, p. 1).

Καθοριστικοί παράγοντες στη διαδικασία επιλογής εγκληματιών είναι: η επιλεκτική αστυνόμευση μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων, καθώς ενισχύει την ανακάλυψη συγκεκριμένων εγκλημάτων από την αστυνομία, και η διακριτική ευχέρεια της δράσης των δικαστών στην ερμηνεία των νόμων και των αποδεικτικών υλικών, συνεπικουρούμενη από εξω-νομικούς παράγοντες (Δασκαλάκης, 1985, σ. 52).

Όπως αναλύθηκε η εγκληματοποίηση των χαμηλότερων οικονομικών και κοινωνικών τάξεων και η ποινική καταστολή των εγκληματικών πράξεων που διαπράττουν άτομα που ανήκουν σε αυτές παρουσιάζονται ως προστασία από κοινωνική απειλή, ενώ στην πραγματικότητα πρόκειται για κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα (Tifft & Sullivan, 1980). *«Το έγκλημα, προϊόν άνισων σχέσεων εξουσίας, εκδηλώνεται ως αντίδραση στις δραστηριότητες άλλων, βρίσκοντας έκφραση στην κουλτούρα της καθημερινής ζωής»* (Presdee, 2004, p. 276).

Η επιλεκτική συμπεριφορά των αρχών προκαλεί ανισότητες στον κοινωνικό ιστό, οι οποίες εκδηλώνονται μέσω της αστυνομίας, της δικαιοσύνης και των φυλακών και συνδέονται με τις διαδικασίες εγκληματοποίησης και με δικονομικές παραβιάσεις που σχετίζονται με την κοινωνική και οικονομική θέση των ατόμων (Βιδάλη, 2017, σ. 78).

Β' Μέρος

Ποινικές ανισότητες και επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος

2. Περί ανισοτήτων

Οι ανισότητες αποτελούν μια δυσάρεστη κατάσταση που συγχρόνως αντίκειται στην αρχή του Κράτους Δικαίου, πάραυτα εμφανίζονται σε όλους τους κοινωνικούς ιστούς, παγκοσμίως. Στις υπανάπτυκτες περιοχές εμφανίζονται με ευρύτερη και μεγαλύτερη ένταση ενώ στις περισσότερο αναπτυγμένες η εμφάνισή τους θα μπορούσε να αναφερθεί ως πιο επιλεκτική. Γενικότερα, οι ανισότητες ερμηνεύονται ως ένα κοινωνικοοικονομικό χαρακτηριστικό που συνήθως συνδέει τις «συνθήκες διαβίωσης»

με εισοδηματικά κριτήρια (Rasmussen, 2008). Ειδικότερα, ταυτίζονται με τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, καθώς η οικονομική ανισότητα αναφέρεται σε εισοδηματικές, χρηματικές και υλικές διαφοροποιήσεις ενώ η κοινωνική ανισότητα αναφέρεται στα επακόλουθα της απουσίας ισορροπίας ανάμεσα στην εξουσία και το κοινωνικό κύρος, τα οποία σχετίζονται με ανισότητες κοινωνικών ομάδων, φυλετικές, έμφυλες (Grover, 2008, p. 9) κ.λπ.

Στο σημείο αυτό θεωρείται δέον να αναφερθούμε στο νομικό πλαίσιο που ισχύει, δηλαδή στη Συνταγματική κατοχύρωση της αρχής της ισότητας. Το ελληνικό Σύνταγμα (1975/'86/'01/'08/'19) στο άρ. 4§1 διακηρύσσει ότι «*οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου*» και στο άρ. 20 ότι όλοι είναι ίσοι ενώπιον του νόμου, ενώ με επόμενες διατάξεις κατοχυρώνονται ειδικότερες εκφάνσεις της αρχής όπως η ισότητα των φύλων, οι φορολογική, η στρατολογική, η κοινωνική, της ψήφου, της εργασίας όταν αφορά έργο ίσης αξίας και της ραδιοτηλεοπτικής. Θα πρέπει να διευκρινιστεί, πάντως, ότι η θεμελίωση της αρχής πηγάζει από το άρ. 2§1, το οποίο αναφέρει ότι «*ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας*», με το παραπάνω χωρίο διευρύνεται το πεδίο εφαρμογής της αρχής σε όλους τους ανθρώπους. Επίσης ιδιαίτερης μνείας χρήζει η αρχή του Κράτους Δικαίου που θεμελιώνεται στο άρ. 25§1 από την οποία πηγάζει η αρχή του κοινωνικού κράτους και της άρσης των κοινωνικών ανισοτήτων (Ανθόπουλος & Ακριβοπούλου, 2015, σ. 60). Το Σ αποτελεί τον καθολικό ρυθμιστή της έννομης τάξης στην Ελλάδα και σε όλες τις δημοκρατικές χώρες (Ανθόπουλος & Ακριβοπούλου, 2015, σσ. 27,28). Επομένως, ο τυπικός κοινωνικός έλεγχος επιβάλλεται να διασφαλίζει τη νομική ισότητα, η οποία διακρίνεται στην τυπική και την ουσιαστική. Η τυπική αφορά την ισότητα των ανθρώπων ενώπιον του νόμου και αποσκοπεί στην κατάργηση των προνομίων και των κοινωνικών διακρίσεων, ενώ η ουσιαστική αφορά την ισότητα του δικαίου απέναντι στους πολίτες και αποσκοπεί στην ισότητα ευκαιριών κατά το στάδιο θέσπισης των τυπικών νόμων.

Η ανάλυση που ακολουθεί βασίζεται στη σκέψη ότι οι ανισότητες συνδέονται με το έγκλημα γενικότερα και το ποινικοκατασταλτικό σύστημα, καθώς αποτελούν προαπαιτούμενα για την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών. Απλούστερα, διαπιστώνεται ότι οι ανισότητες που υφίστανται στην κοινωνία πριν την τέλεση

οποιασδήποτε αξιόποινης πράξης αποτελούν «καθοδηγητικά κριτήρια» για τη μετέπειτα επιλεκτική μεταχείριση των ατόμων που θα εμπλακούν με τη δικαιοσύνη. Μάλιστα, η συγκεκριμένη επιλεκτικότητα έχει εμπεδωθεί ως εργασιακή κουλτούρα και νοοτροπία των λειτουργών του συστήματος επιβολής του νόμου (Βιδάλη, 2017, σ. 59).

2.1. Κοινωνικός έλεγχος, ανισότητες και οι σχέσεις τους με το έγκλημα

Ο κοινωνικός έλεγχος είναι η έννοια κλειδί, μέσω της οποίας πραγματοποιείται η υπέρβαση από τα στενά όρια της ανθρωποκεντρικής στάσης, σχετικά με την εγκληματογένεση, στο ρόλο που διαδραματίζουν οι θεσμικοί φορείς του κράτους στην αναπαραγωγή των ανισοτήτων κατά την προσπάθειά τους να ελέγξουν το έγκλημα. Η ερμηνεία του κοινωνικού ελέγχου συνδέει το έγκλημα με την κοινωνική πολιτική, κατά την άσκηση του άτυπου κοινωνικού ελέγχου, και με την ποινικοκατασταλτική πολιτική κατά την άσκηση του τυπικού κοινωνικού ελέγχου (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012, σ. 156).

Όπως προαναφέρθηκε, οι ανισότητες προσεγγίζονται κυρίως με οικονομικά κριτήρια που έχουν σχέση με το εισόδημα και την εργασία. Το κοινωνικό ζήτημα που προκύπτει από αυτή την προσέγγιση, κατά την ανάλυση των ανισοτήτων, είναι η συσχέτιση και των δύο με τις διαδικασίες ενσωμάτωσης στην κοινωνία και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Υπό αυτό το πρίσμα η Κριτική εγκληματολογική προσέγγιση θεωρεί ότι οι διαδικασίες ενσωμάτωσης και αποκλεισμού σχετίζονται με την αναπαραγωγή διαφόρων μορφών ανισοτήτων, έχουν επίδραση στην εμπλοκή με το έγκλημα και εξαρτώνται από τη λειτουργία των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012, σ. 68). Με τον τρόπο αυτό τίθεται στο πεδίο της συζήτησης η λειτουργία της ποινικής δικαιοσύνης, της αστυνομίας και του σωφρονιστικού συστήματος και κατ' επέκταση η εμφάνιση διακρίσεων και διακριτικής ευχέρειας κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

Το πεδίο αυτό προσεγγίζει η Εγκληματολογία, η οποία εκτός από την ανάλυση των αιτίων του εγκλήματος, ερευνά και τους όρους παραβίασης, την εφαρμογή του νόμου και τη σχέση νομιμότητας και παρανομίας. Εν αντιθέσει με την κοινωνική πολιτική

που εστιάζει στις γενικότερες διακρίσεις και τις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες. Σύμφωνα με την εγκληματολογική προσέγγιση, η ισότητα όλων ενώπιον του νόμου διαφέρει από την κοινωνική και οικονομική ισότητα. Η ισότητα ενώπιον του νόμου θεωρείται ως δεδομένη στο φιλελεύθερο ποινικό δίκαιο, το οποίο οφείλει κατά την εξέταση υπόπτων τέλεσης αδικημάτων να καταλήγει σε ασφαλή κρίση λαμβάνοντας υπόψη μόνο τα πραγματικά περιστατικά που αφορούν την πράξη και όχι τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του δράστη (Βιδάλη, 2017, σ. 62). Οποιαδήποτε παραβίαση δικαιωμάτων των εμπλεκόμενων με το ποινικοκατασταλτικό σύστημα θεωρείται διακριτική μεταχείριση, η οποία δεν εντάσσεται στη νόμιμη σφαίρα της ποινικής δικαιοσύνης, καθώς θεωρείται παράνομη.

Το προνόμιο της διακριτικής ευχέρειας που απολαμβάνουν οι λειτουργοί του ποινικοκατασταλτικού συστήματος πρέπει να χρησιμοποιείται με φειδώ και να μην παρουσιάζει φαινόμενα αυθαιρεσίας. Οι δικαστές οφείλουν να χρησιμοποιούν τη διακριτική ευχέρεια ως εργαλείο δικαιοκρίσιας που λειτουργεί υπέρ του κατηγορουμένου αμβλύνοντας την αυστηρότητα του νόμου, λαμβάνοντας φυσικά υπόψη τους τις αρχές και τους κανόνες του δικαϊκού συστήματος και εξατομικεύοντας την κάθε περίπτωση (Βιδάλη, 2017, σ. 62). Η αυθαίρετη χρήση της διακριτικής ευχέρειας συνιστά έγκλημα κατάχρησης εξουσίας η οποία σχετίζεται με την επιρροή εξω-ποινικών παραγόντων στην ποινική δικαιοσύνη και εξω-θεσμικών παραγόντων στην άσκηση του αστυνομικού έργου.

Πάραυτα η Θετικιστική εγκληματολογική θεωρία διερευνά τη σχέση μεταξύ ανισοτήτων και εγκλήματος ανθρωποκεντρικά, παραβλέποντας τους δομικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που συνδράμουν στην εγκληματογένεση. Η Εγκληματολογία ερευνά τη φτώχεια λόγω των συνεπειών που συνεπάγεται στο αξιακό σύστημα των ανθρώπων και μόνο στην περίπτωση που αυτή δεν θεωρείται οντολογική ιδιότητα του ατόμου. Ιστορικά οι φτωχότερες κοινωνικές τάξεις συνδέονταν αιτιακά με το έγκλημα και τη φυλάκιση, «...παρόλο που πολυάριθμες προηγούμενες μελέτες αποδίδουν το έγκλημα στη φτώχεια και στις συνέπειές της, δεν υπήρξε ποτέ σαφής εστίαση στην οικονομική ανισότητα» (Blau & Blau, 1982, p. 116).

Από το 1950 και μετά με την εμφάνιση της Συγκρουσιακής Εγκληματολογίας, της Εγκληματολογίας της Κοινωνικής Αντίδρασης και ειδικότερα με τη θεωρία του

Sutherland για το έγκλημα του «λευκού περιλαιμίου», η άποψη για την εγκληματικότητα των φτωχότερων κοινωνικών στρωμάτων άλλαξε. Η ανάπτυξη της Συγκρουσιακής και Κριτικής Εγκληματολογίας αναθεώρησε τη σχέση της φτώχειας με το έγκλημα, τονίζοντας τη σχέση που αναδείχθηκε μεταξύ πολιτικών ελέγχου του εγκλήματος, πολιτικοκοινωνικής διάρθρωσης και της αύξησης των τιμών του εγκλήματος. Η επικράτηση της ελεύθερης αγοράς και του νεοφιλελευθερισμού οδήγησε την αντεγκληματική πολιτική, κατά την ανάλυση του εγκλήματος, να εστιάζει *«...όχι στον τύπο των ατόμων που τείνουν να διαπράξουν έγκλημα, αλλά στο είδος των κατάλληλων περιστάσεων που οδηγούν πολλά άτομα να το διαπράξουν...»* (Blau & Blau, 1982, pp. 114,115).

Στη θεωρία της ορθολογικής επιλογής ανήκει η ιδέα της εγκληματικής «υπο-τάξης ανθρώπων» (underclass), για την οποία το έγκλημα δεν είναι επακόλουθο της «σχετικής αποστέρησης» (relative deprivation), αλλά αποτελεί σύμπτωμα της «κοινωνικής εξαχρείωσης» (social depravation), δηλαδή ιδιότητα της underclass. Υπό αυτό το πρίσμα υποτιμήθηκε ο ρόλος που διαδραματίζουν οι κοινωνικές συνθήκες και η προέλευση του ζητήματος της φτώχειας με αποτέλεσμα *«...οι δημόσιες συζητήσεις για τη σχέση μεταξύ ανισότητας και εγκλήματος έχουν υπονομευτεί από την ιδέα των εγκληματικά-φτωχού, μια ξεχωριστή τάξη ατόμων που απολαμβάνουν την ικανότητά τους να επιβιώνουν έξω από τη συμβατική κοινωνία...»* (Knepper, 2007, p. 50).

Η προσέγγιση των θεωρητικών οδήγησε στην ταύτιση της πρόληψης του εγκλήματος με τον έλεγχο του εγκλήματος, οδηγώντας την αντεγκληματική πολιτική στην στοχοπροσήλωση της εμπέδωσης της δημόσιας ασφάλειας, μέσω εντονότερων αστυνομικών ελέγχων και αυστηρότερων ποινών, που στην ουσία εγκληματοποιούσαν τη φτώχεια. Υπό αυτές τις συνθήκες οι φορείς του τυπικού κοινωνικού ελέγχου, ιδιαίτερα η αστυνομία (Βιδάλη, 2017, σ. 64), διαδραματίζουν κομβικό ρόλο στην ρύθμιση της κοινωνικής ενσωμάτωσης και του αποκλεισμού, αναπαράγοντας σε πολλές περιπτώσεις τις ανισότητες.

Χαρακτηριστική είναι η διατύπωση του Simon (2007) για τη λεγόμενη «διακυβέρνηση μέσω του εγκλήματος» δια μέσου της οποίας «ο πόλεμος στο έγκλημα» όχι μόνο έπληξε τη δημοκρατία καλλιεργώντας «πολιτισμούς φόβου», αλλά συνέβαλε και στην υπανάπτυξη της κοινωνικής πολιτικής, αλλάζοντας την άποψη της «νόμιμης»

κοινωνίας για τους «άλλους» και αποδιαρθρώνοντας τις θεμελιώδεις φιλελεύθερες και δημοκρατικές αρχές του ποινικοκατασταλτικού συστήματος, οι οποίες ήταν οι καθοδηγητικοί άξονες ρύθμισης των σχέσεων ανάμεσα στο κράτος και τους πολίτες για περισσότερο από έναν αιώνα (Vidali, 2011, p. 181).

2.2. Έγκλημα και ανισότητες στην Ελλάδα

Προτού προχωρήσουμε στην ανάλυση του τρίπτυχου ανισότητες- φτώχεια- έγκλημα στην Ελλάδα θα πρέπει να εξετάσουμε τον τρόπο που οι Έλληνες Εγκληματολόγοι εστιάζουν στο ζήτημα. Είναι γεγονός ότι από την ελληνική εγκληματολογική θεωρία και βιβλιογραφία η έννοια των ανισοτήτων απουσιάζει χαρακτηριστικά, καθώς παρότι γίνεται δεκτό ότι η φτώχεια αποτελεί βασική μεταβλητή για την τέλεση εγκληματικών πράξεων δεν γίνεται αποδεκτό πως τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα είναι συνήθως εγκληματίες. Πάραυτα η φτώχεια δεν αναλύεται ως βασικό συστατικό της κοινωνικής ανισότητας, οπότε οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες δεν συνιστούν παράγοντα ανάλυσης της θεωρίας στην Ελλάδα. Η έλλειψη εγκληματολογικού ενδιαφέροντος για τις ανισότητες στην Ελλάδα βασίζεται στην ισχυρή Θετικιστική παράδοση, η οποία αποτελεί την κυρίαρχη εγκληματολογική σκέψη, και στην επιρροή που ασκεί στην εγκληματολογική θεωρία, η νομικά προσανατολισμένη παράδοση της (Βιδάλη, 2017, σ. 66).

Από το μέσον της δεκαετίας του '90, η εγκληματολογική θεωρία σύνδεσε την αύξηση του εγκληματικού φαινομένου με την εγκληματικότητα του δρόμου, τον φόβο του εγκλήματος και γενικότερα με ζητήματα ασφάλειας και ανασφάλειας. Αρχικά το έγκλημα έγινε αντιληπτό ως «εισαγόμενο» πρόβλημα εξαιτίας των μαζικών μεταναστευτικών ροών, ενώ στη συνέχεια συνδέθηκε με την επέκταση της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών στις νεότερες ηλικίες (Βιδάλη, 2017, σ. 65). Σημαντική συμβολή, στην επίσημη και ανεπίσημη εγκληματοποίηση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων και την υιοθέτηση του μοντέλου «ασφάλεια στην πόλη» αντί της διευθέτησης των κοινωνικών προβλημάτων, κατά τη δεκαετία του '90, διαδραμάτισαν οι ηθικοί πανικοί, η ανασφάλεια και η τρομοκρατία που προέβαλαν οι κυβερνητικές πολιτικές, ώστε να περάσει απαρατήρητη η σχέση μεταξύ φτώχειας και εγκλήματος και να αποτραπεί η

σύνδεση ανάμεσα στα εγκλήματα των ισχυρών και της κανονικοποίησης της «ανομίας» (Βιδάλη, 2017, σσ. 65,66). Η προτεραιότητα στην αντιμετώπιση του «κοινού» εγκλήματος συνέβαλε στην υποτίμηση της σπουδαιότητας των ποιοτικών μεταβολών στους δείκτες της εγκληματικότητας, οι οποίες ήταν επακόλουθο της οικονομικής αναδιάρθρωσης και της επικράτησης του καταναλωτισμού στην κοινωνία.

2.2.1. Η σχέση των ανισοτήτων και του εγκλήματος με την ανεργία

Προκειμένου να αναδειχθεί με σαφήνεια η σχέση των ανισοτήτων με το έγκλημα θα αναφερθούμε σε τρεις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Η απουσία εγκληματολογικής ανάλυσης και η αποδιάρθρωση του συστήματος παραγωγής εγκληματολογικών στατιστικών καθιστούν σχεδόν αδύνατη τη συσχέτιση της ανεργίας με το έγκλημα. Ταυτόχρονα τα φτωχά δημοσιευμένα στοιχεία της εγκληματικότητας προσανατολίζουν «επιλεκτικά» την προσοχή των ερευνητών σε ορισμένες κατηγορίες εγκλημάτων, οι οποίες θεωρούνται «φυσιολογικά» συνδεδεμένες με περιθωριοποιημένες ομάδες (Βιδάλη, 2017, σ. 67).

Στο πλαίσιο αναδιάρθρωσης της αγοράς και επικράτησης του καπιταλιστικού μοντέλου στην οικονομία, παράγοντες όπως η ανεργία, η ελαστικότητα της εργασίας, η μαύρη εργασία, η αποδιάρθρωση του εργατικού δυναμικού και η συρρίκνωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας, οδήγησαν στον μαζικό οικονομικό και κοινωνικό αποκλεισμό του υφιστάμενου εργατικού δυναμικού (Βιδάλη, 2017, σσ. 67,68). Πάραυτα από τα δημοσιοποιημένα στοιχεία της ΕΛ.ΑΣ. και της ΕΛΣΤΑΤ, δεν προκύπτει συγκεκριμένη σχέση ανάμεσα στην ανεργία και την εγκληματικότητα, για παράδειγμα ενώ η ανεργία στην Ελλάδα τον Νοέμβριο του 2011 ήταν στο 20,9%, ο αριθμός των κλοπών ανερχόταν στις 96.925 ενώ το 2014 που στο ίδιο διάστημα η ανεργία κυμαινόταν στο 25,8% οι κλοπές ήταν 68.691 (Βιδάλη, 2017, σ. 68).

2.2.2. Ανισότητες και μετανάστες

Το κοινωνικό πρόβλημα της φτώχειας που υπέκρυπτε η αύξηση της εγκληματικότητας διογκώθηκε με τις μεγάλες μεταναστευτικές ροές που έφτασαν στην Ελλάδα, ειδικά κατά τη δεκαετία του '90. Οι ηθικοί πανικοί και η ανάλογη προβολή από τα Μ.Μ.Ε., εγκληματοποίησαν τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα καθιστώντας την σταθερή μεταβλητή στις αναπαραστάσεις του εγκλήματος. Αποτέλεσμα της αντιμετώπισής τους ήταν η περιθωριοποίηση, η επιπρόσθετη υπαγωγή τους σε ανισότητες, η θυματοποίηση τους από ρατσιστές, η εκμετάλλευσή τους από εγκληματικά δίκτυα και η βίαιη αστυνόμευση (Βιδάλη, 2017, σσ. 68,69). Βάσει των συνθηκών υπό τις οποίες «εντάχθηκαν» στην ελληνική κοινωνία ήταν αναπόφευκτη η εμπλοκή τους με το «κοινό» έγκλημα. Η ίδια η κοινωνία τους κατέστησε ως μια «underclass» κοινωνική ομάδα, θύμα του κλιμακούμενου νεοναζισμού από πολίτες με υψηλό κοινωνικό στάτους αλλά και από θεσμικούς φορείς όπως η αστυνομία. Υπό αυτό το πρίσμα η συσχέτιση της «underclass» με τον κοινωνικό αποκλεισμό, την παρασιτική αλλά αποδοτική απάτη, της διαδήλωσης για τους μετανάστες παράγουν μια ερμηνεία για τη φτώχεια και το έγκλημα με όρους φυλής και φύλου (Knepper, 2007, p. 50).

2.2.3. Οι ανισότητες στον χώρο των ναρκωτικών

Οι εξαρτημένοι χρήστες ναρκωτικών ουσιών θεωρούνται ακόμα μία κοινωνική ομάδα που ζει στο όριο της φτώχειας και είναι άμεσα συνδεδεμένη με την αποκλίνουσα συμπεριφορά και το έγκλημα. Η εμπλοκή με τις εξαρτησιογόνες ουσίες έχει ως αναπόφευκτη συνέπεια τη μετατόπιση του ανθρώπου σε ένα χαμηλότερο κοινωνικό στάτους και τη θυματοποίησή του, που με τη σειρά τους οδηγούν στην εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών και την εμπλοκή των χρηστών με το ποινικοκατασταλτικό σύστημα. Οι κοινωνικές διαδικασίες που συμβάλλουν στη «μεταμόρφωση» των χρηστών είναι η παράκαμψη των ηθικών αξιών της κοινωνίας, μέσω της άρσης αναστολών απέναντι στο έγκλημα, και η αποδιάρθρωση των οικογενειακών και κοινωνικών δεσμών, που οδηγούν στη δημιουργία νέων κοινωνικών

ομάδων και ανάπτυξη σχέσεων ανάμεσα στους χρήστες και τα οργανωμένα εγκληματικά δίκτυα, καθώς όσο αυξάνεται η εξάρτηση οι πιθανότητες εξεύρεσης χρημάτων με νόμιμο τρόπο εκμηδενίζονται. Σύμφωνα με τον Γασγαλίδη στην πλειονότητά τους οι χρήστες που προσέρχονται σε θεραπευτικά προγράμματα είναι ανειδίκευτοι, έχουν φυλακιστεί, είναι στιγματισμένοι, το κύριο έσοδό τους προέρχεται από τον οικογενειακό κύκλο τους ή κάποιο κοινωνικό βοήθημα και δεν έχουν ολοκληρώσει τη σχολική εκπαίδευση, πρόκειται για μια εξαθλιωμένη και φτωχή κοινωνική ομάδα τροφοδοτούμενη κυρίως από νεαρές ηλικίες με μοναδική τους διέξοδο για την βιολογική τους επιβίωση την εμπλοκή τους με το κοινό έγκλημα (Βιδάλη, 2017, σ. 71). Γίνεται σαφές ότι η κοινωνική ομάδα των χρηστών ψυχοτρόπων ουσιών πλήττεται ιδιαίτερα από τη φτώχεια, από ηθικούς πανικούς για απειλή της δημόσιας υγείας, από το φόβο του εγκλήματος και από την επίσημη εγκληματοποίηση της, καθώς οι θεσμικοί φορείς του ελληνικού κράτους αδυνατούν έως τις μέρες μας να προσαρμόσουν ένα ολοκληρωμένο διεπιστημονικό πρόγραμμα που να αποτρέπει τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις ανισότητες από τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα (Βιδάλη, 2017, σ. 73).

2.3. Η επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος

Από τα προαναφερθέντα προκύπτει η συμβολή των ανισοτήτων στην εμπλοκή με το ποινικό σύστημα. Το σημαντικότερο πεδίο ανάλυσης έγκειται στην επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος κατά τη διαδικασία αλληλεπίδρασης με τα εμπλεκόμενα άτομα. Στην εγκληματολογική επιστήμη η συγκεκριμένη διαδικασία αναφέρεται ως «επιλεκτική διαδικασία» και θεωρείται επακόλουθο της διακριτικής «επιλογής», που γίνεται από τους θεσμικούς φορείς, κατά την απόδοση χαρακτηρισμού του εγκληματία. Η επιλεκτικότητα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις διαδικασίες εγκληματοποίησης, τα δικαστήρια, τους υπαλλήλους των φυλακών και τις διαδικαστικές και δικονομικές παραβιάσεις που διαπράττει το αστυνομικό προσωπικό σε συνάρτηση με το κοινωνικό και οικονομικό προφίλ των κατηγορουμένων, των καταδικασθέντων και των συλληφθέντων (Βιδάλη, 2017, σ. 78). Πρόκειται για τη συσχέτιση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων στο

ποινικοκατασταλτικό σύστημα, η οποία όπως προαναφέρθηκε αντίκειται στο ελληνικό Σύνταγμα και τις αρχές που πηγάζουν από αυτό.

Σημαντική ως προς την ανάλυση και ανάδειξη της επιλεκτικότητας των ποινικών συστημάτων, δηλαδή των ανισοτήτων που προκύπτουν κατά την απονομή της δικαιοσύνης, είναι και η συνεισφορά της Valeria Vegh Weis με τη βραβευμένη μελέτη της «Marxism and Criminology. A History of Criminal Selectivity» (Vegh Weis, 2018). Στο έργο της αξιοποιεί έργα της Κριτικής Εγκληματολογίας που αφορούν την ποινική επιλεκτικότητα από τον 15^ο αιώνα έως τις μέρες μας.

Με τον όρο επιλεκτικότητα αναφέρεται στη δομική μεροληπτική κρίση του ποινικοκατασταλτικού συστήματος κατά τη διαδικασία παρέμβασης ανάμεσα στις κοινωνικά επιβλαβείς πράξεις και τον κοινωνικό έλεγχο τους. Για την Vegh Weis η επιλεκτικότητα είναι δημιούργημα εγγενών γνωρισμάτων των διαδικασιών εγκληματοποίησης, οι οποίες θεωρούνται μεροληπτικές καθώς επηρεάζονται άμεσα από τις ισχυρότερες κοινωνικά ομάδες.

Οι διαδικασίες εγκληματοποίησης, για την Vegh Weis, αφορούν το στάδιο πρωτογενούς εγκληματοποίησης και εκδηλώνουν τις ανισότητες κατά τη διαδικασία ποινικής νομοθέτησης. Σε αυτό το στάδιο, η ποινικοποίηση των μη αποδεκτών πράξεων διεξάγεται χωρίς πολιτικές αντιπαραθέσεις, καθώς οι συγκεκριμένες πράξεις αφορούν στην πλειοψηφία τους μέλη των περιθωριοποιημένων ομάδων. Απεναντίας τα εγκλήματα των ισχυρών, παρότι είναι κοινωνικά επιβλαβή, δεν ποινικοποιούνται ή ποινικοποιούνται συμβολικά, με αποτέλεσμα οι δράστες να μην αντιμετωπίζουν πραγματικές ποινικές κυρώσεις.

Δευτερογενής εγκληματοποίηση θεωρεί την άσκηση διακριτικής ευχέρειας, κατά την εφαρμογή του ποινικού δικαίου, από το αστυνομικό σώμα, τη δικαστική εξουσία, τη σωφρονιστική υπηρεσία και τις υπηρεσίες επιτήρησης. Αποτέλεσμα της συγκεκριμένης πρακτικής είναι ότι η καθολική εφαρμογή του νομοθετικού πλαισίου δεν είναι εφικτή και επιθυμητή από το ποινικοκατασταλτικό σύστημα. Η επιλογή αυτή οδηγεί στην αναπαραγωγή των στερεοτύπων του εγκληματία, καθώς η σύλληψη, η προφυλάκιση και η καταδίκη με ποινές στέρησης της ελευθερίας επιβάλλονται,

συχνότερα, ανάλογα με τη φυλετική καταγωγή, το φύλο, την ηλικία και την κοινωνική τάξη (Αλοσκόφης, 2021).

2.3.1. Το αστυνομικό σώμα

Η επιλεκτικότητα που παρουσιάζει το αστυνομικό σώμα κατά τη λειτουργία του αφορά τη διενέργεια ελέγχων, προσαγωγών και συλλήψεων, η οποία συχνά δεν εντάσσεται στο πεδίο της διακριτικής ευχέρειας και βασίζεται σε εξω-νομικά κριτήρια. Το γεγονός αυτό οφείλεται α) στην εργασιακή προσωπικότητα των αστυνομικών υπαλλήλων, β) στη διαιώνιση των στερεοτύπων (Skolnick, 1994, pp. 42-70), η οποία δυσχεραίνει τον έλεγχο της διακριτικής ευχέρειας της αστυνομίας (Maanen, 1978, pp. 302-328), γ) στους άτυπους κώδικες συμπεριφοράς των υπηρετούντων του σώματος (Reuss-Ianni & Ianni, 1983, pp. 251-274) και δ) στους δομικούς πολιτισμικούς και κοινωνικούς παράγοντες, οι οποίοι θεωρούν ότι η εργασιακή κουλτούρα των αστυνομικών πρέπει να εξετάζεται σε σχέση με την πολιτισμική παράδοση της αστυνομίας και τις κοινωνικές δομές (Waddington, 1999, pp. 289-309).

Στην Ελλάδα η επιλεκτικότητα του αστυνομικού σώματος εμφανίζεται με τη μορφή κατάχρησης εξουσίας, παράνομης βίας, ταπεινωτικής και απάνθρωπης μεταχείρισης ανθρώπων και συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, τόσο κατά τη διενέργεια ελέγχων, προσαγωγών και συλλήψεων, όσο και λόγω της στοχευμένης υπερ-αστυνόμευσης σε συγκεκριμένες περιοχές, με τις γνωστές επιχειρήσεις «σκούπα» (Βιδάλη, 2017, σ. 79). Η συγκεκριμένη πρακτική συνδέεται με τις πεποιθήσεις και νοοτροπίες που έχουν διαμορφωθεί στις τάξεις της αστυνομίας και με συστημικούς παράγοντες και έχει διαπιστωθεί από πολλές εκθέσεις διεθνών αρχών και οργανισμών αλλά και τις καταδικαστικές αποφάσεις του Ε.Δ.Δ.Α. (Προσφυγή υπ' αριθμ. [33349/10](#)¹).

Το πρότυπο της μηδενικής ανοχής στο έγκλημα που επικράτησε από το μέσο της δεκαετίας του 2000 εργαλειοποίησε την αστυνόμηση, ώστε το κράτος να ελέγχει την κοινωνική δυσaráεσκεια και τους εύάλωτους και περιθωριοποιημένους πληθυσμούς

¹ Ενδεικτικά αναφέρεται η υπόθεση Σιδηρόπουλος και Παπακώστας κατά της Ελλάδος, στην οποία αποφασίστηκε ότι η Ελλάδα παραβίασε το άρ.3, το άρ.6§1 και το άρ.13 της Ε.Σ.Δ.Α.

που συγκεντρώνονταν στα μεγάλα αστικά κέντρα. Αναλυτικότερα από το 2007 έως το 2014 στην Αθήνα στην προσπάθεια αντιμετώπισης κοινωνικών προβλημάτων όπως η πορνεία, η πώληση ναρκωτικών σε ανοιχτές αγορές, η υπερσυγκέντρωση παράτυπων μεταναστών, το παραεμπόριο κ.λπ., η αστυνομία επηρεασμένη από τις θέσεις της θεωρίας της δραστηριότητας ρουτίνας (routine activity theory) και της ορθολογικής επιλογής διεξήγαγε κατασταλτικές επιχειρήσεις, εκμεταλλευόμενη τον φόβο του εγκλήματος, τον ρατσισμό σε βάρος των περιθωριοποιημένων και τα αιτήματα των κατοίκων για καταστολή. Μόνο το καλοκαίρι του 2011 πραγματοποιήθηκαν 44.565 προσαγωγές αλλοδαπών. Αυτή η επιλογή, όμως, αντί να μειώσει την εγκληματικότητα του δρόμου αύξησε την εγκληματικότητα της αστυνομίας, καθώς ο αριθμός των περιστατικών κατάχρησης εξουσίας σε βάρος συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων εκτοξεύτηκε (Βιδάλη, 2017, σ. 80).

Επίσημες έρευνες και εκθέσεις διαπίστωναν ότι η υπερ-αστυνόμευση κοινωνικών ομάδων που θεωρούνται «συνήθεις ύποπτοι» και η παρενόχληση κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων αποτελούσαν συνήθεις πρακτικές (Παπανδρέου, 2011, σ. 490). Προς επίρρωση, η έκθεση του συνηγόρου του πολίτη (Συνήγορος του Πολίτη, 2008, σσ. 48-51) που αναφέρει ότι οι καταχρηστικές πρακτικές που χρησιμοποιεί το αστυνομικό σώμα συνιστούν έναν άτυπα θεσμοποιημένο τρόπο αστυνόμευσης, και του Συμβουλίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Η.Ε., το οποίο αναφέρει «... καταχρηστική και παράνομη συστηματική κράτηση ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα, αντί να βρίσκονται σε κέντρα υποδοχής υπό την εξουσία του Υπουργείου Υγείας....» (UN, 2011, p. 17). Συγχρόνως σε πρόσφατη έρευνα διαπιστώθηκε ή ότι η χρήση αστυνομικής βίας και η στέρηση δικονομικών δικαιωμάτων σε ανήλικους, οι οποίοι βρίσκονται υπό κράτηση, δεν αποτελεί εξαίρεση αλλά είναι συστηματική (Γασπαρινάτου, 2016, σσ. 2044-2068). Εφόσον το μεγαλύτερο μέρος των ανηλίκων αυτών προέρχεται από φτωχές κοινωνικά τάξεις (Ρομά-μετανάστες), γίνεται αντιληπτό ότι η αντιμετώπισή τους από την αστυνομία σταθμίζει την κοινωνική τους προέλευση. Στο ίδιο πνεύμα και η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας του συμβουλίου της Ευρώπης (CPT) διαπίστωσε ότι η διερεύνηση καταγγελιών για παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι περιορισμένη και ότι οι ελληνικές αρχές αμελούν να αναλάβουν τα απαιτούμενα μέτρα για την αντιμετώπιση των παράνομων πρακτικών της αστυνομίας

(CPT, 2010, σ. 16). Ενδεικτικές και οι καταδίκες από το Ε.Δ.Δ.Α., καθώς μεταξύ 2004 και 2011 η Ελλάδα καταδικάστηκε τέσσερις φορές για παραβίαση του άρ. 2 και πέντε φορές για παραβίαση του άρ. 3 της Ε.Σ.Δ.Α. (Βιδάλη, 2017, σ. 81).

Βάσει των προεκτεθέντων συμπεραίνεται ότι η διακριτική ευχέρεια της αστυνομίας ασκείται επιλεκτικά και εκδηλώνεται σε βάρος των «εγκληματοποιημένων» κοινωνικών ομάδων, οι οποίες οδηγούνται στον κοινωνικό αποκλεισμό και υποφέρουν από τις ανισότητες και τις διακρίσεις που διαπράττονται εις βάρος τους. Οι παράνομες αστυνομικές πρακτικές χαρακτηρίζονται από μεγάλη γκρίζα ζώνη και αθεατότητα, λόγω της απροθυμίας ή και αδυναμίας καταγγελίας.

Αναλυτικότερα, η θεσμοποιημένη άτυπη συμπεριφορά της αστυνομίας οφείλεται στις «υπόγειες αξίες» που καλλιεργούνται εντός του αστυνομικού σώματος, αλλά κυριότερα σε οργανωσιακούς συστημικούς παράγοντες, δηλαδή την επίσημη αντεγκληματική πολιτική, την έλλειψη ενιαίου πλάνου αντιμετώπισης από τους εμπλεκόμενους φορείς και την διαρκή άρνηση της διοίκησης να αναγνωρίσει τη σοβαρότητα των προβλημάτων αυτών. Τα χαρακτηριστικά αυτά στην ουσία συνιστούν την κοινωνική κατασκευή διακρίσεων εις βάρος ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (Βιδάλη, 2017, σ. 82).

2.3.2. Η επιλεκτικότητα της δικαιοσύνης

Τη διαδικασία εμπλοκής ενός ατόμου με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης οριοθετεί ένα πλέγμα αρχών και δικαιωμάτων, εντός των οποίων επιβάλλεται να εξελίσσεται η διαδικασία από την εισαγωγή έως την περάτωση της, δηλαδή την έκδοση τελεσίδικης απόφασης. Είναι όμως γνωστό ότι η αντιμετώπιση των εμπλεκόμενων με το ποινικοκατασταλτικό σύστημα επηρεάζεται και από εξω-νομικούς παράγοντες, οι οποίοι διαδραματίζουν κομβικό ρόλο κατά τη διαδικασία εφαρμογής της διακριτικής ευχέρειας των εισαγγελικών και δικαστικών λειτουργιών.

Η κοινωνική και οικονομική θέση των κατηγορουμένων, η πολιτική χειραγώγηση, οι παρεμβάσεις στη λειτουργία του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης και η δικαστική διαφθορά αποτελούν τους κύριους παράγοντες ενίσχυσης των ανισοτήτων

ανάμεσα στους πολίτες και την επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος (Βιδάλη, 2017, σ. 83).

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι στο πεδίο της «κοινής» εγκληματικότητας ο ελληνικός Π.Κ. δεν παρέχει τη δυνατότητα άσκησης διακριτικής ευχέρειας, κατά τη διαδικασία επιβολής ποινής, μόνο για την ανθρωποκτονία με πρόθεση, που τυποποιείται στο άρ. 299 Π.Κ., και στην περίπτωση που δεν αναγνωριστούν ελαφρυντικές περιστάσεις. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με την Συνταγματική αρχή της ίσης μεταχείρισης των πολιτών η τυπική κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα οφείλει να έχει την ίδια ένταση σε όμοιες υποθέσεις. Πάραυτα, τα ευρήματα των ερευνών αναδεικνύουν την κακή χρήση της διακριτικής ευχέρειας, των λειτουργών της ποινικής δικαιοσύνης, διότι οι δικαστικές αποφάσεις εξαρτώνται από μη ποινικά κριτήρια και παραμέτρους, όπως τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του δράστη (Καρύδης, 2010, σσ. 195,196).

Με τον τρόπο αυτό η ποινική δικαιοσύνη μετασχηματίζει τις υφιστάμενες ανισότητες σε επιλεκτική μεταχείριση, η οποία αναπόφευκτα οδηγεί στη συχνότερη καταδίκη των στιγματοποιημένων κοινωνικών ομάδων (Βιδάλη, 2017, σ. 83). Μάλιστα, το ύψος των ποινών που επιβάλλεται στα άτομα που προέρχονται από αυτές τις κοινωνικές ομάδες είναι μεγαλύτερο στις περισσότερες περιπτώσεις, για τον λόγο αυτό η πλειονότητα των εγκλείστων στις ελληνικές φυλακές αποτελείται από χρήστες ναρκωτικών και μετανάστες (Βιδάλη, 2017, σ. 84). Όπως αναφέρει και ο Sellin, οι μετανάστες λόγω της καταγωγής τους αντιμετωπίζονται διαφορετικά από τη δικαιοσύνη και έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να συλληφθούν και να καταδικαστούν και μάλιστα με επιβολή μεγαλύτερης ποινής από αυτή που θα επιβαλλόταν σε έναν γηγενή κατηγορούμενο (Sellin, 2003, σ. 85). Σύμφωνα με αυτή την παρατήρηση η επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος οδηγεί στη στατιστική αλλοίωση της δικαστικά διαπιστούμενης εγκληματικότητας και της σύνθεσης του πληθυσμού των καταστημάτων κράτησης (Καρύδης, 2010, σ. 210).

Οι διαφοροποιημένες ποινές που επιβάλλονται, ανάλογα με τον κατηγορούμενο, οδηγούν την εγκληματολογική σκέψη στην αναζήτηση του βαθμού και του τρόπου εφαρμογής της δικαιοκρατικής αρχής σε συνάρτηση με τις διαδικασίες και τις παραμέτρους που την επηρεάζουν, όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζει ο Μαγγανάς, για

τη δικαστηριακή πρακτική στον Καναδά, *«μέσα στα πλαίσια των ποινών που προβλέπει η νομοθεσία οι δικαστές επιβάλλουν τις προσωπικές τους ποινές βασισμένες στις προσωπικές τους πεποιθήσεις, στην εμπειρία της ζωής και στην εν γένει κουλτούρα τους[...] Όσο παράδοξο και αν φαίνεται η σοβαρότητα των βλαβών είναι ο λιγότερο σημαντικός παράγοντας για τους δικαστές όταν επιβάλλουν ποινή»* (Μαγγανάς, 2007, σ. 55).

Παρομοίως, οι αποφάσεις τις οποίες λαμβάνουν τα βρετανικά δικαστήρια *«διαφέρουν σε τεράστιο βαθμό ακόμη και για προφανώς παρόμοιες υποθέσεις και κατηγορούμενους, από μία περιοχή της χώρας σε άλλη»* (Baldwin & Bottomley, 1978, p. 132).

Ομοίως η δικαστηριακή πρακτική στις Η.Π.Α. μεταχειρίζεται δυσμενέστερα τους έγχρωμους κατηγορούμενους έναντι των λευκών σε παρόμοιες περιπτώσεις, για παράδειγμα οι ποινές φυλάκισης για υποθέσεις ναρκωτικών σε Αφρο-αμερικανούς είναι 10-15 χρόνια μεγαλύτερες σε σύγκριση με αυτές που επιβάλλονται σε λευκούς μεσοαστούς Αμερικάνους (Λάζος, 2007, σ. 191).

Σχολιάζοντας ο Παρασκευόπουλος τα τρία προαναφερθέντα δείγματα αναφέρει ότι οι δυσανάλογες ποινές δεν αποτελούν μόνο μια κακή πρακτική της εποχής, αλλά δυστυχώς είναι επιλεκτικές και εντάσσονται στα όρια της αυθαιρεσίας (Καρύδης, 2010, σ. 212).

Ακόμη μία πτυχή της επιλεκτικότητας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος είναι η μεροληπτική χρήση της διακριτικής ευχέρειας των δικαστικών λειτουργών υπέρ των αστυνομικών, στις περιπτώσεις που βρίσκονται αντιμέτωποι με τη δικαιοσύνη. Η συγκεκριμένη προβληματική αναδεικνύεται από εκθέσεις διεθνών φορέων όπως η CPT, το Συμβούλιο Ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Η.Ε. και το Ε.Δ.Δ.Α. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι από το 2005 έως το 2010 σε 59 υποθέσεις που εκδικάστηκαν η ελληνική δικαιοσύνη είχε ισάριθμες καταδίκες, καθώς κρίθηκε ότι είχε παραβεί το άρ. 6§1 της Ε.Σ.Δ.Α., που αφορά τη δίκαιη δίκη, και το άρ. 6§2 της Ε.Σ.Δ.Α., που αφορά το τεκμήριο της αθωότητας (Βιδάλη, 2017, σ. 84).

Η Κριτική Εγκληματολογία δεν αποδέχεται την «παθολογία» του εγκληματία, αντίθετα επικεντρώνεται στην «εγκληματογόνο» δραστηριότητα των φορέων της κοινωνικής αντίδρασης, οι οποίοι λειτουργούν επιλεκτικά διαμορφώνοντας ένα ψευδές

«εγκληματικό στερεότυπο». Εφόσον ο εγκληματίας αποτελεί κατασκευάσμα των μηχανισμών του κοινωνικού ελέγχου δεν υπάρχει νόημα στις προσπάθειες αναμόρφωσης και κοινωνικής επανένταξής του. Συγχρόνως ο ποινικός στιγματισμός συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, από την κρατική εξουσία, τις αποκλείει από την κοινωνία. Συνάμα η επιλεκτική λειτουργία των δυνάμεων καταστολής βασίζεται σε ταξικά κριτήρια, με αποτέλεσμα η θεραπεία μέσω του σωφρονισμού να υποκρύπτει πολιτικές σκοπιμότητες. Συνεπώς, η προσπάθεια αναμόρφωσης των παραβατικών ατόμων εργαλειοποιείται για την αναίρεση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των κρατούμενων (Καρύδης, 2010, σσ. 198,199). Καθώς πλέον έχει γίνει αποδεκτό ότι ο εγκλεισμός είναι χρήσιμος για τον έλεγχο του εγκλήματος, την εξουδετέρωση των επικίνδυνων ατόμων ή και την ικανοποίηση του δημόσιου αισθήματος, μέσω του ανταποδοτικού χαρακτήρα της ποινής, και όχι ως καταναγκαστικό μέτρο που θα οδηγήσει στη βελτίωση και αναμόρφωση του εγκληματία (Καρύδης, 2010, σ. 201).

Η ποινική δικαιοσύνη διαμέσου της άσκησης της διακριτικής ευχέρειας έχει τη δυνατότητα να αποβεί βασικός ρυθμιστής και εξισωτικός μεσολαβητής των κοινωνικών ανισοτήτων, αναβαθμίζοντας τους στερημένους, υποβαθμίζοντας όσους έχουν πλεονεκτήματα και διατηρώντας τη θέση των ομαλά ενταγμένων. Με τον τρόπο αυτό η αντίδραση της ποινικής δικαιοσύνης θα συνεκτιμά όλες τις συνιστώσες και θα προσαρμόζεται ανάλογα στην κάθε περίπτωση, καθώς δεν υφίσταται ισότητα ενώπιον του νόμου χωρίς κοινωνική ισότητα και ισότητα στις ευκαιρίες. Όπως έχει επισημάνει και ο Μπόμπιο, «ως κανόνας της δικαιοσύνης» θεωρείται η μεταχείριση των ίσων με ίσο τρόπο και των άνισων με άνισο τρόπο (Bobbio, 1998, σσ. 53,54). Σύμφωνα με αυτή την οπτική η ηθική αξιολόγηση της υπαιτιότητας του κατηγορουμένου θα έπρεπε να λαμβάνει υπόψη της το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον που ανήκει, τη θέση που κατέχει στην ταξική κοινωνική κλίμακα και τις ευκαιρίες που του δόθηκαν (Καρύδης, 2010, σ. 207).

Αντ' αυτού η άσκηση της διακριτικής ευχέρειας συνδέεται άμεσα με την επιλεκτικότητα που διακατέχει το σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Με τον όρο επιλεκτικότητα προσδιορίζεται το φαινόμενο κατά το οποίο από το σύνολο των διαπραχθέντων εγκλημάτων ή των δραστών που τα τέλεσαν μόνο ένα μικρό ποσοστό καταλήγει στα δικαστικά έδρανα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που

χρησιμοποιεί η Λαμπροπούλου, στο οποίο η επιλεκτικότητα της δικαιοσύνης παρομοιάζεται με ένα «χωνί» μέσα από το οποίο περνά μόνο ένα μικρό τμήμα των υποθέσεων. Από την ανάλυση των στοιχείων του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, για τα έτη 1985 έως 1997, προκύπτει ότι το 86% των πλημμελημάτων που τελέστηκαν εξιχνιάστηκε ενώ για τα κακουργήματα το ποσοστό είναι μόλις 45%. Οπότε γίνεται αντιληπτό ότι το μεγαλύτερο βάρος απονομής δικαιοσύνης εστιάζει στο «κοινό» έγκλημα (Λαμπροπούλου, 1999, σ. 135).

Κατά τη διαδικασία διερεύνησης των λόγων υπερεκπροσώπησης των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων στις επίσημες στατιστικές διαπραχθέντων εγκλημάτων η εγκληματολογική επιστήμη ερευνήσε αν αυτή η διαφορά ανταποκρίνεται στα πραγματικά περιστατικά ή αν είναι αποτέλεσμα της επιλεκτικότητας των φορέων απονομής δικαιοσύνης. Η επεξεργασία, όμως, των στατιστικών στοιχείων θεωρήθηκε προβληματική καθώς βασικές θεωρίες της Εγκληματολογίας όπως η θεωρία της ανομίας, η θεωρία των διαφορικών συναναστροφών και οι υποπολιτισμικές θεωρίες της έντασης ερμήνευαν το φαινόμενο χωρίς όμως να αμφισβητούν την αξιοπιστία των στατιστικών στοιχείων. Η επικράτηση των κανόνων και αξιών των ισχυρότερων κοινωνικά τάξεων, λόγω της δύναμης που έχουν οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι προαναφερθείσες θεωρίες υιοθετούν την άποψη ότι τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα είναι περισσότερο παραβατικά, επειδή είναι δυσχερής η πρόσβαση στις οδούς της κοινωνικής επιτυχίας (Λαμπροπούλου, 1999, σ. 136).

2.3.3. Το αίτημα εκσυγχρονισμού του ποινικού δικαίου

Η Εγκληματολογία ερευνώντας το ζήτημα των ανισοτήτων έστρεψε το ενδιαφέρον της στην εγκληματικότητα των ισχυρών και έθεσε νέα ζητήματα που αφορούν τον προσανατολισμό και τη νομιμοποίηση του ποινικού δικαίου.

Οι υπερασπιστές του αιτήματος εκσυγχρονισμού του ποινικού δικαίου επικαλούνται τη γενική λειτουργία του δικαίου και την υποχρέωση του κράτους να παρέχει ολοκληρωμένη προστασία στους πολίτες, μέσω και της συσχέτισής του με τα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα του τεχνικού πολιτισμού που επικρατούν στην εποχή μας, τα οποία διαμορφώνουν τις «βιοτικές συνθήκες αγαθών» (Παπανεοφύτου, 1997,

σ. 114). Απλούστερα, το κράτος δικαίου οφείλει να ενδιαφέρεται εκτός από τη διαδικαστική και για την ουσιαστική δικαιοσύνη, αμβλύνοντας τις ανισότητες και τις κοινωνικές τους συνέπειες και αντιμετωπίζοντας όλο το φάσμα της εγκληματικότητας. Το νέο ποινικό δίκαιο καλείται να λάβει σοβαρά υπόψη του τη θεωρία για τα εγκλήματα των ισχυρών, ώστε να θέσει υπό έλεγχο την αυθαιρεσία κάθε μορφής εξουσίας που θέτει σε κίνδυνο τα ατομικά δικαιώματα και τις ελευθερίες (Χουλιάρας, 2019, σ. 83).

Σε δογματικό επίπεδο ο εκσυγχρονισμός του ποινικού δικαίου εστιάζει σε τρία βασικά ζητήματα: τη γενική ικανότητα καθοδήγησης που το διακρίνει, τα χαρακτηριστικά του και την αποτελεσματικότητά του στις νέες κοινωνικές συνθήκες που έχουν προκύψει (Buerger, 2001, p. 66).

Η δημιουργία ενός «σύγχρονου ποινικού δικαίου» αποτελεί τη μοναδική λύση εκσυγχρονισμού των ποινικών νόμων, με στόχο την καταπολέμηση νέων και παλαιότερων πτυχών του εγκλήματος. Η διαφοροποίησή του από το «κλασικό ποινικό δίκαιο» αφορά δύο επίπεδα: το τυπικό, του οποίου η διεύρυνση του πεδίου παρέμβασης του θα συνδράμει στην ανάδειξη των νέων εγκλημάτων και στην προληπτική του δράση, και το υλικό, το οποίο αφορά την ανάδειξη του συνόλου της πραγματικής εγκληματικότητας και ειδικότερα των εγκλημάτων των ανώτερων κοινωνικών τάξεων (Χουλιάρας, 2019, σ. 81).

2.3.4. Η επιλεκτικότητα του σωφρονιστικού συστήματος

Κοινά αποδεκτό συμπέρασμα αποτελεί ότι η φυλάκιση στιγματίζει τους ανθρώπους και τους αποξενώνει από το κοινωνικό περιβάλλον. Το σωφρονιστικό σύστημα αναπαράγει τις ανισότητες διότι αδυνατεί να διασφαλίσει τα δικαιώματα και τις βασικές ανάγκες των κρατουμένων, δημιουργώντας τις κατάλληλες συνθήκες για εκμετάλλευση των κρατουμένων που προέρχονται από φτωχές κοινωνικά τάξεις από ομάδες του Ο.Ε., οι οποίες εντός του υποπολιτισμού της φυλακής αποτελούν τις ισχυρότερες ομάδες. Η διαδικασία αυτή λαμβάνει χώρα μέσω της «εγκληματικής

εξέλιξης» των κρατουμένων κατά τη διαδικασία ενσωμάτωσης στη φυλακή και του επιπολιτισμού στον υπόκοσμο (Βιδάλη, 2017, σ. 84).

Το πρόβλημα της αναπαραγωγής των ανισοτήτων στις ελληνικές φυλακές διαπίστωσε και η CPT, η οποία με δημόσια δήλωση κατά της Ελλάδας το 2011 επεσήμανε τα διαρθρωτικά προβλήματα που αφορούσαν τις συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων, την απουσία στρατηγικού σχεδιασμού διοίκησης των φυλακών, την έλλειψη ενός συστήματος αναφοράς και επίβλεψης της εκτέλεσης των ποινών, την ανεπαρκή διοίκηση των υπαλλήλων, το φτωχό επίπεδο παροχής φροντίδας για την υγεία των κρατουμένων, τον υπερπληθυσμό, τον έλεγχο τμημάτων των φυλακών από ισχυρούς κρατουμένους και την αδυναμία παροχής ασφαλούς και προστατευμένης φυλάκισης στους κρατουμένους από το σύστημα (CPT, 2011, σσ. 3,4).

Ακόμη μία πτυχή αναπαραγωγής ανισοτήτων στις ελληνικές φυλακές αναδεικνύει και η έρευνα της Κασάπογλου (2018), σύμφωνα με την οποία η ανάδειξη των εγκλημάτων των ισχυρών και ειδικότερα της οικονομικής εγκληματικότητας αύξησε τον αριθμό των κρατουμένων που προέρχονται από τις ανώτερες κοινωνικοοικονομικά ομάδες. Οι παράγοντες που επηρεάζουν την προσαρμογή ενός ατόμου στο περιβάλλον της φυλακής μπορεί να είναι ο οικογενειακός περίγυρος, το επίπεδο εκπαίδευσης, το ποινικό μητρώο, η εθνικότητα η κοινωνική τάξη κ.ά. (Zamble & Porporino, 1988, p. 139), παρατηρείται λοιπόν ότι οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες διαδραματίζουν και σε αυτό το επίπεδο σημαντικό ρόλο. Βάσει των στερεοτύπων που επικρατούν για το «κοινό» έγκλημα οι εγκληματίες του λευκού κολάρου, που εξετάστηκαν κατά την έρευνα, δεν αποδέχονται την ταμπέλα του εγκληματία, καθώς οι περισσότεροι θεωρούν ότι τα εγκλήματα που διέπραξαν είναι φυσικό επακόλουθο της επαγγελματικής τους δραστηριότητας (Κασάπογλου, 2018, σ. 697). Η άρνηση της εγκληματικής ταμπέλας τους δίνει την αίσθηση της ανωτερότητας έναντι του υπόλοιπου πληθυσμού της φυλακής. Οι ανισότητες αναδεικνύονται και από την ευκολία προσαρμογής των εγκληματιών του λευκού κολάρου σε όλους τους τύπους καταστημάτων κράτησης (Κασάπογλου, 2018, σ. 698), λόγω της μόρφωσής τους έχουν εξαιρετική ευελιξία αντίδρασης και λόγω της οικονομικής τους δυνατότητας μπορούν να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες πιο εύκολα.

Μια διαφορετική πτυχή ανισοτήτων του σωφρονιστικού συστήματος είναι και οι σχέσεις που αναπτύσσουν με τους υπαλλήλους των φυλακών. Το προσωπικό τους θεωρεί περισσότερο αξιόπιστους από άλλες κατηγορίες κρατουμένων γεγονός που οφείλεται στο μορφωτικό τους επίπεδο και στην κοινωνική θέση που κατείχαν πριν τον εγκλεισμό (Κασάπογλου, 2018, σ. 699), με αποτέλεσμα την προνομιακή τους μεταχείριση, για παράδειγμα την τοποθέτησή τους σε θέσεις εργασίας, οι οποίες εντάσσονται στις ευεργετικές διατάξεις του συστήματος καθώς μειώνουν τη διάρκεια του εγκλεισμού.

Γ' Μέρος

Εγκλήματα των ισχυρών

3.1. Τα εγκλήματα των ισχυρών: Θεωρητική προσέγγιση

Η ανάδειξη του εγκλήματος του «λευκού κολάρου», τη δεκαετία του 1940 από τον Sutherland, και η ανάπτυξη της Κριτικής Εγκληματολογίας παρείχαν τα εφόδια στην επιστήμη για να ξεπεράσει τις ντετερμινιστικές αντιλήψεις για τον εγκληματία και να αναζητήσει τους αιτιακούς παράγοντες του εγκλήματος στην εξουσία και την κατάχρησή της (Βασιλαντωνοπούλου, 2018, σ. 296).

Με τον τρόπο αυτό η Κριτική σκέψη επικεντρώθηκε στις κοινωνικές ανισότητες, στρέφοντας το ενδιαφέρον της στους κοινωνικά ισχυρούς, εξετάζοντας τη σχέση διαδικασιών εγκληματοποίησης-εγκλήματος-συμφερόντων των ισχυρών ελίτ και καταδεικνύοντας την εγκληματική συμπεριφορά κυβερνήσεων, επιχειρήσεων και πολιτών με υψηλό κοινωνικό στάτους, η οποία επιφυλάσσει πολύ πιο επιβλαβείς συνέπειες για την κοινωνία από αυτές του «κοινού εγκλήματος» (Βασιλαντωνοπούλου, 2014, σ. 118).

Συγχρόνως η νεο-μαρξιστική ανάλυση για τον ρόλο που διαδραματίζει το κράτος αποτέλεσε κομβικό παράγοντα ώστε η εγκληματολογική επιστήμη να μετασχηματιστεί από μέσο νομιμοποίησης σε μέσο απονομιμοποίησης και κριτικής της κρατικής εξουσίας (Coleman & Sim, 2006, pp. 413-417). Οι προαναφερθείσες ζυμώσεις

μετατόπισαν το ενδιαφέρον της Εγκληματολογίας στο τρίγωνο νόμος-κράτος-κοινωνικός έλεγχος (Βασιλαντωνοπούλου, 2014, σ. 118).

Έτσι, στα μέσα της δεκαετίας του 1970, ο Pearce στην προσπάθειά του να κεφαλαιοποιήσει τα πρώτα πορίσματα της Κριτικής Σχολής που σχετίζονταν με τη μελέτη του εταιρικού (corporate) και του Ο.Ε. (organized crime) διαπίστωσε ότι *«στην Κοινωνιολογία, και ιδιαίτερα στην Εγκληματολογία, η σοβαρή μελέτη του κράτους και των υπηρεσιών του και της δραστηριότητας της κυρίαρχης τάξης είναι ουσιαστικά απύσχα»* (Pearce, 1976, p. 158). Αποτέλεσμα της μελέτης ήταν η καθιέρωση του όρου *«εγκλήματα των ισχυρών»*, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε, από τον Pearce, ως έννοια γένους για τις αξιόποινες ή κοινωνικά επιβλαβείς πράξεις που τελούνται από άτομα που είναι φορείς εξουσίας του κρατικού μηχανισμού, υπερεθνικών οργανισμών, ιδιωτικών επιχειρήσεων και άλλων οργανώσεων, προκειμένου να επιτευχθούν οι οργανωτικοί στόχοι ή και ίδιον όφελος (Αλοσκόφης, 2019, σ. 91).

Η ανάλυση της έννοιας της εγκληματικότητας των ισχυρών έχει ιδιαίτερη σημασιολογική βαρύτητα, καθώς: α) αναφέρεται σε μια διευρυμένη κατηγορία εγκλημάτων που τελούνται από ισχυρούς δράστες τα οποία έως τώρα παρέμεναν, εν πολλοίς, απαρατήρητα και γνωστικά απροσπέλαστα. Δημιουργεί μια αλληλουχία συνδεδεμένων εννοιών, οι οποίες έχουν δυσδιάκριτα όρια και ανήκουν στο ίδιο σημασιολογικό πεδίο (Βασιλαντωνοπούλου, 2016, σσ. 174-190). Στις έννοιες αυτές ανήκουν το έγκλημα του «λευκού κολάρου», το εταιρικό έγκλημα, το κρατικά οργανωμένο έγκλημα, το κρατικό εταιρικό έγκλημα, τα εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης, το συστημικό έγκλημα, το περιβαλλοντικό και το Ο.Ε., β) περιλαμβάνει μια «ερμηνευτική προβολή», δηλαδή μια υπόρρητη αιτιολογική ερμηνεία για μια ειδική κατηγορία εγκλημάτων και υπαινίσσεται μια αντίστοιχη πρόταση αντεγκληματικής πολιτικής για την αντιμετώπισή τους (Rothe & Kauzlarich, 2016, p. 231). Η εγκληματικότητα των ισχυρών μεταφέρει την έμφαση από τον άξονα «φορέας κύρους/κατάχρηση της εμπιστοσύνης» που επικράτησε κατά την ερμηνεία του εγκλήματος του «λευκού κολάρου», στον άξονα «φορέας εξουσίας/κατάχρηση εξουσίας» (Αλοσκόφης, 2019, σ. 92) και γ) πρόκειται για μια έννοια «όπλο» απόρροια του αέναου κοινωνικού αγώνα για τις διαδικασίες εγκληματοποίησης ή αποεγκληματοποίησης των πράξεων (Δασκαλάκης, 1985, σ. 75). Ο όρος υπενθυμίζει

εμφατικά ότι η παραδοσιακή Εγκληματολογία έχει λησμονήσει τη συγκεκριμένη κατηγορία εγκλημάτων, συνήθως με βασικό επιχείρημα ότι δεν τυποποιούνται στον Π.Κ. (Anamica & Passas, 2015, p. 105).

Η ανάδειξη του όρου της εγκληματικότητας των ισχυρών δυστυχώς δεν είχε την αναμενόμενη ανταπόκριση από τους εγκληματολόγους καθώς θεωρείται απρόσφορο αντικείμενο μελέτης, με αποτέλεσμα τη μερίδα του λέοντος στο συγκεκριμένο τομέα να έχει η ερευνητική δημοσιογραφία (Tombs & Whyte, 2002, p. 228). Ανασταλτικοί παράγοντες στην κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών είναι η αμφισβήτηση της καταλληλότητας του όρου και της επιστημονικής ακρίβειας για τη διατύπωση υποθέσεων με την κατάλληλη εξηγητική ισχύ, η έλλειψη χρηματοδότησης, οι δυσκολίες εξασφάλισης αξιόπιστων δεδομένων και η αμφισβήτηση της πρακτικής χρησιμότητας της και της πολιτικής σκοπιμότητας (Αλοσκόφης, 2019, σ. 93).

Ως αποτέλεσμα αυτής της επιλογής ήταν η ανάδειξη των εγκλημάτων που τελούν άτομα τα οποία προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, τα οποία δεν έχουν κάποιου είδους εξουσία (crimes of powerless) και συγκροτούν την «εγκληματικότητα του δρόμου» (street crime) (Αντωνοπούλου, 2018, σσ. 356-357), καθώς διαπράττουν «κοινά εγκλήματα» με βασικό χαρακτηριστικό το διαπροσωπικό στοιχείο.

Με τον τρόπο αυτό, η «εγκληματικότητα του δρόμου» αναδείχθηκε ως η κύρια απειλή για την κοινωνική ευημερία, η οποία παραβιάζει ευθέως τους όρους του κοινωνικού συμβολαίου. Για τον λόγο αυτό οι πολιτικές κατά του εγκλήματος που εφαρμόζονται από το αντεγκληματικό πρότυπο της *άμυνας της κοινωνίας από το έγκλημα* συγκαλύπτουν τα εγκλήματα των ισχυρών, χρησιμοποιώντας πρακτικές νομικο-τεχνικής «αποεγκληματοποίησης» και μεροληπτώντας προς όφελος συγκεκριμένων ισχυρών οικονομικών και εγκληματικών ομάδων. Συγχρόνως υποβοήθησαν την παραμονή τους στην αφάνεια, λόγω της υιοθέτησης ποσοτικών και όχι ποιοτικών δεικτών στην ανάλυση των εγκλημάτων των ισχυρών και του Ο.Ε. διαιωνίζοντας την άποψη του εισαγόμενου Ο.Ε. και του ατομοκεντρικού και όχι συστημικού χαρακτήρα της βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας, τα οποία για τους λόγους αυτούς χαρακτηρίζονται από: α) μεγάλο σκοτεινό αριθμό, β) αμελητέες ετήσιες ποσοτικές αναλύσεις, γ) πρακτικές διαφθοράς κρατικών θεσμικών φορέων, δ) δυσκολία

εντοπισμού από την αστυνόμευση και ε) κοινωνική ανοχή, λόγω της επίδρασης της κυρίαρχης αντίληψης για την «κοινή» εγκληματικότητα, την αδυναμία της κοινωνίας να αντιληφθεί τη σοβαρότητά τους, την απροθυμία αντιμετώπισής τους από τις αρχές και του φόβου καταγγελίας τους (Βιδάλη, 2017, σσ. 74,75).

Η διατύπωση της θεωρίας των εγκλημάτων των ισχυρών αποτέλεσε τον αιτιακό παράγοντα υπέρβασης της συγκεκριμένης προσέγγισης και μετάθεσης του ερευνητικού ενδιαφέροντος από το μικρο-επίπεδο, το οποίο εστιάζει στο άτομο, στο μακρο-επίπεδο, το οποίο ερευνά τον τρόπο και τον ρόλο της λειτουργίας του κράτους (Αλοσκόφης, 2019, σ. 63). Η νέα τροπή εμφανίζεται χάρη στις αλλαγές που παρουσιάστηκαν παράλληλα σε δύο επίπεδα: *το εννοιολογικό*, συνέπεια της αμφισβήτησης του νομικά προσδιορισμένου εγκλήματος, μέσω της συστηματικής αναζήτησης απαντήσεων για το τι πρέπει να ορίζεται ως πραγματικό έγκλημα σε συνάρτηση με την κοινωνική πραγματικότητα, αλλά και *το επιστημολογικό*, λόγω των δομικών αλλαγών που επέφερε η μετάβαση από την παραδοσιακή Εγκληματολογία στην Κριτική Εγκληματολογία (Γιαννακοπούλου, 2018, σ. 385).

Η υπέρβαση της παραδοσιακής Εγκληματολογίας συνέβη σταδιακά, καθώς στην αρχή αμφισβητήθηκε η οντολογική έννοια του εγκλήματος, με την ανάδειξη της θεωρίας της ετικέτας, εν συνεχεία διατυπώθηκαν οι συγκρουσιακές θεωρίες, οι οποίες αναφέρθηκαν στην προσβολή των ηθικών αξιών της κοινωνίας λόγω της έλλειψης ευρείας συναίνεσης, ενώ την υπέρβαση ολοκλήρωσε η δημιουργία της Κριτικής Εγκληματολογίας, η οποία ερευνούσε το εγκληματικό φαινόμενο και την αντιμετώπισή του με εναλλακτικό τρόπο. Άμεση απόρροια ήταν η επαναδόμηση του εγκληματολογικού λόγου και η μετάθεση του ενδιαφέροντος από το άτομο στο κράτος, το οποίο έχει στην κατοχή του και την εξουσία της νομοθετικής παραγωγής και της εφαρμογής συγκεκριμένης αντεγκληματικής πολιτικής (Sim & et. al., 1987, p. 1).

3.2. Η ανάδυση της θεωρίας των εγκλημάτων των ισχυρών

Η παγίωση της ιδεολογίας ότι το έγκλημα είναι αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης που οφείλεται σε παράγοντες πολιτιστικής παραγωγής, πολιτικής οικονομίας και

ιδεολογικής κατασκευής και η ανάδειξη του κεντρικού ρόλου που διαδραματίζει το κράτος κατά τις διαδικασίες εγκληματοποίησης και αναπαραγωγής των ανισοτήτων, δημιούργησε ένα νέο αντικείμενο μελέτης (Χουλιάρας, 2019, σ. 65), δίπλα στον «εγκληματία άνθρωπο» το ίδιο το κράτος, καθώς είναι ο θεσμικός φορέας που έχει την εξουσία ρύθμισης του εγκλήματος (crime-regulating institution) αλλά, συγχρόνως, αποτελεί και πηγή εγκληματογένεσης (crime-generating institution) (Barak, 1990, pp. 11-13).

Οι νέες έρευνες ανέδειξαν μια προβληματική με διφυή χαρακτήρα, καθώς αφενός αποκαλύφθηκε ο μονόπλευρος προσανατολισμός του ποινικοκατασταλτικού συστήματος, στην τιμωρία συμπεριφορών που προέρχονται από το «κοινωνικό περιθώριο», και αφετέρου αναδείχθηκε η συστηματική παραμέληση των επιβλαβών δράσεων που προέρχονται από άτομα που έχουν οικονομική και πολιτική εξουσία και οι οποίες επιφέρουν πολλαπλά αρνητικά αποτελέσματα στην κοινωνία (Χουλιάρας, 2019, σ. 66). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Reiman το ποινικοκατασταλτικό σύστημα μοιάζει με παραμορφωτικό καθρέφτη, ο οποίος διαστρεβλώνοντας την εικόνα των επιβλαβών συμπεριφορών για την κοινωνία μεγεθύνει την επικινδυνότητα του «κοινού εγκλήματος», ενώ παράλληλα σμικρύνει την επικινδυνότητα της εγκληματικότητας των ισχυρών (Reiman, 2004, pp. 55-95).

Παρόμοια προσέγγιση παρουσιάζει και η ανάλυση του Box, ο οποίος θεωρεί τα τυποποιημένα εγκλήματα του ποινικού νόμου ως «ιδεολογικές κατασκευές». Ο Box αποδέχεται ότι το «κοινό έγκλημα» έχει πραγματικά θύματα και πρέπει να αντιμετωπιστεί, αλλά αμφισβητεί τα ευρήματα των στατιστικών και θεωρεί πως το εγκληματικό φαινόμενο δεν εξαντλείται σε καμία περίπτωση σε άτομα που προέρχονται από τις χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις (Χουλιάρας, 2019, σ. 67). Επομένως, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο ποινικός νόμος εγκληματοποιεί μόνο ένα μέρος του φαινομένου, αφήνοντας στο περιθώριο τις επιβλαβείς συμπεριφορές που διαπράττονται από ισχυρούς κοινωνικούς δρώντες, δηλαδή τα κράτη και τις μεγάλες επιχειρήσεις. Πιο απλά, θεωρεί ότι η εγκληματοποίηση συγκεκριμένων συμπεριφορών είναι απορία της στρατηγικής κοινωνικού ελέγχου των επικίνδυνων τάξεων (Box, 1983, pp. 1-15).

Τα νέα δεδομένα της εγκληματολογικής έρευνας αμφισβητούν ευθέως βασικές νομιμοποιητικές αρχές του ποινικού δικαίου, καθώς θεωρούν ότι παραβιάζεται η αρχή της ίσης προστασίας των διαφορετικών κοινωνικών συμφερόντων και η αρχή της ισότητας ενώπιον του ποινικού νόμου. Η παραβίαση των αρχών συνεφέλκει τη δημιουργία ουσιαστικών ανισοτήτων στην κοινωνία, μέσω της επιλεκτικής λειτουργίας των θεσμικών φορέων και της άνισης προστασίας, κατά ποινική τυποποίηση, των έννομων αγαθών. Πιο απλά διαπιστώνεται μια διαχρονική μειωμένη προστασία των συλλογικών συμφερόντων και συνακόλουθα μια μειωμένη ποινικοποίηση των εγκλημάτων των ισχυρών (Baratta, 1982, pp. 167-172, 209-210).

Υπό το πρίσμα αυτό θεωρείται επιτακτική ανάγκη η δημιουργία νέων εννοιών ,οι οποίες θα αναδεικνύουν το εγκληματικό φαινόμενο συνολικά και θα διασφαλίζουν το δικαιοπολιτικό αίτημα για εγκληματοποίηση του συνόλου των συμπεριφορών που βλάπτουν την κοινωνία (Βασιλαντωνοπούλου, 2016, σσ. 977-1009). Σε αυτό το πλαίσιο, η παρέκκλιση των ελίτ (elite deviance) και τα εγκλήματα των ισχυρών (crimes of the powerful) συνθέτουν την έννοια της εγκληματικότητας των ισχυρών και χρήζουν άμεσης μελέτης και αντιμετώπισης από τους φορείς απονομής της δικαιοσύνης (Χουλιάρας, 2019, σ. 68).

3.3. Η εξελικτική πορεία της θεωρίας των εγκλημάτων των ισχυρών

Ο όρος «παρέκκλιση των ελίτ» είναι αποτέλεσμα της σύζευξης της μελέτης του σχηματισμού και της λειτουργίας των ελίτ, στις σύγχρονες κοινωνίες, με το πεδίο της εγκληματολογικής θεωρίας που αναφέρεται στην κοινωνιολογία της παρέκκλισης (Αλοσκόφης, 2019, σ. 68). Ο Simon, στο έργο του «Elite Deviance», αναφέρεται στον όρο με στόχο τη συστηματοποίηση των οικονομικών και πολιτικών σκανδάλων, που προέρχονται από άτομα ή εταιρείες ελίτ και έχουν συγκλονίσει την αμερικανική κοινωνία από το 1950 και μετά. Αναλύοντας τη θεωρία της παρέκκλισης, εισάγει το ένα από τα δύο δομικά της χαρακτηριστικά, την έντονη κοινωνική αντίδραση, η οποία είναι αποτέλεσμα των σκανδάλων, και εστιάζει στην ανάλυση του δεύτερου, της παραβίασης των γενικά παραδεδεγμένων κανόνων συμπεριφοράς μέσω της καταλογογράφησης μερικών κοινών πρακτικών και στοιχείων. Αναλυτικότερα,

διατυπώνει ότι οι ανωτέρω συμπεριφορές: α) προέρχονται από δρώντες που ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα ή δρουν για λογαριασμό τους, β) δεν είναι όλες ποινικά τυποποιημένες, καθώς υπάρχουν περιπτώσεις που παραβιάζουν μόνο τη διοικητική και αστική νομοθεσία, ενώ κάποιες άλλες θεωρούνται απλά ανήθικες, γ) η υιοθέτησή τους έχει, στις περισσότερες περιπτώσεις, μικρό ρίσκο διότι αφενός είναι δύσκολο να εντοπιστούν και αφετέρου στην περίπτωση που εντοπιστούν οι κυρώσεις δεν είναι ανάλογες με το μέγεθος της ζημιάς που προκαλούν, δ) υπάρχουν περιπτώσεις που διαπράττονται για προσωπικό όφελος υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που αφορούν την ενίσχυση του κέρδους, της εξουσίας και της επιρροής που μπορούν να ασκήσουν τα εμπλεκόμενα μέρη, ε) είναι ιδιαίτερα βλαβερές για την κοινωνία, καθώς ενέχουν μεγάλο κίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια και υγεία και την οικονομική ευημερία των πολιτών και στ) στις περισσότερες περιπτώσεις διακρίνονται τα στοιχεία της συγκάλυψης και της αφάνειας (Χουλιάρας, 2019, σσ. 68,69). Όσον αφορά την παρέκκλιση των ελίτ, ενσωματώνει και ένα τρίτο επιστημονικό δομικό χαρακτηριστικό που αφορά την κοινωνική βλάβη, η οποία περιλαμβάνει τις υγειονομικές, τις οικονομικές και τις ηθικές βλάβες που προκαλούνται από τις συγκεκριμένες πρακτικές παρέκκλισης των ελίτ (Simon, 2006, p. 35).

Οι Κριτικοί Εγκληματολόγοι θεωρούν ότι αυτές οι πρακτικές συνιστούν εγκλήματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η προτροπή του Box μέσω της διατύπωσης ότι *«υπάρχει στρατηγική ανάγκη να εγκαθιδρυθεί ένα δεύτερο μέτωπο, όπου η ριζοσπαστική Εγκληματολογία θα βάλει στο στόχαστρο το εταιρικό έγκλημα και τα εγκλήματα από άλλους ισχυρούς θεσμούς και προνομιούχα άτομα»* (Box, 1983, p. 34).

Προς επίρρωση των προαναφερθέντων τα εγκλήματα των ισχυρών θεωρούνται αποτέλεσμα της δομικής βίας (structural violence). Ειδικότερα, όπως πρότεινε ο Galtung κατά τη φαινομενολογική ανάλυση της βίας, μέσω της διαφοροποίησης μεταξύ της προσωπικής ή άμεσης και της δομικής ή έμμεσης βίας, ανάλογα αν αυτή αποδίδεται σε φυσικό πρόσωπο ως δρών υποκείμενο. Έτσι, ενώ στην πρώτη περίπτωση οι συνέπειες μπορούν να αποδοθούν σε φυσικά πρόσωπα, ανάλογη αντιστοίχιση θεωρείται μάταιη στη δεύτερη περίπτωση, καθώς η βία είναι ενσωματωμένη στην κοινωνία και εκδηλώνεται με τη μορφή ανισότητας στην εξουσία, η οποία καθορίζει και την ευκολία πρόσβασης στους πόρους αλλά και την κατανομή των ευκαιριών

(Χουλιάρας, 2019, σ. 71). Οπότε, ενώ στην περίπτωση της προσωπικής ή άμεσης βίας είναι δυνατόν να εντοπισθεί η σχέση μεταξύ υποκειμένου/φορέα και αντικειμένου/στόχου, στην περίπτωση της δομικής ή έμμεσης βίας είναι λογικότερο να αναφερόμαστε στην κοινωνική αδικία (social injustice) (Galtung, 1969, pp. 170,171).

Η σύνδεση των εγκλημάτων των ισχυρών με τη δομική βία επεξηγεί την έλλειψη επαρκούς αντιμετώπισης τους από την ποινική δικαιοσύνη, καθώς το ποινικό δίκαιο επικεντρώνεται κυρίως σε μορφές προσωπικής ή άμεσης βίας. Παρόλο που η αντιμετώπιση των εγκλημάτων των ισχυρών απαιτεί μια ολιστική αντεγκληματική προσέγγιση, η απουσία τυπικής ποινικοποίησής τους συνεπάγεται την αποτυχία προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το ποινικό δίκαιο. Όπως αναφέρει και ο Baratta τα ανθρώπινα δικαιώματα, ιδιαίτερα των κοινωνικά αδύναμων, δέχονται την πίεση της δομικής και θεσμικής βίας όπως αυτή εκδηλώνεται μέσα από την επιβολή ποινικών κυρώσεων (Baratta, 2004, pp. 340-343).

Ανάλογη αναφορά είναι και αυτή του καθηγητή Reña, ο οποίος γράφει: *«η ατιμωρησία δεν είναι παρά η κορυφή του παγόβουνου· η βάση του αποτελείται από ένα ευρύ σύνολο βίας και ανισότητας και επιτρέπει τη διατύπωση της υπόθεσης ότι πίσω από την έλλειψη απάντησης του κράτους στο εγκληματικό φαινόμενο βρίσκεται παγιωμένη μια μορφή “δομικής αδικίας”»* (Ambos, 1999, p. 41). Ο καθηγητής δεν αντιλαμβάνεται την ατιμωρησία μόνο με τη νομική της διάσταση, δηλαδή de jure ή de facto απόδοση κύρωσης (Ambos, 1999, p. 33), αλλά και ως εξωτερίκευση της καταχρηστικής αντίληψης της εξουσίας που την καθιστά συνώνυμη της αυθαιρεσίας (Joinet, 2002, p. 9).

Η ατιμωρησία και η πολλαπλή κοινωνική βλάβη αποτελούν δομικά στοιχεία των εγκλημάτων των ισχυρών και βεβαιώνουν τη θετική αιτιακή σχέση που εμφανίζεται διαχρονικά μεταξύ εγκλήματος και εξουσίας (Chomsky, 2001). Το ειδοποιό στοιχείο των δραστών που διαπράττουν τέτοια εγκλήματα είναι η κατοχή υλικής και συμβολικής δύναμης σε σχέση με δράστες άλλων εγκλημάτων. Υπό αυτό το πρίσμα αντιστρέφεται η παράδοση που θεωρούσε ότι η επικινδυνότητα λειτουργούσε εξαγνιστικά σε σχέση με τις δραστηριότητες ισχυρών υποκειμένων και καθίσταται εφικτή η παραπληρωματική σύνδεση της με τα εγκλήματα των ισχυρών (Βασιλαντωνοπούλου, 2016, σσ. 51-61).

Λαμβάνοντας υπόψιν τα προαναφερθέντα οι Lynch και Michalowski, 30 χρόνια μετά την ανάδειξη των εγκλημάτων των ισχυρών, συμπεραίνουν: α) ότι οι συμπεριφορές και οι πρακτικές που υιοθετούν οι δράστες των εγκλημάτων των ισχυρών πρέπει να ποινικοποιηθούν, καθώς ενέχουν σοβαρές και μετρήσιμες απειλές για την κοινωνική ευημερία, β) η ένταση της ποινικής καταστολής και αντιμετώπισης εταιρικών και πολιτικών εγκλημάτων που σχετίζονται με την κρατική δράση, τα οποία είναι ήδη τυποποιημένα στον Π.Κ., οφείλει να είναι αντίστοιχη της έκτασης της κοινωνικής βλάβης που προκαλούν και γ) η εγκληματολογική επιστήμη οφείλει να αντιμετωπίζει τα εγκλήματα των ισχυρών, ακόμη και αυτά που δεν έχουν ποινικοποιηθεί, με την ίδια ένταση που αντιμετωπίζει τα «κοινά εγκλήματα» (Lynch & Michalowski, 2006, pp. 81,82).

Η τελευταία παρατήρηση παρέχει στον Ruggiero το κατάλληλο έρεισμα για να χαρακτηρίσει τα εγκλήματα των ισχυρών ως έννοια και κεφάλαιο της αντι-εγκληματολογίας. Ο Ruggiero στον όρο αντι-εγκληματολογία ταξινομεί όλες τις γνωσιολογικές επαναστάσεις που παρεκκλίνουν από τα κυρίαρχα επιστημολογικά παραδείγματα, δηλαδή το «κοινό έγκλημα», και προκαλούν ρωγμές στην Εγκληματολογία. Μέσω αυτών των επαναστάσεων η Εγκληματολογία εισέρχεται σε μια περίοδο παροδικής κρίσης, η οποία είναι δυνατόν να ξεπερασθεί μόνο αν αυτές ενταχθούν οργανικά στην προβληματική της. Το γεγονός αυτό είναι αποτέλεσμα της ευελιξίας που επέδειξαν οι αντι-εγκληματολόγοι, καθώς δεν περιορίστηκαν μόνο στη διατύπωση της εγκληματικότητας των ισχυρών, αλλά εξέλιξαν τη θεωρία μέσω του αναστοχασμού και της επαναδόμησης των γνώσεών τους υπό τις νέες συνθήκες ερευνώντας τους φορείς δράσης (agency) και την πολιτικοοικονομική δομή (structure). Αποτέλεσμα αυτής της μεταστροφής του ενδιαφέροντος της εγκληματολογικής επιστήμης είναι το συμπέρασμα ότι οι επιδιώξεις και τα συμφέροντα των ισχυρών δεν εξομοιώνονται υποχρεωτικά με αυτά της κοινωνίας των πολιτών (Ruggiero, 2006, p. 115).

3.4. Η τυπολογική ταξινόμηση των εγκλημάτων των ισχυρών

Ενώ η υπέρβαση της μικρο-ανάλυσης και η μετάβαση στη μικρο-ανάλυση οδήγησε την Εγκληματολογία στη διατύπωση της θεωρίας των εγκλημάτων των ισχυρών, η σφυρηλάτηση της έννοιας του οργανωσιακού εγκλήματος (organizational crime) προσφέρει την απαραίτητη βάση για τη συστηματοποίηση αυτών των εγκλημάτων, μέσω της τυπολογικής κατηγοριοποίησής τους (Χουλιάρας, 2019, σ. 74).

Η εισαγωγή στο μακρο-επίπεδο ανάλυσης έθεσε στο επίκεντρο της έρευνας την κοινωνική δομή ως σύμπλεγμα θεσμών και οργανώσεων, τα οποία εξετάζονται τόσο ως πρότυπα κοινωνικής δράσης όσο και ως φορείς αυτόνομης δράσης (Χουλιάρας, 2019, σ. 74). Το ειδικό επιστημονικό επίπεδο της Κοινωνιολογίας των οργανώσεων βασιζόμενο στη δεύτερη προσέγγιση ανέπτυξε τη *θεωρία των οργανώσεων* (Μακρυδημήτρης, 2004, σσ. 11-33).

Βασική θέση της θεωρίας της οργανωσιακής παρέκκλισης είναι ότι η αυτόνομη δράση των φορέων, σε κάποιες περιπτώσεις, παρουσιάζει κοινωνική βλαπτικότητα. Το γεγονός αυτό συνδέεται αιτιωδώς με τους στόχους της οργάνωσης, η οποία οφείλει να αναλύεται ως αυτοτελές κοινωνικό σύστημα (Sherman, 1978, pp. 3-7).

Βάσει αυτής της προσέγγισης οι Ermann και Lundman θεωρούν ότι μια οργάνωση παρεκκλίνει όταν: α) δεν ανταποκρίνεται ή παραβιάζει τους κανόνες που ισχύουν στην κοινωνία τη δεδομένη χρονική στιγμή, β) ανταποκρίνεται σε κανόνες που αναπτύσσονται σε ορισμένο επίπεδο οργάνωσης και όχι στο σύνολο των επίσημων και ανεπίσημων κανόνων, γ) η διοίκηση έχει γνώση ή υποστηρίζει ενεργητικά ή παθητικά τις δραστηριότητες αυτές και δ) κοινωνικοποιεί οργανωσιακά τα νεοεισερχόμενα μέλη με σκοπό να υιοθετήσουν την παρεκκλίνουσα δράση (Ermann & Lundman, 1978, pp. 57,58).

Η ανάδειξη της οργανωσιακής εγκληματικής δράσης παρέχει τη δυνατότητα τυπολογικής ταξινόμησης των εγκλημάτων των ισχυρών βάσει του δρώντος υποκειμένου, στις εξής κατηγορίες: εταιρικό έγκλημα (corporate crime), κρατικό έγκλημα (state crime), κρατικό-εταιρικό έγκλημα (state-corporate crime), εγκλήματα

της παγκοσμιοποίησης (crimes of globalization) και Ο.Ε. (organized crime) (Rothe & Kauzlarich, 2016, p. 77).

3.4.1. Το εταιρικό έγκλημα

Η συγκεκριμένη κατηγορία αφορά κάθε πράξη ή παράλειψη που είναι απόρροια μιας σκόπιμης διαδικασίας λήψης αποφάσεων ή καταλογιστής αμέλειας στο πλαίσιο της λειτουργίας μιας τυπικής νόμιμης επιχείρησης, η οποία επισύρει κυρώσεις από το αστικό, διοικητικό ή ποινικό δίκαιο. Οι συγκεκριμένες πράξεις ή παραλείψεις τελούνται σε συμφωνία με το καταστατικό, τις διαδικασίες και τους πολιτισμικούς κανόνες της επιχείρησης και στοχεύουν στο όφελος της (Tombs & Whyte, 2006, pp. 74,75).

Πρακτικές που εντάσσονται στο εταιρικό έγκλημα είναι οι παραβιάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού, της περιβαλλοντικής και υγειονομικής νομοθεσίας, εταιρικές απάτες κ.ά. Το ειδοποιό χαρακτηριστικό του εταιρικού οφέλους, διαφοροποιεί το εταιρικό έγκλημα από το επαγγελματικό έγκλημα (occupational crime), καθώς στο τελευταίο το υποκείμενο καταχράται την επαγγελματική του θέση για την αποκόμιση ίδιου οφέλους (Θεοδωράκης, 2018, σσ. 280-284).

3.4.2. Το κρατικό έγκλημα

Η κατηγορία αυτή αποτελεί σταθερή πηγή αντιπαράθεσης, καθώς οι απόψεις δίστανται τόσο ως προς τις πρακτικές που θα έπρεπε να περιλαμβάνονται όσο και ως προς το δόκιμο των κριτηρίων που την οριοθετούν. Την πρώτη προσέγγιση κατηγοριοποιεί ο McLaughlin συμπεριλαμβάνοντας τα εξής τέσσερα είδη πρακτικών: α) την πολιτική εγκληματικότητα, η οποία εμφανίζεται μέσω του εκφοβισμού, της λογοκρισίας, της νόθευσης εκλογικών διαδικασιών και φυσικά της διαφθοράς, β) την εγκληματικότητα που έχει σχέση με τη λειτουργία των σωμάτων ασφαλείας και την ασφάλεια του κράτους, δηλαδή πρακτικές βασανιστηρίων, δολοφονιών, διεξαγωγής πολέμων, γενοκτονίας, εθνοκάθαρσης, γ) την εγκληματικότητα που σχετίζεται με

οικονομικές δραστηριότητες, όπως η παράνομη συνεργασία με πολυεθνικές εταιρείες, τα καρτέλ και οι παραβιάσεις κανονισμών ασφάλειας και υγείας και δ) την εγκληματικότητα που παρουσιάζεται σε πολιτισμικό και κοινωνικό επίπεδο και πλήττει συγκεκριμένα τμήματα της κοινωνίας, για παράδειγμα ο πολιτιστικός βανδαλισμός και ο θεσμικός ρατσισμός (McLaughlin, 2006, p. 417).

Ως προς τη δεύτερη προσέγγιση παρόλο που υπάρχει ομοφωνία ότι η συγκεκριμένη κατηγορία σχετίζεται στενά με το φαινόμενο της κατάχρησης εξουσίας (abuse of power) (Friedrichs, 2007, pp. 116,118), η θεωρία δεν έχει καταλήξει σε έναν κοινά αποδεκτό ορισμό. Από τις μελέτες του κρατικού εγκλήματος φαίνεται να έχουν επικρατήσει δύο βασικές τάσεις για τον ορισμό του. Η πρώτη θεωρεί ως προσδιοριστική βάση την κοινωνική βλάβη σε μια οριοθετημένη εκδοχή της, για παράδειγμα η παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την αστυνομία, ενώ η δεύτερη προσεγγίζει το φαινόμενο με ένα περισσότερο νομικίστικο (legalistic) ορισμό, καθώς προϋποθέτει την παραβίαση νομού, ακόμα κι αν δεν προέρχεται από το ποινικό δίκαιο. Για παράδειγμα το δημόσιο διεθνές δίκαιο εμπεριέχει κανόνες που απευθύνονται στα κράτη, αλλά παράλληλα υιοθετεί και βασικούς κανόνες ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Green & Ward, 2004, p. 2).

Θα πρέπει να σημειωθεί πάντως, ότι οι δύο τάσεις δεν είναι αλληλοαποκλειόμενες αλλά βαίνουν αλληλοσυμπληρούμενες, καθώς η ευρύτερη και η στενότερη προσέγγιση, σχηματικά, απεικονίζονται ως ομόκεντροι κύκλοι. Επίσης, εκρέουν από μια κοινή βάση, αφού θεωρούν ότι το κρατικό έγκλημα διαπράττεται στο όνομα του κράτους και έχει ως δομικά στοιχεία την οργανωσιακή παράμετρο και την πολιτική χροιά (Χουλιάρης, 2019, σ. 78).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η πολιτική εγκληματικότητα και η επιμελώς υποθάλπουσα αμέλεια του ποινικού δικαίου να ποινικοποιήσει το έννομο αγαθό της κοινωνικής βλάβης συνεφέλκουν το συμπέρασμα ότι η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά των πολιτικά ισχυρών τείνει να παγιωθεί ως μία ηθικά ανεκτή ανομικότητα μοσχευμένη στην παγκοσμιοποιημένη «κανονικότητα» (Παπαχαλαράμπος, Η εγκληματικότητα των ισχυρών και ο λόγος του ποινικού δικαίου, 2019, σ. 140).

3.4.3. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα

Το σημείο διασταύρωσης της πολιτικής με την οικονομία, κλάδοι που άλλωστε λειτουργούν αλληλένδετα, αποτελεί τη βάση της σύλληψης αυτής της κατηγορίας. Ως κρατικό-εταιρικό έγκλημα ορίζεται το σύνολο *«των παρανόμων ή κοινωνικά βλαπτικών δράσεων που προκύπτουν από την αμοιβαίως ενισχυόμενη διάδραση μεταξύ πολιτικών ή πρακτικών προς επίτευξη των σκοπών ενός ή περισσότερων θεσμών πολιτικής διακυβέρνησης και πολιτικών ή πρακτικών προς επίτευξη των σκοπών ενός ή περισσότερων θεσμών οικονομικής παραγωγής και διανομής»* (Kramer & Michalowski, 2006, p. 20).

Ο συγκεκριμένος τύπος εγκλήματος ενδέχεται να παρουσιασθεί με δύο μορφές: το κρατικά υποκινούμενο εταιρικό έγκλημα (state-initiated corporate crime) και το κρατικά υποβοηθούμενο εταιρικό έγκλημα (state-facilitated corporate crime) (Χουλιάρας, 2019, σ. 78). Η πρώτη κατηγορία αφορά περιπτώσεις κατά τις οποίες η κυβέρνηση «στρατολογεί» εταιρείες, οι οποίες παρουσιάζουν παρεκκλίνουσα δράση, λόγω της σιωπηρής έγκρισης ή καθοδήγησης που έχουν από την κυβέρνηση. Η δεύτερη κατηγορία αφορά περιπτώσεις εσκεμμένης παράλειψης για δημιουργία του απαραίτητου θεσμικού πλαισίου για την περιστολή της παράνομης οικονομικής δράσης επιχειρήσεων από κρατικές υπηρεσίες ελέγχου. Η πρακτική αυτή υιοθετείται είτε λόγω άμεσης συμπαιγνίας μεταξύ κυβέρνησης και επιχειρήσεων είτε επειδή έχουν κοινούς στόχους, τους οποίους θα δυσχεράνει η ανάπτυξη ενός λεπτομερούς ρυθμιστικού πλαισίου (Kramer & Michalowski, 2006, p. 21).

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι στην πρώτη υποκατηγορία το κράτος διαδραματίζει ενεργητικό ρόλο για την τέλεση του εγκλήματος, καθώς αποτελεί επιδίωξή του, ενώ στη δεύτερη το κράτος έχει παθητικό ρόλο, καθώς παραλείπει, αποτυγχάνει ή δεν επιθυμεί να θέσει σε λειτουργία τους μηχανισμούς ελέγχου, εξαιτίας της συνεργασίας που έχει με κάποια επιχείρηση (Γεωργούλας, 2019, σ. 48). Συγχρόνως αναδεικνύονται τα ρευστά όρια ανάμεσα στη νόμιμη και παράνομη οικονομία, τα οποία λειτουργούν ως αρωγοί της οικονομικής εγκληματικότητας, που προκύπτει από την παρεκκλίνουσα διάδραση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, και χαρακτηρίζονται ως απότοκο

χαρακτηριστικό της επικράτησης του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού (Κουρούτζας, 2019, σ. 123).

Ειδικότερα στην Ελλάδα οι συνθήκες που παρατηρήθηκαν στα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα είναι: α) η καταστρατήγηση των νόμιμων διαδικασιών στα πλαίσια συμπράξεων του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα, β) η διευκόλυνση, από το κράτος, δημιουργίας οριζόντιων σχέσεων, γ) η εκ των έσω αδρανοποίηση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, δ) η εκδήλωση κρατικής ανομίας στο πλαίσιο εφαρμογής χειριστικής διακυβέρνησης και ε) η επιβολή συγκεκριμένης εργασιακής-πολιτικής κουλτούρας που εξυπηρετεί τα συμφέροντα των ελίτ (Κουρούτζας, 2019, σ. 124).

3.4.3. Τα εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης

Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν βλαβερές πολιτικές και πρακτικές που εκδηλώνονται σε παγκόσμια κλίμακα, και είναι αποτελέσματα της λειτουργίας οργανώσεων-δημιουργήματα των δυνάμεων της χρηματοπιστωτικής παγκοσμιοποίησης. Οργανισμοί όπως το Δ.Ν.Τ. και η Παγκόσμια Τράπεζα δεν μπορούν να ενταχθούν στην κατηγορία του κρατικού και του εταιρικού εγκλήματος, καθώς πρόκειται για οργανώσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται πέρα και πάνω από τα κράτη (Χουλιάρης, 2019, σ. 79). Η έλλειψη ρυθμιστικού πεδίου, άρα και απόδοσης ενδεχόμενης ευθύνης, τους παρέχει τη δυνατότητα να χορηγούν δάνεια σε κράτη με τον όρο εφαρμογής των προγραμμάτων διαρθρωτικών αλλαγών και δημοσιονομικής προσαρμογής που επιβάλλουν. Η εφαρμογή των μέτρων από τα κράτη συνοδεύεται από καταστροφικές συνέπειες για την κοινωνία, όπως την περιστολή κοινωνικών δικαιωμάτων και τη φτωχοποίηση μέρους ή ακόμα και του συνόλου του λαού. Στην ουσία ο συγκεκριμένος τύπος εγκλήματος λαμβάνει χώρα όταν η πολιτική υποτάσσεται στα κελεύσματα της παγκόσμιας οικονομίας, πλήττοντας τη δημοκρατία σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (Rothe & Friedrichs, 2014). Πρόκειται, ίσως, για τον κυριότερο αντίπαλο της δημοκρατίας, καθώς όταν ισχυρά οικονομικά συμφέροντα αιχμαλωτίζουν την πολιτική ηγεσία μίας χώρας η νομοθετική εξουσία μετατρέπεται σε εκτελεστικό όργανο των οικονομικών ελίτ εις βάρος της κοινωνίας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι θεμελιακό χαρακτηριστικό αυτών των πρακτικών είναι η «διαπλοκή» μεταξύ δημόσιας

και ιδιωτικής σφαίρας, η οποία εκφεύγει της προσοχής της παραδοσιακής Εγκληματολογίας και του ποινικού δικαίου (Γασπαρινάτου, 2019, σ. 157).

Χαρακτηριστική αναφορά για τα εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης κάνουν οι David και Jessica Friedrichs, οι οποίοι θεωρούν ότι αποτελούν μορφές κοινωνικής βλάβης σε ολόκληρους πληθυσμούς και προέρχονται από πολιτικές πρακτικές υπερεθνικών οργανισμών. Η επιβολή αυτών των πολιτικών εξυπηρετεί τα συμφέροντα ισχυρών κρατών και πολυεθνικών επιχειρήσεων αδιαφορώντας για το κόστος, ακόμα και αν αυτό αφορά ανθρώπινες ζωές όπως συμβαίνει στις «αναπτυσσόμενες χώρες» (Rothe & et. al., 2006-07, pp. 159-180).

3.4.5. Το οργανωμένο έγκλημα

Η έννοια του Ο.Ε. χρησιμοποιήθηκε, για πρώτη φορά, στις Η.Π.Α. εκατό και πλέον χρόνια πριν. Πάραυτα, ακόμα και στις μέρες μας αποτελεί μία ασαφή έννοια που χρησιμοποιείται ως «ομπρέλα» για την περιγραφή διαφορετικών εγκληματικών παραγόντων και δραστηριοτήτων, ενώ συγχρόνως αναφέρονται ζητήματα εμπειρικής ανάλυσης του φαινομένου και ανάπτυξης της κατάλληλης αντεγκληματικής πολιτικής (Paoli & Vander Beken, 2014, p. 13). Οι προσπάθειες ποινικοποίησης του φαινομένου συντείνουν στην υιοθέτηση νομικοτεχνικών όρων, οι οποίοι εστιάζουν σε μορφολογικά χαρακτηριστικά όπως η δομή, η διάρκεια δράσης και ο αριθμός των ατόμων, δημιουργώντας μία απολύτως στεγανή και όχι ουσιαστική ερμηνεία (Σταμούλη, 2019, σ. 214).

Στην τελευταία κατηγορία εντάσσονται οι δραστηριότητες που διεξάγει μια οργάνωση στην παράνομη αγορά και αφορούν την παραγωγή, διακίνηση και χρηματοδότηση παράνομων υπηρεσιών και αγαθών. Το κοινό στοιχείο ανάμεσα σε αγαθά και υπηρεσίες είναι ο έκνομος χαρακτήρας τους, για παράδειγμα περιπτώσεις σωματεμπορίας, εμπορίας ναρκωτικών, διαφθοράς κρατικών υπαλλήλων, παροχής προστασίας κ.ά. (Χουλιάρας, 2019, σσ. 79,80). Το Ο.Ε., λόγω και της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, παρουσιάζει μια διεθνικότητα διογκώνοντάς το σε τέτοιο σημείο ώστε να παραλληλίζεται είτε με την αγορά είτε με κράτος. Η πρώτη

εκδοχή αφορά την επιχειρηματική διάσταση της Ε.Ο., ενώ η δεύτερη τον σφετερισμό λειτουργιών του κράτους, όπως η είσπραξη «φόρων», η χρήση βίας και η παροχή προστασίας απειλώντας την μονοκαθεδρία του κράτους (Gill, 2006, pp. 280-282).

3.5. Η λίστα Φαλσιανί

Το εμπειρικό παράδειγμα της λίστας Φαλσιανί επελέγη διότι πληροί όλες τις προϋποθέσεις ένταξης στα εγκλήματα των ισχυρών. Πρόκειται για ένα διεθνικό σκάνδαλο, το οποίο εκτυλίχθηκε την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα και επέφερε πολλαπλές κοινωνικές βλάβες σε διάφορα κράτη μεταξύ αυτών και στην Ελλάδα. Οι δράστες του συγκεκριμένου εγκλήματος είναι άτομα υπεράνω υποψίας καθώς προέρχονται από κοινωνικές τάξεις και ομάδες συμφερόντων που ανήκουν στην ανώτερη κλίμακα της κοινωνίας, όπως πολιτικοί, κρατικοί αξιωματούχοι, άτομα από τον χώρο των μέσων Μ.Μ.Ε. και οικονομικά ισχυροί πολίτες. Τα άτομα αυτά σε συνεργασία με μέλη του Ο.Ε. εκμεταλλεύτηκαν τις υφιστάμενες ποινικές ανισότητες και την έως τώρα ανικανότητα των διαδικασιών εγκληματοποίησης να ποινικοποιήσουν τις συγκεκριμένες παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, με αποτέλεσμα η δράση τους να επιφέρει σοβαρές βλαβερές συνέπειες στο σύνολο διαφόρων κοινωνιών και να αποκομίσουν τεράστια οικονομικά οφέλη από τη νομιμοποίηση εσόδων που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες και την απόκρυψη νόμιμα παραχθέντων οικονομικών πόρων.

Κατά την παράθεση των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, που θα ακολουθήσει θα πραγματοποιηθεί σύνδεση με τις εγκληματολογικές θεωρίες που προαναφέρθηκαν, τις οποίες επιβεβαιώνουν ολοένα και περισσότερο όλα τα σκάνδαλα που έρχονται στο φως της δημοσιότητας και σχετίζονται με τα εγκλήματα των ισχυρών.

Για να γίνει κατανοητή η δυσκολία του εγχειρήματος πρέπει να αναφερθεί ότι η υπόθεση ξεκίνησε στην αρχή του 21^{ου} αιώνα και δημοσιοποιήθηκε μόλις περί τα τέλη του 2009. Η αποκάλυψη του σκανδάλου ήταν αποτέλεσμα της παρατηρητικότητας και του αμερόληπτου χαρακτήρα ενός νεαρού Γαλλοϊταλού μηχανικού πληροφορικής, του

Ερβέ Φαλσιανί, ο οποίος αποκάλυψε τις εγκληματικές πρακτικές του χρηματοπιστωτικού τομέα, καθώς απέδειξε ότι τα νόμιμα χρήματα των καταθέσεων αναμειγνύονται με οικονομικούς πόρους που προέρχονται από φοροδιαφυγή και από το Ο.Ε., όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στο έργο του το «Χρηματοκιβώτιο των Φοροφυγάδων» στην υπόθεση εμπλέκονται *«άνθρωποι με ριγέ κοστούμια και αφεντικά με πολυβόλα πλάι πλάι, χωρίς διακρίσεις!»* (Φαλσιανί & Μινκούτσι, 2015, σ. 13).

Το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, στο οποίο έλαβαν χώρα οι παρεκκλίνουσες και εγκληματικές συμπεριφορές, είναι ο τραπεζικός κολοσσός H.S.B.C.. Πρόκειται για μια τράπεζα που ιδρύθηκε το 1865 και δραστηριοποιείται σε 74 χώρες, με 6.200 καταστήματα, 254.000 υπαλλήλους και 52 εκατομμύρια πελάτες, καταλαμβάνοντας τη δέκατη τέταρτη θέση ανάμεσα στις μεγαλύτερες εταιρείες παγκοσμίως και έχοντας έσοδα 79,6 δισεκατομμύρια δολάρια, κέρδη περίπου 16 δισεκατομμύρια δολάρια, περιουσιακά στοιχεία περίπου 2,5 τρισεκατομμύρια δολάρια και χρηματιστηριακή αξία περίπου 190 δισεκατομμυρίων δολαρίων, στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι παρά την απόδειξη συμμετοχής της σε εταιρικά εγκλήματα η επιχείρηση συνεχίζει να λειτουργεί κανονικά ακόμα και στις μέρες μας.

Το ενδιαφέρον του Φαλσιανί κέντρισε μια πολύ οφθαλμοφανής πρακτική, συγχρόνως όμως πολύ δύσκολα αποδεικνύομενη. Ο λόγος ήταν η προέλευση των καταθέσεων, ενός ατόμου, που είχαν ως έδρα το νησί Μπουβέ, το οποίο είναι ένα από τα πιο απομακρυσμένα μέρη του πλανήτη και δεν κατοικείται καθώς καλύπτεται εξ ολοκλήρου από πάγο. Η έρευνα για την εξακρίβωση αν αυτή η περίπτωση αναφέρεται σε κάποια λάθος καταχώρηση ή σε κάποιον σημαντικό φοροφυγά οδήγησε στην αποκάλυψη της λίστας. Η περίπτωση της νήσου Μπουβέ αφορά ένα από τα χιλιάδες εταιρικά εγκλήματα που έχει διαπράξει η τράπεζα, καθώς ανάμεσα στους 127.000 καταθέτες του καταστήματος της Γενεύης συμπεριλαμβάνονται χιλιάδες επενδυτικά κεφάλαια, τραστ και εταιρείες που εδρεύουν σε φορολογικούς παραδείσους (Φαλσιανί & Μινκούτσι, 2015, σ. 12). Ο Φαλσιανί κατάφερε, λόγω της κομβικής θέσης που κατείχε στην τράπεζα, να αντιγράψει και να παραδώσει στις αρχές, λογαριασμούς από τα πληροφοριακά συστήματα της τράπεζας που αφορούσαν 12.000 Γάλλους, 11.000 Βρετανούς, 10.000 Ιταλούς, 6000 Αμερικανούς, 1800 Ιάπωνες και άλλους τόσους Ισπανούς, 1300 Έλληνες και 183 ακόμα χωρών.

Όπως είναι φυσικό η υπόθεση επιφύλασσε ποινικές κυρώσεις σε πολλά κράτη παγκοσμίως, στην ανάλυση που ακολουθεί θα αναφερθούμε σε μερικές από αυτές για να γίνει αντιληπτή η διαφορετική αντιμετώπιση των εθνικών συστημάτων απονομής δικαιοσύνης, η οποία επιβεβαιώνει την ύπαρξη ποινικών ανισοτήτων και ποινικής επιλεκτικότητας κατά την αντιμετώπιση των εγκλημάτων των ισχυρών.

Οι Η.Π.Α. στις αρχές του 2012, επιδίκασαν πρόστιμο ύψους 1,9 δις δολαρίων στην τράπεζα με τις εξής κατηγορίες: ξέπλυμα βρώμικου χρήματος που συνδεόταν με μεξικανούς ναρκέμπορους, παραβίαση του εμπάργκο στο Ιράν και συνεργασία με τη σαουδαραβική τράπεζα Al Rajhi, η οποία συνδεόταν με την τρομοκρατική οργάνωση Al Qaeda. Επιπλέον επιβλήθηκαν χρηματικά πρόστιμα ύψους 550 εκατομμυρίων για πώληση τίτλων ακίνητης περιουσίας στις Η.Π.Α. με δόλο και 701 εκατομμυρίων για παράνομη πώληση εγγυήσεων δανείων και άλλων χρηματοπιστωτικών προϊόντων. Τέλος το 2014 επιβλήθηκε πρόστιμο 618 εκατομμυρίων, σε συνεργασία με τις βρετανικές και ελβετικές αρχές, που αφορούσε χειραγώγηση και απόπειρα χειραγώγησης της αγοράς συναλλάγματος (Φαλσιανί & Μινκούτσι, 2015, σ. 23).

Στην αμερικανική περίπτωση παρατηρείται η ύπαρξη των χαρακτηριστικών της κατηγορίας του εταιρικού εγκλήματος, καθώς η τράπεζα λειτουργούσε βάσει στοχευμένης διαδικασίας με σκοπό το όφελός της, παραβιάζοντας τον νόμιμο ανταγωνισμό και διαπράττοντας εταιρικές απάτες. Η επιβολή των τεράστιων προστίμων έπληξε μόνο οικονομικά την τράπεζα, καθώς κανένας υπάλληλος δεν καταδικάστηκε και η τράπεζα συνέχισε κανονικά τη λειτουργία της.

Σε πολιτικό επίπεδο, η μεροληπτική αντιμετώπιση της επιχείρησης χαρακτηρίζεται στομφώδης, καθώς κατά την κλήτευση της τράπεζας σε απολογία από την αμερικανική γερουσία η «ποινή» που επιβλήθηκε ήταν να ζητήσει δημόσια συγγνώμη για τη δράση της και τις πρακτικές που υιοθέτησε (Θέμα, 2012).

Με τον τρόπο αυτό χρήματα που προέρχονται από εμπόριο ναρκωτικών αντιμετωπίζονται διαφορετικά από την ποινική δικαιοσύνη από ότι οι δράστες του εμπορίου ναρκωτικών, παρόλο που στην ουσία προέρχονται από την ίδια εγκληματική πηγή. Για παράδειγμα ο διαβόητος κολομβιανός ναρκέμπορος Ντάριο Αντόνιο Ουζούγκα, γνωστός ως «Otoniel», καταδικάστηκε σε ποινή κάθειρξης 45 ετών

(Euronews, 2023). Οπότε πρόκειται για «παροχή» ελαφρυντικών σε αντικείμενα που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες και προορίζονται για τέλεση νέων εγκλημάτων, καθώς έχουν ως «άλλοθι» ότι αποτελούν την κινητήρι δύναμη της οικονομικής ελίτ, δηλαδή του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Στην Ιταλία, σύμφωνα με τον Φαλσιανί, οι υπηρεσίες πληροφοριών παρεμποδίστηκαν από την πολιτική ηγεσία της χώρας όταν της κυβέρνησης ηγείτο ο Σίλβιο Μπερλουσκόνι. Φυσικά αυτή η κίνηση δεν προκάλεσε αίσθηση στον Φαλσιανί, καθώς στην Ιταλία ήταν σύνηθες φαινόμενο οι πολιτικές συγκάλυψης των σκανδάλων με εξαίρεση την επιχείρηση «καθαρά χέρια» ή αλλιώς «Tangentopoli», δηλαδή «Δωροδοκιούπολη», που διεξήχθη τη δεκαετία του '90 υπό το συντονισμό του δικαστικού Αντόνιο ντι Πιέτρο και η οποία αποκάλυψε τη σχέση κορυφαίων πολιτικών με το Ο.Ε. μέσω της διαφθοράς.

Ως προς την ουσία της υπόθεσης στις αρχές του 2010 οι εισαγγελικές αρχές του Τορίνο έλαβαν μια λίστα από τον εισαγγελέα της Νίκαιας Έρικ ντε Μονγκολφιέ, με 6.963 οικονομικές θέσεις Ιταλών, των οποίων οι καταθέσεις ξεπερνούσαν τα 8 δις ευρώ. Στην πλειοψηφία τους οι υποθέσεις αφορούσαν επιχειρηματίες από τη βόρεια Ιταλία. Μετά την επεξεργασία από τους ερευνητές της δίωξης οικονομικού εγκλήματος δρομολογήθηκε η έρευνα για 3.000 από αυτές τις υποθέσεις, η οποία οδήγησε στον εντοπισμό 570 εκατομμυρίων ευρώ τα οποία δεν είχαν δηλωθεί και 76 φυσικών προσώπων τα οποία δεν είχαν καταθέσει ποτέ φορολογική δήλωση.

Πάραυτα, ένα διάταγμα που ψηφίστηκε το Δεκέμβριο του 2009 έπειτα από παρέμβαση του τότε υπουργού οικονομίας της Ιταλίας, Τζούλιο Τρεμόντι, με τη μορφή «Milleproroghe» (1000 παρατάσεις), δημιούργησε μια φορολογική «ασπίδα» για τους φοροφυγάδες, στους οποίους παρέχόταν η δυνατότητα να επαναπατρίσουν τα κεφάλαια που είχαν μεταφέρει παράνομα στο εξωτερικό μέχρι τις 15/12/2009. Η μοναδική κύρωση για τη «νομιμοποίηση» των κεφαλαίων ήταν η απόδοση φόρου αξίας 5%, η οποία παρείχε και την εγγύηση της διατήρησης της ανωνυμίας και της αποφυγής περαιτέρω κυρώσεων.

Η νέα νομική «ασπίδα» προσέφερε την ίδια δυνατότητα στους Ιταλούς πελάτες της H.S.B.C., με μια μικρή προσαύξηση της τάξης του 6% αν είχε ολοκληρωθεί η

διαδικασία έως τις 28/02/2010 ή της τάξης του 7% εάν την ολοκλήρωναν έως το τέλος Απριλίου.

Η εν λόγω νομοθετημένη ασφαλιστική δικλείδα της ιταλικής κυβέρνησης υποχρέωσε τους 40 και πλέον εισαγγελείς που είχαν αναλάβει την υπόθεση να θέσουν στο αρχείο όλες τις υποθέσεις. Ο Φαλσιανί υποστηρίζει ότι τα ονόματα της λίστας ήταν γνωστά στην ιταλική κυβέρνηση πριν την ψήφιση της φορολογικής ασπίδας, καθώς Ιταλοί πράκτορες των μυστικών υπηρεσιών είχαν λάβει γνώση του κλεμμένου υλικού από τα αρχεία της H.B.S.C. και γνώριζαν τα ονόματα των Ιταλών φοροφυγάδων. Σύμφωνα με την ίδια πηγή στα ονόματα αυτά συμπεριλαμβάνονταν άτομα από τον πολιτικό χώρο της κεντροδεξιάς το Βατικανό και τον τραπεζικό τομέα.

Η ιταλική υπόθεση δημιουργεί ένα κράμα εταιρικού εγκλήματος-κρατικού εταιρικού εγκλήματος-Ο.Ε., χωρίς όμως να έχει αποδειχθεί στην πράξη. Από την ανάλυση που προηγήθηκε θεωρείται βέβαιη η σύνδεση του τετράπτυχου της τράπεζας, της ιταλικής κυβέρνησης και των φυσικών και νομικών προσώπων που εμπλέκονταν στην υπόθεση.

Στην Ελλάδα η λίστα Φαλσιανί έγινε γνωστή ως λίστα Λαγκάρντ, καθώς το 2010 η τότε Υπουργός οικονομικών της Γαλλίας Κριστίν Λαγκάρντ παρέδωσε τη λίστα στις ελληνικές αρχές. Η λίστα περιήλθε στην κατοχή του ομολόγου της, Υπουργού οικονομικών της Ελλάδας Γεώργιο Παπακωνσταντίνου, μέσω της Ε.Υ.Π. σε μορφή αρχείου αποθηκευμένους σε CD. Ο Έλληνας Υπουργός ενημέρωσε τον πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου για τη λίστα, η οποία περιείχε περίπου 2.000 ονόματα Ελλήνων καταθετών στην H.S.B.C. με συνολικό ύψος καταθέσεων ενάμισι δις ευρώ.

Η έρευνα που διεξήχθη από τις ελληνικές αρχές αφορούσε περίπου 20 ονόματα, τα οποία υπέδειξε ο Υπουργός οικονομικών στον ειδικό γραμματέα του Σ.Δ.Ο.Ε. Γιάννη Καπελήρη προς διερεύνηση του οικονομικού τους προφίλ. Αξιοσημείωτο είναι ότι η επιμέρους λίστα δεν περιλάμβανε κανένα όνομα πολιτικού ή επιφανούς επιχειρηματία, συγχρόνως τα αποτελέσματα της έρευνας δεν γνωστοποιήθηκαν ποτέ.

Εν συνεχεία, λίγο πριν την παραίτησή του, ο Παπακωνσταντίνου παρέδωσε τη λίστα στον επικεφαλής του Σ.Δ.Ο.Ε. Ιωάννη Διώτη, παραλείποντας όμως να την παραδώσει στον διάδοχό του Ευάγγελο Βενιζέλο. Ο νέος Υπουργός οικονομικών θεωρώντας ότι η λίστα αποτελεί προϊόν υποκλοπής δεν προέβη σε καμία ενέργεια ή έλεγχο για τη

νόμιμη αξιοποίηση της, συνάμα, ομοίως με τον προκάτοχό του, δεν την παρέδωσε στον επόμενο Υπουργό (Η Καθημερινή, 2012).

Η λίστα δημοσιοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2012 από τον δημοσιογράφο Κώστα Βαξεβάνη, ο οποίος δημοσιοποίησε 2.059 ονόματα που περιείχε η λίστα χωρίς να αναφέρονται οι αριθμοί λογαριασμών και τα ύψη των καταθέσεων (Το Βήμα, 2012). Αξίζει να σημειωθεί ότι εκείνη την περίοδο η ελληνική κυβέρνηση είχε αλλάξει η ηγεσία και τα ηνία της χώρας κατείχε το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας. Ο τότε Υπουργός οικονομικών Ιωάννης Στουρνάρας δικαιολογημένα ζήτησε επικαιροποίηση της λίστας από τις αρχές της Γαλλίας, ώστε να παραλάβει την πρωτότυπη λίστα χωρίς ενδεχόμενες τροποποιήσεις. Η σύγκριση της νέας λίστας με αυτή που παρέδωσε Βενιζέλος επιβεβαίωσε τις ανησυχίες του νυν υπουργού καθώς είχαν αφαιρεθεί τρία ονόματα και δύο λογαριασμοί συγγενικών προσώπων του Παπακωνσταντίνου, σύμφωνα και με το πόρισμα της ειδικής κοινοβουλευτικής επιτροπής που διενήργησε την προκαταρκτική εξέταση κατά των πρώην Υπουργού οικονομικών Παπακωνσταντίνου, το οποίο αναφέρει χαρακτηριστικά η έκνομη συμπεριφορά του πρώην Υπουργού, εκτός των άλλων, προκάλεσε οικονομική ζημιά στο ελληνικό κράτος το ύψος της οποίας θα υπερέβαινε κατά πολύ το όριο των 120.000 ευρώ (Κοινοβουλευτική Επιτροπή, 2013, σ. 66).

Τελικά από το σύνολο της υπόθεσης στις δικαστικές αίθουσες παραπέμφθηκαν:

- *Ο Κώστας Βαξεβάνης* με την κατηγορία της παραβίασης του νόμου περί προσωπικών δεδομένων. Βέβαια το δευτεροβάθμιο δικαστήριο μετά την άσκηση έφεσης υπέρ του νόμου για την πρωτόδικη αθώωση, τον έκρινε ομόφωνα αθώο παρότι ο εισαγγελέας είχε προτείνει την ενοχή του (Το Βήμα, 2013).
- *Ο επικεφαλής του Σ.Δ.Ο.Ε. Ιωάννης Διώτης* με την κατηγορία της απιστίας στην υπηρεσία, όσον αφορά τους χειρισμούς του στην υπόθεση της λίστας Λαγκάρντ. Η ετυμηγορία του δικαστηρίου τον αθώωσε ομόφωνα. Αξιοσημείωτη είναι η σύμπτωση των απόψεων εισαγγελέως και Βενιζέλου, ο οποίος κατέθεσε ως μάρτυρας υπεράσπισης, που ανέφεραν χαρακτηριστικά ότι δεν υπήρξε βλάβη του ελληνικού δημοσίου από τους χειρισμούς του επικεφαλής του Σ.Δ.Ο.Ε. καθώς η λίστα ήταν αδύνατον να χρησιμοποιηθεί λόγω της παράνομης προέλευσής της (Newsbomb, 2019).

- Για τον πρώην Υπουργό οικονομικών Παπακωνσταντίνου συστάθηκε ειδικό δικαστήριο με τις κατηγορίες της νόθευσης εγγράφου και απόπειρας απιστίας. Το δικαστήριο αποφάνθηκε ότι είναι αθώος για την απόπειρα απιστίας, καθώς προσπάθησε να προστατεύσει την πολιτική του εικόνα με τις ενέργειές του. Ενώ τον έκρινε ένοχο για τη νόθευση εγγράφων και του επέβαλε ποινή φυλάκισης ενός έτους με τριετή αναστολή (iefimerida, 2015).

- Τέλος, το ΣτΕ αποφάσισε την οριστική παραγραφή των υποθέσεων που δεν είχαν ελεγχθεί ως 31/12/2012, διότι για τον έλεγχο των φορολογικών στοιχείων ισχύει πενταετής παραγραφή και η υπόθεση αφορούσε το έτος 2006 (CNN Greece, 2020).

Στο ελληνικό παράδειγμα σημαντική αναφορά χρήζει το γεγονός ότι το 2011 κατά την περίοδο διαπραγματεύσεων της ελληνικής κυβέρνησης με την τρόικα για τη σωτηρία της χώρας από την πτώχευση, ως επικεφαλής των διαπραγματεύσεων ορίστηκε ο Νικόλα Σαρκοζί με τη σύμφωνη γνώμη της Γερμανίδας καγκελαρίου Άνγκελα Μέρκελ. Ο Γάλλος πρόεδρος είχε γνώση των ονομάτων που περιείχε η λίστα Λαγκάρντ, οπότε και ένα ισχυρό διαπραγματευτικό εργαλείο πίεσης στην ελληνική κυβέρνηση για να αποδεχθεί τους επαχθείς για την κοινωνία όρους του δανείου που επιβλήθηκαν. Με αυτό τον τρόπο οι δύο ευρωπαϊκές υπερδυνάμεις διατήρησαν τη δυνατότητα χρηματοδότησης από τις αγορές και απέτρεψαν τον κίνδυνο αποσταθεροποίησης της ευρωπαϊκής οικονομίας (Φαλσιανί & Μινκούτσι, 2015, σ. 178). Στην ουσία αυτή η περίπτωση έρχεται να επιβεβαιώσει την ύπαρξη ενός εγκλήματος παγκοσμιοποίησης εις βάρος της ελληνικής κοινωνίας.

Γενικότερα, πρέπει να αναφερθεί ότι ο Φαλσιανί λόγω των ενεργειών του κατηγορήθηκε για υποκλοπή πληροφοριών, οικονομική κατασκοπεία και παραβίαση του τραπεζικού και εμπορικού απορρήτου, με συνέπεια την έκδοση διεθνούς εντάλματος σύλληψης από την Ιντερπόλ για το πρόσωπο του (Φαλσιανί & Μινκούτσι, 2015, σ. 22). Υπό αυτές τις συνθήκες επέλεξε να μεταβεί στην Ισπανία, ρισκάροντας την έκδοσή του στην Ελβετία, διότι ήταν η μόνη χώρα στην οποία υπήρχε η δυνατότητα να ξεκινήσει δικαστική έρευνα για την καταπολέμηση της διαφθοράς, καθώς ο νόμος επέτρεπε τη χρήση στοιχείων, ανεξαρτήτως προέλευσης, αν από αυτά αποδεικνυόταν η διάπραξη εγκλήματος (Φαλσιανί & Μινκούτσι, 2015, σ. 195). Εν τέλει η ισπανική δικαιοσύνη αποδέχτηκε ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα της H.S.B.C. ήταν

εφάμιλλη με αυτές των φορολογικών παραδείσεων, με αποτέλεσμα να αρνηθεί την έκδοση του Φαλσιανί στις ελβετικές αρχές.

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα παράγεται το συμπέρασμα ότι η H.S.B.C., εκείνη την περίοδο, λειτουργούσε ως ένα μείγμα νόμιμου χρηματοπιστωτικού ιδρύματος και φορολογικού παραδείσου, καθώς το τραπεζικό απόρρητο διασφαλιζόταν από τον ελβετικό νόμο. Εστιάζοντας στο οικονομικό σκέλος οι παράνομες επιχειρήσεις ταυτίζονται με το O.E. καθώς όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Smith *«παράνομη επιχείρηση είναι η επέκταση των νόμιμων δραστηριοτήτων της αγοράς σε τομείς που κανονικά απαγορεύονται- δηλαδή πέρα από τα ισχύοντα όρια του νόμου- για την επιδίωξη του κέρδους και ως ανταπόκριση σε μία λανθάνουσα παράνομη απαίτηση»* (Paoli & Vander Beken, 2014, p. 18). Πιο απλά η δράση της H.S.B.C. εμπίπτει στην εννοιολογική εκδοχή, για το O.E., του κριτηρίου της επιχείρησης (enterprise theory), καθώς στόχευε στη συστηματική αποκόμιση οικονομικών κερδών (Παπαχαράλάμπους, 1998, σ. 688). Ούτως ή άλλως οι ελβετικές τράπεζες, μαζί με την αμερικανική πολιτεία Ντέλαγουερ και τα βρετανικά νησιά της Μάγχης, έχουν βαθιά ιστορία στη λειτουργία φορολογικών παραδείσεων, η οποία πρωτοεμφανίστηκε τη δεκαετία του 1920 (Allen, 2020). Η ανάπτυξη της συγκεκριμένης επιχειρηματικής πρακτικής από τις ελβετικές τράπεζες οδήγησε στην ψήφιση του τραπεζικού νόμου το 1934, ο οποίος όμως ενίσχυσε το απόρρητο. Ο συγκεκριμένος νόμος στο άρ.47 έθεσε υπό την προστασία του ποινικού δικαίου το τραπεζικό απόρρητο, καθώς υποχρέωνε σε *«απόλυτη σιωπή σε σχέση με ένα επαγγελματικό μυστικό»* ακόμα και όταν οι ενδιαφερόμενοι ήταν διεθνείς φορείς, κράτη ή και η ίδια η ελβετική κυβέρνηση (Palan, 2009, p. chapter 5).

Κύριο μέλημα των φορολογικών παραδείσεων είναι η απόκρυψη του «πραγματικού ιδιοκτήτη», πολύ πριν ακόμα και από τον ορισμό που έδωσε η F.A.T.F., η οποία αποτελεί διεθνές διακυβερνητικό όργανο της ομάδας G8 (Καϊάφα-Γκμπάντι, 2007, σ. 3). Σύμφωνα με αυτόν *«ο πραγματικός δικαιούχος αναφέρεται στο φυσικό πρόσωπο που κατέχει ή ελέγχει τελικά ένα πελάτη ή/και το πρόσωπο για λογαριασμό του οποίου διεξάγεται μια συναλλαγή. Ενσωματώνει επίσης εκείνα τα πρόσωπα που ασκούν τον απόλυτο αποτελεσματικό έλεγχο σε ένα νομικό πρόσωπο ή ρύθμιση»* (Van der Does de Willebois & et. al., 2011, p. 19).

Το γεγονός αυτό εκμεταλλεύονται τα δίκτυα του Ο.Ε., καθώς αποτελεί κοινή πρακτική η επιδίωξη επιρροής του επίσημου πολιτικού τομέα, μέσω της διαφθοράς, ώστε να διευκολύνουν τις δραστηριότητές τους ή χρησιμοποιώντας τον επίσημο τραπεζικό τομέα να μετατρέψουν τα παράνομα σε νόμιμα κεφάλαια (Hirschfeld, 2015, p. 25). Το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος και η φοροδιαφυγή συνδυάζουν ένα σύνολο τεχνικών που πραγματοποιούνται μέσω της διαμεσολάβησης χρηματοπιστωτικών φορέων, όπως στην περίπτωση μας της H.S.B.C. Βέβαια οι διαδικασίες που χρησιμοποιούνται είναι αντίστροφες καθώς το ξέπλυμα περιλαμβάνει τη νομιμοποίηση των παράνομων κερδών με στόχο τη μεγιστοποίηση των νόμιμων κεφαλαίων, ενώ η φοροδιαφυγή αποκρύπτει τα νόμιμα αποκτηθέντα κέρδη ελαχιστοποιώντας τα οικονομικά κέρδη με στόχο την αποφυγή της φορολογίας (Ruggiero, 2017, pp. 204,205).

Η νομιμοποίηση εσόδων που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες ή από φοροδιαφυγή προσβάλλει τα έννομα αγαθά: α) της απονομής δικαιοσύνης, καθώς το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος θίγει το δημόσιο συμφέρον, β) της καθαρότητας της εθνικής οικονομίας, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι το ξέπλυμα την ενισχύει και γ) της δημόσιας ασφάλειας, ειδικότερα στις περιπτώσεις που η τρομοκρατία ανήκει στα πρόδρομα εγκλήματα (Παπαχαράλαμπος, 2007, σσ. 204,205).

Σύμφωνα με τον Ruggiero το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος έχει 3 διακριτά στάδια: α) την μεταφορά των παράνομων κερδών από τον τόπο κτήσης, β) τη διαστρωμάτωση τους, δηλαδή τις συναλλαγές που χρησιμοποιούσε και η H.S.B.C. ώστε να αποκρύψει την προέλευσή τους και γ) την ενσωμάτωσή τους στη νόμιμη οικονομία. Η προσφορά δημιουργίας υπεράκτιων καταπιστευμάτων και εταιρειών, ανοίγματος ανώνυμων λογαριασμών και έναρξης offshore εταιρειών, λειτουργούν ως οχήματα μεταφοράς των χρημάτων στη νόμιμη οικονομία (Ruggiero, 2017, p. 205).

Όπως συμπεραίνεται από την ανάλυση της μελέτης περίπτωσης στις συγκεκριμένες εγκληματικές συμπεριφορές είναι δυσχερής η ανακάλυψη και αντιμετώπισή τους. Όπως αναφέρει και ο Τσάμπλιν οι αρχές αποτυγχάνουν να κατανοήσουν το Ο.Ε. διότι δεν το προσεγγίζουν στο πλαίσιο μίας κανονικής/νόμιμης επιχείρησης (normal business) (Σταμούλη, 2019, σ. 214), όπως στην περίπτωση της τράπεζας H.S.B.C. Ο κύριος παράγοντας που παρέχει τα περιθώρια νομικής ευελιξίας στα δρώντα υποκείμενα είναι το διεθνές χάσμα ποινικών και ρυθμιστικών πολιτικών, για την

καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Η ιδανική λύση σύμφωνα με τον Savona, απέναντι στον παραβατικό χρηματοπιστωτικό κύκλωνα είναι η εφαρμογή ενός διεθνούς ενιαίου νομοθετικού και ρυθμιστικού πλαισίου, το οποίο θα περιλαμβάνει: α) τον περιορισμό του τραπεζικού απορρήτου, β) την ενιαία ποινικοποίηση του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος, γ) τον προσδιορισμό και κατ' επέκταση την αναφορά των ύποπτων συναλλαγών από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, δ) την εξάλειψη των ανώνυμων λογαριασμών, η οποία αποτελεί θεμελιώδης απαίτηση της F.A.T.F. διατυπωμένη ως «γνωρίζετε τον πελάτη σας», ε) βελτίωση του ρυθμιστικού πλαισίου, φυσικών και νομικών προσώπων, χρηματοπιστωτικών πράξεων και στ) ανάπτυξη της κατάσχεσης περιουσιακών στοιχείων που προέρχονται από νομιμοποίηση εσόδων, σε διεθνές επίπεδο (Savona & De Feo, 2005, pp. 63-65).

Επιβάλλεται, όμως, να αναφερθεί ότι ο τεχνοκρατισμός τείνει να επικρατήσει του εκδημοκρατισμού, μετατρέποντας τα εθνικά κοινοβούλια σε υπηρεσίες πρωτοκόλλησης. Μία διεθνής αντεγκληματική πολιτική για το ξέπλυμα θα είναι ισοδύναμη με την επικράτηση μίας παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης, στην οποία θα απουσιάζει η δημοκρατία καθώς το χρήμα, ανεξαρτήτως προελεύσεως είναι εξουσία (Βασιλαντωνοπούλου, 2019, σσ. 274-277).

Συμπεράσματα

Βάσει της ανάλυσης που προηγήθηκε θεωρείται δέον να επισημανθεί ίσως το σημαντικότερο στοιχείο της παρούσας εργασίας και συνολικά της εγκληματολογικής επιστήμης, ότι το έγκλημα δεν αποτελεί μία οντολογική πραγματικότητα καθώς δεν υφίσταται οντολογικός χαρακτήρας του (Βιδάλη, 2013, σσ. 15,16). Πρόκειται, λοιπόν, για μία «κατασκευή» του κοινωνικού ελέγχου, ο οποίος είναι συνυφασμένος με την παγκοσμιοποίηση, την καπιταλιστική οικονομία, τη δημοκρατία και την εξέλιξη του κρατικού φαινομένου (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012, σ. 151). Όπως αναφέρθηκε ο κοινωνικός έλεγχος αποτελεί το εργαλείο υπέρβασης των ανθρωποκεντρικών στερεότυπων που έχουν επικρατήσει κατά τη διαδικασία αναζήτησης των αιτιών του εγκλήματος και της μεταφοράς του ενδιαφέροντος της επιστήμης και της κοινωνίας στον ρόλο που έχει το κράτος στην διαιώνιση των ανισοτήτων μέσω της

εργαλειοποίησης του ελέγχου του εγκλήματος (Βιδάλη, 2017, σ. 61). Πάραυτα παρατηρείται ο επηρεασμός των επίσημων φορέων κοινωνικού ελέγχου από εξω-θεσμικούς παράγοντες που στοχεύουν στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους μέσω της ποινικοποίησης, αποποινικοποίησης ή και μη ποινικοποίησης συγκεκριμένων συμπεριφορών (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019, σσ. 191,192). Ο αιώνιος συνδετικός κρίκος της σχέσης ανάμεσα στη νομιμότητα και την παρανομία είναι η διαφθορά των πολιτικών και των κρατικών υπαλλήλων, οι οποίοι αποτελούν τους θεσμικούς φορείς διευθέτησης των κοινωνικών ζητημάτων (Βιδάλη, 2017, σσ. 51-54). Δημιουργώντας, οικειοθελώς ή αυθορμήτως, μία ευρεία γκάμα διεφθαρμένων ρυθμιστικών μηχανισμών και δομών διακυβέρνησης, οι οποίοι μειώνουν τον κίνδυνο και αυξάνουν τις προσδοκίες ατιμωρησίας (Della Porta & Vanucci, 2012, p. 2). Το φαινόμενο της διαφθοράς χαρακτηρίζεται από μεγάλο σκοτεινό αριθμό εγκληματικότητας, καθώς όψεις της διαφθοράς όπως η οικογενειοκρατία, η ευνοιοκρατία, η υπεξαίρεση, η εκβίαση και η εμπορία επιρροής τείνουν να «νομιμοποιήσουν», ακόμα και στο σύστημα ηθικών αξιών της κοινωνίας την αποκλίνουσα συμπεριφορά. Πρόκειται για το συνηθέστερο φαινόμενο που συναντάμε στα εγκλήματα των ισχυρών στα οποία εμπλέκονται ισχυρά κέντρα εξουσίας, επιβεβαιώνοντας τη θεωρία του Chambliss περί συμβιωτικής σχέσης (Βιδάλη, 2017, σσ. 50,51). Η επικράτηση της ελεύθερης αγοράς και η κυριαρχία του καπιταλισμού έθεσαν στο επίκεντρο της κοινωνίας την αναπαραγωγή του κεφαλαίου οργανώνοντας τις κοινωνικές σχέσεις γύρω από αυτή τη διαδικασία (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012, σ. 156), καθώς ως γνωστόν το χρήμα εξουσιάζει.

Η ανάλυση της θεωρίας της Σχολής Κοινωνικής Αλληλεπίδρασης παρέχει τα εφόδια κατανόησης του τρόπου «μετατόπισης» του ελέγχου των διαδικασιών εγκληματοποίησης από το κράτος στα κυρίαρχα κέντρα εξουσίας και τις κοινωνικές ελίτ. Αυτό το σημείο τομής των εγκληματολογικών θεωριών εκμεταλλεύεται ένα νέο ρεύμα της Εγκληματολογίας δημιουργώντας την Κριτική Σχολή σκέψης, η οποία εξετάζοντας το έγκλημα εντός του κοινωνικοπολιτικού πλαισίου ανέδειξε τη σχέση των διαδικασιών εγκληματοποίησης με το κράτος, το δίκαιο, τους νομικούς και πολιτικούς φορείς και τη γενικότερη λειτουργία του εγκληματικού φαινομένου (Βιδάλη, 2013, σ. 202).

Τα εύπλαστα όρια του νόμου (Chambliss) εξαρτώνται από τις μεταβολές των κοινωνικών δεδομένων που σχετίζονται με την οικονομία και τις διαδικασίες εντός κοινωνικού ιστού (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012, σ. 254). Η επικράτηση των συμφερόντων ισχυρών lobby μέσω του κρατικού ελέγχου εγκληματικών συμπεριφορών προκαλεί άμεσες επιπτώσεις σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο και στον σεβασμό των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη λειτουργία του ποινικοκατασταλτικού συστήματος. Η διαχρονική αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων καταδεικνύει την «εγκληματική» αμέλεια του κρατικού μηχανισμού να αποδεχθεί την ύπαρξη ανισοτήτων και διακρίσεων. Οι κοινωνικές ανισότητες συνιστούν και τον «καθοδηγητικό άξονα» στην περίπτωση εμπλοκής ενός ατόμου με την αστυνομία, τη δικαιοσύνη ή την φυλακή (Βιδάλη, 2017, σ. 59).

Απλούστερα, όπως συμβαίνει με την αδυναμία ανάδειξης των συμφερόντων και αξιών των χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων με αναλογικό τρόπο η κυρίαρχη εγκληματολογική θεωρία και το κυρίαρχο ιδεολογικό πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής έχουν μεταφέρει το ενδιαφέρον των φορέων του κοινωνικού ελέγχου στο «κοινό» έγκλημα, δημιουργώντας, εσκεμμένα ή ακούσια, τον κατάλληλο χώρο για την παραμονή των εγκλημάτων των ισχυρών στη γκρίζα ζώνη εγκληματικότητας. Με τον τρόπο αυτό η Παραδοσιακή Εγκληματολογία έχει εγκληματοποιήσει τις «underclass» κοινωνικές τάξεις, δηλαδή το «λούμπεν προλεταριάτο», εστιάζοντας στα διαταξικά εγκλήματα (ενδοοικογενειακή βία, παιδεραστία κ.τ.λ.) και αφήνοντας στο απυρόβλητο την παράνομη σχέση που έχει αναπτυχθεί μεταξύ Ο.Ε. και ευυπόληπτων οικονομικών και πολιτικών ελίτ παρά την ανάδειξη της από την Κριτική Εγκληματολογία. Τα εγκλήματα των ισχυρών, δηλαδή αυτά που διαπράττονται από πολίτες με υψηλό κοινωνικό στάτους, είτε προέρχονται από τον ιδιωτικό είτε από το δημόσιο τομέα, και από πολιτικούς, είναι τα περισσότερο ζημιογόνα για την κοινωνία, καθώς οι βλάβες που προκαλούν είναι ασύγκριτα μεγαλύτερες από εκείνες της εγκληματικότητας του δρόμου. (Αλοσκόφης, 2019, σσ. 87-89)

Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των εγκλημάτων των ισχυρών μερικά από τα χαρακτηριστικά τους είναι η διαφθορά, η συμβιωτική σχέση με την παρανομία, ο διεθνικός τους χαρακτήρας, η νομιμοποίηση εσόδων που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες, η περιβαλλοντική βλάβη, η στρέβλωση της νόμιμης οικονομίας, η επικράτηση των συμφερόντων των ελίτ ομάδων συμφερόντων, η

πολιτική εγκληματικότητα, η κρατική ανομία κ.ά., τα οποία καταδεικνύουν την ιδιαίτερη επικινδυνότητά τους και την αποδεικτική δυσχέρεια στο στάδιο αποκάλυψης και εξιχνιάσής τους (Παπαχαραλάμπους, 2019, σ. 143). Το ευρύ φάσμα αυτού του είδους παρεκκλίνουσων συμπεριφορών τον εκσυγχρονισμό του ποινικού δικαίου και τη μετάβαση από το «κλασικό ποινικό δίκαιο» σε ένα «σύγχρονο ποινικό δίκαιο», το οποίο θα διαφοροποιείται τυπικά, μέσω της πρόβλεψης των νέων εγκληματικών πράξεων άρα και της πρόληψής τους, και υλικά, μέσω της προτεραιότητας ποινικοποίησης της εγκληματικότητας των ανώτερων κοινωνικοοικονομικών τάξεων (Χουλιάρας, 2019, σ. 81).

Προς επίρρωση των ανωτέρων πραγματοποιήθηκε ανάλυση του εμπειρικού παραδείγματος της λίστας Φαλσιανί, η οποία ανέδειξε την εγκληματική δράση των ισχυρών στις περιπτώσεις τριών διαφορετικών κρατών. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη περίπτωσης απέδειξε ότι οι διαδικασίες εγκληματοποίησης εργαλειοποιούνται από τους ισχυρούς με στόχο την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους και έχουν ως αποτέλεσμα την αναπαραγωγή των κοινωνικών και ποινικών ανισοτήτων και τη διαιώνιση της ποινικής επιλεκτικότητας, καθώς τα εγκλήματα των ισχυρών «προφυλάσσονται» από το υφιστάμενο ή το κατά περίπτωση αναδυόμενο νομικό πλαίσιο (βλ. περίπτωση Ιταλίας) και στην περίπτωση ατυχούς αποκάλυψής τους η επιλεκτικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης αναλαμβάνει την διακριτική μεταχείριση τους, αντίθετα με την πρακτική στιγματοποίησης που ακολουθεί στις περιπτώσεις «κοινών» εγκλημάτων. Όπως προέκυψε και από το παράδειγμα διαφορετική μεταχείριση είχε η H.S.B.C. ως εταιρεία από τις αμερικανικές αρχές, το ίδιο ίσχυσε και στην περίπτωση της Ιταλίας για την προστασία της προέλευσης των οικονομικών πόρων, μέσω πολιτικής παρέμβασης για την αποφυγή σύνδεσης με το Ο.Ε. και την πολιτική διαπλοκή και φυσικά το αυτό συνέβη και στην περίπτωση της Ελλάδας με την εσκεμμένη πολιτική κωλυσιεργία, ώστε να προφυλαχθούν ενδεχόμενες διεφθαρμένες πολιτικές και οι φοροφυγάδες της οικονομικής ελίτ. Αντίθετα στην περίπτωση του Φαλσιανί, ο οποίος υπέκλεψε παράνομα τα στοιχεία της τράπεζας, η δικαιοσύνη εξάντλησε το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας υπέρ των πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων με την αυστηρότητα που επέδειξε.

Υπό αυτό το πρίσμα όσων αναλύθηκαν και σύμφωνα με τη γνώμη του γράφοντος η υιοθέτηση των θέσεων της Κριτικής Εγκληματολογίας αποτελεί μονόδρομο στην

προσπάθεια επίλυσης των διαχρονικών παθογενειών που χαρακτηρίζουν το έγκλημα και κατ' επέκταση την αντεγκληματική πολιτική και το σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Η συγκεκριμένη προσέγγιση είναι, ίσως, η μόνη που εξετάζει ολιστικά το ζήτημα και καταθέτει προτάσεις για τη συνολική επίλυση του, καθώς υπερβαίνει τα όρια του τυπικού εγκλήματος θέτοντας στο προσκήνιο την έννοια της βλάβης. Η πλουραλιστική προσέγγιση των θεωρήσεων της (νεομαρξιστική, φεμινιστική, αριστερός ρεαλισμός κ.ά.) αναδεικνύει όλο το φάσμα των προβληματικών γύρω από το έγκλημα όπως: την επιλεκτική εγκληματοποίηση και απονομή δικαιοσύνης, τις κοινωνικές και ποινικές ανισότητες στο πλαίσιο της καπιταλιστικής κοινωνίας και τη συμβιωτική σχέση εξουσίας και εγκλήματος που οδηγεί στην ατιμωρησία των ισχυρών. Με αυτόν τον τρόπο προτάσσει την κοινωνική δικαιοσύνη αντί της ποινικής και επιδιώκει την επικράτηση αντεγκληματικού προτύπου το οποίο θα επικεντρώνεται στα ανθρώπινα δικαιώματα αντί της άμυνας της κοινωνίας από το έγκλημα.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Allen, J. (2020, 11 02). *Past & Present*. Retrieved from <https://pastandpresent.org.uk/how-decolonisation-helped-create-tax-havens/>
- Ambos, K. (1999). *Impunidad y Derecho Penal Internacional*. Argentina: Ad Hoc.
- Anamica, T.-G., & Passas, N. (2015). *State and corporate drivers of global dysnomie: Horrendous crimes and the law*. In G. Barak (Ed.), *The Routledge International Handbook of the Crimes of the Powerful*. London-New York: Routledge.
- Baldwin, J., & Bottomley, K. A. (1978). *Criminla Justice: Selected Readings*. London: Robertson.
- Barak, G. (1990). *Crime, Criminology and human rights: Towards an understanding of state criminality*. *The Journal of Human Justice* 2, 11-13.
- Baratta, A. (1982). *Criminologia Critica e Critica del Diritto Penale*. Bologna: Mulino.
- Baratta, A. (2004). *Derechos humanos: entre violencia estructural y violencia penal. Por la pacification de los conflictos violentos*. In A. Baratta, *Criminologia y Sistema Penal. Compilacion in memoriam* (pp. 340-343). Montevideo- Buenos Aires: Editorial B de F.

- Becker, H. S. (1963). *Outsiders, Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
- Blau, J. R., & Blau, P. M. (1982). *The Cost of Inequality: Metropolitan Structure and Violent Crime*. *American Sociological Review*, pp. 114-129.
- Bobbio, N. (1998). *Ισότητα και Ελευθερία*. (Θ. Γιαλκέτσης, Μεταφρ.) Αθήνα: Πόλις.
- Bonger, W. (1916). *Criminality and Economic Conditions*. Boston: Little Brown.
- Box, S. (1983). *Power, Crime and Mystification*. London: Routledge.
- Buergo, B. (2001). *El Derecho penal en la sociedad del riesgo*. Madrid: Civitas.
- Burke-Hopkins, R. (2009). *An Introduction to Criminological Theory*. London-New York: Routledge.
- Canguilhem, G. (2007). *Το κανονικό και το παθολογικό*. (Γ. Φορτούνης, Μεταφρ.) Αθήνα: Νήσος.
- Chambliss, W. (1964). *A sociological analysis of the law of vagrancy*. *Social Problems*, pp. 67-77.
- Chambliss, W. (1993). *On lawmaking*. In W. Chambliss, & M. Zatz (Eds.), *The State, the Law and Structural Contradictions* (pp. 03-35). Bloomington: Indiana University Press.
- Chambliss, W. (2004). *On the symbiosis between criminal law and criminal behaviour*. *Criminology*, pp. 241-251.
- Chomsky, N. (2001). *Ο νόμος της δύναμης στην παγκόσμια τάξη*. (Δ. Βούβαλη, Μεταφρ.) Αθήνα: Λιβάνης.
- CNN Greece. (2020, 02 27). Ανάκτηση από <https://www.cnn.gr/oikonomia/story/209145/paragrafontai-ypotheseis-tis-listas-lagkarnt-poy-den-eixan-elegxthei-mexri-to-2012>
- Coleman, R., & Sim, J. (2006). *The state*. In M. J. McLaughlin (Ed.), *The Sage Dictionary of Criminology* (pp. 413-417). London: Sage.
- (2010). *CPT*.
- CPT. (2011). *Δημόσια δήλωση σχετικά με την Ελλάδα*. CPT.
- Della Porta, D., & Vanucci, A. (2012). *The hidden Order of Corruption*. United Kingdom: Ashgate.

- Ermann, D., & Lundman, R. (1978). *Deviant acts by complex organizations: Deviance and social control at the organizational level of analysis*. The Sociological Quarterly 19.
- Euronews. (2023, 08 09). Ανάκτηση από <https://gr.euronews.com/2023/08/09/poini-katheirkis-45-eton-sto-diaboito-kolombiano-narkemporo-otoniel>
- Foucault, M. (1989). *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*. (Κ. Χατζηδήμου, & Ι. Πάλλη, Μεταφρ.) Αθήνα: Ράππα.
- Foucault, M. (2011). *Οι μη κανονικοί. Παραδόσεις στο Κολέγιο της Γαλλίας*. (Σ. Σιαμανδούρας, Μεταφρ.) Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Friedrichs, D. (2007). *Trusted criminals. White Collar Crime in Contemporary Society*. Belmont: Thomson Wadsworth.
- Galtung, J. (1969). *Violence, peace, and peace research*. Journal of Peace Research, 170,171.
- Gill, P. (2006). *Organised crime*. In E. McLaughlin, & J. Muncie (Eds.), *The Sage Dictionary of Criminology* (pp. 280-282). London: Sage.
- Green, P., & Ward, T. (2004). *State Crime: Governments, Violence and Corruption*. London: Pluto Press.
- Grover, C. (2008). *Crime and Inequality*. Devon, Oregon: Willan Publishing.
- Hirschfeld, K. (2015). *Gangster States. Organized Crime, Kleptocracy and Political Collapse*. Palgrave Macmillan.
- iefimerida. (2015, 03 24). Ανάκτηση από <https://www.iefimerida.gr/news/197985/enohos-o-papakonstantinoy-gia-ti-lista-lagkarnt-poini-fylakisis-enos-etoys-me-anastoli>
- Janowitz, M. (1975). *Sociological theory and social control*. American Journal of Sociology.
- Joinet, L. (2002). *Lutter contre l' impunité*. Paris: La Decouverte.
- Kaiser, G. (1988). *Kriminologie*. Heidelberg: Muller.
- Knepper, P. (2007). *Criminology and Social Policy*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage.
- Kramer, R., & Michalowski, R. (2006). *The original formulation*. In R. Michalowski, & R. Kramer (Eds.), *State-Corporate Crime: Wrongdoing at the Intersection of Business and Government* (p. 20). Πισκάταγουϊ: Rutgers University Press.

- Lynch, M., & Michalowski, R. (2006). *Primer in Radical Criminology: Critical Perspectives on Crime, Power and Identity*. New York: Criminal Justice Press.
- Maanen, V. (1978). *The Asshole*. Policing: A view from the streets, pp. 302-328.
- McLaughlin, E. (2006). *State crime*. In E. McLaughlin, & J. Muncie (Eds.), *The Sage Dictionary of Criminology* (p. 417). London: Sage.
- Merton, R. (1938). *Social structure and anomie*. American Sociological Review, pp. 672-682.
- Merton, R. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
- Newburn, T. (2007). *Criminology*. Devon: Willan Publishing.
- Newsbomb. (2019, 11 26). Ανάκτηση από <https://www.newsbomb.gr/ellada/dikaiosynh/story/1032647/ypothesi-listas-lagkarnt-omofona-athoos-o-proin-epikefalis-toy-sdoe-i-diotis>
- Palan, R. (2009, 10 01). *History & Policy*. Retrieved from <https://www.historyandpolicy.org/policy-papers/papers/history-of-tax-havens>
- Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014). *Organized Crime. A Constested Consept*. In L. Paoli (Ed.), *The Oxford Handbook of Organised Crime* (pp. 13-26). United Kingdom: Oxford University Press.
- Pearce, F. (1976). *Crimes of Powerful*. London: Pluto Press.
- Presdee, M. (2004). *Cultural Criminology. The long and winding road*. Theoretical Criminology.
- Quinney, R. (1970). *The Social Reality of Crime*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Rasmussen, T. (2008, June 26-28). *Social problems and development in the concept inequality in a Danish context. Economic Changes and the Dynamics of Inequality*. University of Neuchatel. Retrieved from Paper at conference Inequality Beyond Globalization: Economic Changes and the Dynamics of Inequality: <https://www.asanet.org/wp-content/uploads/savvy/sectionpews/documents/RC02.pdf>
- Reiman, J. (2004). *The Rich Get Richer and the Poor Get Prison*. Ideology, Class and Criminal Justice (7 ed.). Boston: Pearson.
- Reiman, J., & Leighton, P. (2016). *The Rich Get Richer and the Poor Get Prison*. Ideology, Class and Criminal Justice.

- UN, Human Rights Council (2011). *Report of the Special Rapporteur on Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Addendum : Mission to Greece*. UN, Human Rights Council.
- Reuss-Ianni, E., & Ianni, F. (1983). *Street Cops and Management Cops- The Two Cultures of Policing*. Munch: Cambridge MIT Press.
- Rothe, D. L., & Kauzlarich, D. (2016). *Crimes of the Powerful. An Introduction*. London: Routledge.
- Rothe, D., & Myzzatti, S., & Mullins, C. (2006-07). *Crime on the High Seas: Crimes of globalization and the sinking of the senegalese ferry Le Joola*. *Critical Criminology*, pp. 159-180.
- Rothe, D., & Friedrichs, D. (2014). *Crimes of Globalization*. London-New York: Routledge.
- Ruggiero, V. (2006). *Criminalita dei potenti. Appunti per un'analisi anti-crinologica*. Studi sulla questione criminale.
- Ruggiero, V. (2017). *Dirty Momey, On Financial Delinquency*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Savona, E. U., & De Feo, M. (2005). *International Money Laundering Trends and Prevention/Control Policies*. In E. U. Savona (Ed.), *Responding to Money Laundering, International Perspectives* (pp. 32-69). Harwood Academic Publishers.
- Sellin, T. (2003). *Πολιτισμική Σύγκρουση και Έγκλημα*. (Η. Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη, Μεταφρ.) Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Sherman, L. (1978). *Scandal and Reform, Controlling Police Corruption*. California: University Press.
- Sim, J., & Scraton, P., & Gordon, P. (1987). *Introduction: Crime, the state and critical analysis*. In P. Scraton (Ed.), *Law, Order and the Authoritarian State. Readings in critical criminology* (p. 1 κ.ε.). Milton Keynes: Open University.
- Simon, D. (2006). *Elite Deviance*. Boston: Pearson.
- Skolnick, J. (1994). *Justice Without Trial*. New York: Willey.
- Sutherland, E. H. (1940). *White-collar criminality*. *American Sociological Review* 5.
- Sutherland, E. H., & Cressey, D. R. (1978). *Criminologia*. Milano: Giuffre.

- Thio, A. (2008). *Παρεκκλίνουσα συμπεριφορά*. (Χ. Τσουραμάνης, Επιμ., & Μ. Μπαρπάτση, Μεταφρ.) Αθήνα: Έλλην Ιων.
- Tiftt, L., & Sullivan, D. (1980). *The Struggle to be Human: Crime, Criminology and Anarchism*. Orkney: Cienfuegos Press.
- Tombs, S., & Whyte, D. (2002). *Unmasking the crimes of the powerful*. Critical Criminology, 228.
- Tombs, S., & Whyte, D. (2006). *Corporate crime*. In E. McLaughlin, & J. Muncie (Eds.), *The Sage Dictionary of Criminology* (pp. 74-75). London: Sage.
- Turk, A. (1968). *Criminality and the Legal Order*. Chicago: Rand McNally.
- Van der Does de Willebois, E., & Halter, E., & Harrison, R., & Won Park, J., & Sharman, J. (2011). *The Puppet Masters. How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About It*. Washington DC: STAR, World Bank, UNODC.
- Vegh Weis, V. (2018). *Marxism and Criminology. A History of Criminal Selectivity*. Chicago: Haymarket Books.
- Vidali, S. (2011). *Inequalities and Crime*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, pp. 177-202.
- Vold, G., & Bernard, T., & Snipes, J., & Gerould, A. (2015). *Vold's Theoretical Criminology*. Oxford: Oxford University Press.
- Waddington, P. (1999). *Police (Canteen) Subculture*. British Journal of Criminology, pp. 289-309.
- Young, J. (2011). *Moral panics and the transgressive other*. Crime Media Culture.
- Zamble, E., & Porporino, F. (1988). *Coping, behaviour and adaptation in prison inmates*. USA: Springer-Verlag.
- Αλοσκόφης, Ο. (2019). *Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών*. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σσ. 87-109). Αθήνα: ΕΑΠ.
- Αλοσκόφης, Ο. (2021). *Ποινική επιλεκτικότητα: μία μακρο-ιστορική θεώρηση από τη Valeria Vegh Weis*. *Crime Times*.
- Ανθόπουλος, Χ., & Ακριβοπούλου, Χ. Μ. (2015). *Εισαγωγή στο Δίκαιο και στους Συνταγματικούς Θεσμούς*. Αθήνα: ΣΕΑΒ.

- Αντωνοπούλου, Α. Κ. (2018). *Εγκληματικότητα του δρόμου*. Στο Κ. Δ. Σπινέλλη, Ν. Ε. Κουράκης, & Μ. Π. Κρανιδιώτη (Επιμ.), *Λεξικό Εγκληματολογίας* (σσ. 356-361). Αθήνα: Τόπος.
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). *Λευκά Κολάρα & Οικονομικό Έγκλημα, Κοινωνική Βλάβη & Αντεγκληματική Πολιτική*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2015). *Ιχνηλατώντας τη σύγχρονη πραγματικότητα: εγκλήματα του λευκού κολάρου και ηθικοί πανικοί*. Στο Β. Καρύδης, & Α. Χουλιάρης (Επιμ.), *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα, Σύγχρονες Προσεγγίσεις* (σ. 79). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2016). *Εγκληματικότητα των ισχυρών και επικινδυνότητα ως ζεύγος παραπληρωματικών εννοιών*. *Εγκληματολογία*, σσ. 51-61.
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2016). *Η επικινδυνότητα των ισχυρών και η ισχύς των επικίνδυνων: Παραλλαγές μιας μη συμβατικής πραγματικότητας*. Στο Β. Αρτινοπούλου, Σ. Βιδάλη, Σ. Γεωργούλας, Ο. Θεμελή, Ν. Κ. Κουλούρης, & Γ. Παπανικολάου (Επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?"*. Συμβολές στο 1ο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου (σσ. 174-190). Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ.
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2016). *Ποιοι είναι οι "εγκληματίες" στην εποχή μας; Η διαχρονική απάντηση του εγκλήματος του λευκού κολάρου*. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (σσ. 977-1009). Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2018). *Εγκλήματα Λευκού Περιλαιμίου/Λευκού Κολάρου*. Στο Κ. Δ. Σπινέλλη, Ν. Ε. Κουράκης, & Μ. Π. Κρανιδιώτη (Επιμ.), *Λεξικό Εγκληματολογίας* (σσ. 295-300). Αθήνα: Τόπος.
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2019). *Η αντεγκληματική πολιτική για το ζέπλυμα 'βρόμικου' χρήματος ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση*. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σσ. 255-277). Αθήνα: ΕΑΠ.
- Βιδάλη, Σ. (2013). *Εισαγωγή στην εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Βιδάλη, Σ. (2017). *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ. (2018, Μάιος). *Η Κριτική Εγκληματολογία μέσα από τη διαδρομή του William Chambliss*. Ανάκτηση από The Art of Crime: <https://theartofcrime.gr/%CE%B7-%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%AD%CF%83%CE%B1-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B7-%CE%B4/>
- Βιδάλη, Σ., & Κουλούρης, Ν. Κ. (2012). *Αποκλίνουσα συμπεριφορά & ποινικό φαινόμενο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Γασπαρινάτου, Μ. (2016). *Ανήλικοι εν δυνάμει παραβάτες και αστυνόμευση εν καιρώ κρίσης: όψεις μιας ποιοτικής έρευνας*. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Τιμητικός τόμος για τον Νέστορα Κουράκη* (σσ. 2044-2068). Αθήνα: Σάκκουλα.
- Γασπαρινάτου, Μ. (2016). *Από την επικινδυνότητα στην αναλογιστική πρόγνωση κινδύνου: οι προκλήσεις και τα αδιέξοδα της θετικιστικής σκέψης*. Στο Β. Αρτινοπούλου, Σ. Βιδάλη, Σ. Γεωργούλας, Ό. Θεμελή, Ν. Κ. Κουλούρης, & Γ. Παπανικολάου (Επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker 'Whose side are we on?'* (σσ. 211-229). Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ.
- Γασπαρινάτου, Μ. (2019). *Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα*. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σσ. 157-183). Αθήνα: ΕΑΠ.
- Γεωργούλας, Σ. (2019). *Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα*. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των Ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σσ. 41-61). Αθήνα: ΕΑΠ.
- Γιαννακοπούλου, Π. Κ. (2018). *Εγκληματολογία Παραδοσιακή*. Στο Κ. Δ. Σπινέλλη, Ν. Ε. Κουράκης, & Μ. Π. Κρανιδιώτη (Επιμ.), *Λεξικό Εγκληματολογίας* (σ. 385). Αθήνα: Τόπος.

- Δασκαλάκης, Η. (1985). *Η Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.
- Δημόπουλος, Χ. (2008). *Εισηγήσεις Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Η Καθημερινή. (2012, 10 03). Ανάκτηση από <https://www.kathimerini.gr/politics/469712/i-diadromi-tis-listas-lagkarnt/>
- Θέμα. (2012, 07 18). Ανάκτηση από Η «συγγνώμη» της HSBC για το σκάνδαλο με τα ναρκοδολάρια: <https://www.protothema.gr/world/article/211514/h-syggnomh-ths-hsbc-gia-to-skandalo-me-ta-narkodolaria/>
- Θεοδωράκης, Ν. Ι. (2018). *Εγκλήματα εταιρικά*. Στο Κ. Δ. Σπινέλλη, Ν. Ε. Κουράκης, & Μ. Π. Κρανιδιώτη (Επιμ.), *Λεξικό Εγκληματολογίας* (σσ. 280-284). Αθήνα: Τόπος.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2007). *Η ποινική αντιμετώπιση του ζεπλύματος βρώμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας*. Ποινικά Χρονικά, σσ. 03-19.
- Καρύδης, Β. Χ. (2010). *Διαρθρωτικές προσεγγίσεις της Κριτικής Εγκληματολογίας*. Νέοι, Έγκλημα και Κοινωνία, σσ. 14-17.
- Καρύδης, Β. Χ. (2010). *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί Παμικοί, Ποινική Δικαιοσύνη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Κασάπογλου, Α. (2018). *Κοινωνική ιεραρχία και φυλακή: Η περίπτωση των κρατουμένων του λευκού κολάρου*. Στο Β. Αρτινοπούλου, Σ. Βιδάλη, Σ. Γεωργούλας, Ό. Θεμελή, Ν. Κ. Κουλούρης, & Γ. Παπανικολάου (Επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?"* (σσ. 687-705). Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ.
- Κοινοβουλευτική Επιτροπή. (2013). *Πόρισμα της ειδικής κοινοβουλευτικής επιτροπής: ' Προς διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης κατά του πρώην Υπουργού κ. Γεώργιου Παπακωνσταντίνου σχετικά με την υπόθεση του ψηφιακού δίσκου ηλεκτρονικών αρχείων της τράπεζας HSBC'*. Ανάκτηση από Βουλή των Ελλήνων: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e7-8009-e77fc230adef/%CE%A0%CE%9F%CE%A1%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%91%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20PORTAL.pdf>

- Κοσμάτος, Κ., & Λαμπάκης, Χ. (2019). *Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης*. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σσ. 185-209). Αθήνα: ΕΑΠ.
- Κουλούρης, Ν. Κ. (2019). *Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος*. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σσ. 15-39). Αθήνα: ΕΑΠ.
- Κουρούτζας, Χ. (2019). *Το έγκλημα αποδίδει; Κρατικά-εταιρικά εγκλήματα στην Ελλάδα*. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σσ. 111-137). Αθήνα: ΕΑΠ.
- Λάζος, Γ. (2007). *Κριτική Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Λάζος, Γ. (2011). *Ταξικιστικές θεωρήσεις για τις εργατικές τάξεις τον 19ο αιώνα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Λαμπροπούλου, Έ. (1994). *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Λαμπροπούλου, Έ. (1999). *Κοινωνιολογία του ποινικού Δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λαμπροπούλου, Έ. (2018). *Κοινωνικός έλεγχος*. Στο Κ. Δ. Σπινέλλη, Ν. Ε. Κουράκης, & Μ. Π. Κρανιδιώτη (Επιμ.), *Λεξικό εγκληματολογίας* (σσ. 742-747). Αθήνα: Τόπος.
- Μαγγάνας, Α. (2018). *Εγκλημα*. Στο Κ. Δ. Σπινέλλη, Ν. Ε. Κουράκης, & Μ. Π. Κρανιδιώτη (Επιμ.), *Λεξικό εγκληματολογίας* (σσ. 267,268). Αθήνα: Τόπος.
- Μαγγάνας, Α. Δ. (2007). *Ιδιαίτερα ζητήματα Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Μακρυδημήτρης, Α. (2004). *Προσεγγίσεις στη Θεωρία των Οργανώσεων*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Παπανδρέου, Π. (2011). *Νεαροί μετανάστες πρώτης γενιάς στην πόλη της Αθήνας: συμμετοχή στην παραβατικότητα και πρότυπα αστυνόμευσης*. Στο Α. Χαλκιά (Επιμ.), *Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Ι. Φαρσεδάκη, Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η επιστήμη της Εγκληματολογίας* (σσ. 473-496). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Παπανεοφύτου, Α. (1997). *Ποινικό δίκαιο, κράτος και τεχνολογικοί κίνδυνοι*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Παπαχαραλάμπους, Χ. (1998). *Εννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος- Διεθνής νομοθέτηση- Στάση της Ελληνικής Έννομης Τάξης*. Ποινική Δικαιοσύνη, σσ. 688-690.
- Παπαχαραλάμπους, Χ. (2007). *Κοινωνικά ουδέτερες πράξεις και ξέπλυμα βρώμικου χρήματος*. Στο Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, *Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος: 'Καθαρή' ή Ελεύθερη Κοινωνία* (σσ. 201-219). Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Παπαχαραλάμπους, Χ. (2019). *Η εγκληματικότητα των ισχυρών και ο λόγος του ποινικού δικαίου*. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σσ. 139-153). Αθήνα: ΕΑΠ.
- Σοφιανός, Κ. (1990). *Εισαγωγή: Ζητήματα ύφους*. Στο Π. Ποτόλιας (Επιμ.), *Εγκληματολεξικό* (σσ. 21-29). Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.
- Σπινέλλη, Κ. (2014). *Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλιότερες κατευθύνσεις*. Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη.
- Σταμούλη, Ε. (2019). *Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα*. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σσ. 213-237). Αθήνα: ΕΑΠ.
- Συνήγορος του Πολίτη. (2008). *Συνήγορος του Πολίτη: Ετήσια Έκθεση*.
- Το Βήμα. (2012, 10 27). Ανάκτηση από <https://www.tovima.gr/2012/10/27/politics/i-kata-baksebani-lista-lagkarnt/>
- Το Βήμα. (2013, 11 27). Ανάκτηση από <https://www.tovima.gr/2013/11/27/society/athwos-o-kwstas-baksebanis-gia-ti-lista-lagkarnt/>
- Φαλσιανί, Ε., & Μινκούτσι, Α. (2015). *Το Χρηματοκιβώτιο των Φοροφυγάδων*. (Ι. Τσόλκας, Επιμ., & Μ. Αυγέρου, Μεταφρ.) Αθήνα: Λιβάνη.
- Χουλιάρης, Α. (2019). *Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική*. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (σσ. 63-85). Αθήνα: ΕΑΠ.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα: *«Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.»*